View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk

brought to you by CORE

provided by Digital Repository of the Greek Biotope-Wetland Centre (EKBY)

ΔΗΜΟΣ ΚΩ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΟΤΟΠΩΝ - ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΗΜΕΡΙΔΑΣ

«Οικοτουρισμός και άλλες εναλλακτικές προτάσεις για τον τουρισμό στις προστατευόμενες περιοχές»

7 & Νοεμβρίου 2003
Κέντρο Πληροφόρησης Επισκεπτών Υγροβιοτόπου Ψαλιδίου

Θέρμη, Απρίλιος 2004

ΥΠΕΧΩΔΕ-ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΤΕΡΠΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για μια τουριστική ανάπτυξη φιλική προς το περιβάλλον, αντάλλαξαν απόψεις ειδικοί επιστήμονες, εκπρόσωποι περιβαλλοντικών οργανώσεων, ξενοδόχων, η τοπική αυτοδιοίκηση και οι πολίτες της Κω, στη διημερίδα «Οικοτουρισμός και άλλες εναλλακτικές προτάσεις για τον τουρισμό στις προστατευόμενες περιοχές», στις 7 & 8 Νοεμβρίου στο Κέντρο Πληροφόρησης Ψαλιδίου του Δήμου Κω. Η διημερίδα, που διοργάνωσαν ο Δήμος Κω και το ΕΚΒΥ, εντάσσεται στο έργο «Προστασία, ανάδειξη και διαχείριση του Υγροτόπου και της Ακτής Ψαλιδίου Δήμου Κω» που χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα ΕΤΕΡΠΣ «Προστασία του Περιβάλλοντος και Βιώσιμη Ανάπτυξη» του ΥΠΕΧΩΔΕ.

Σκοπός της διημερίδας, που αποτελεί μέρος του ευρύτερου σχεδιασμού του Δήμου Κω για το περιβάλλον, ήταν η πληροφόρηση και ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας αλλά και ειδικών κοινωνικών ομάδων που εμπλέκονται σε θέματα τουριστικής ανάπτυξης στις προστατευόμενες περιοχές.

Η τοπική κοινωνία ανταποκρίθηκε στο κάλεσμα αυτό, επιβράβευσε με την παρουσία της την πρωτοβουλία του Δήμου Κω και υλοποιήθηκαν οι εργασίες της διημερίδας που πραγματεύθηκε πρακτικές λύσεις για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κω, αλλά και στην υπόλοιπη Ελλάδα.

Τη διημερίδα τίμησαν με την παρουσία τους, ο Δήμαρχος Δικαίου κ. Βασίλειος Χατζηγιακουμής, ο Δήμαρχος Ηρακλειδών κ. Θεοδόσης Βάρκας, ο Δήμαρχος Σουφλίου και Πρόεδρος του φορέα Διαχείρισης Δάσους Δαδιάς κ. Μηνάς Στεργίου, ο κ. Δημήτριος Τζανουδάκης, καθηγητής του Πανεπιστήμιου Πατρών και Πρόεδρος του Φορέα Διαχείρισης Κοτυχίου-Στροφυλιάς, εκπρόσωποι της Ιεράς Μητρόπολης Κω, της Δημοτικής Επιχείρησης Ύδρευσης & Άρδευσης Κω, της Τεχνικής Υπηρεσίας Δήμου Κω, εκπρόσωποι της Ένωσης Ξενοδόχων Κω, των τοπικών περιβαλλοντικών οργανώσεων, της εκπαιδευτικής κοινότητας, δημοσιογράφοι κ.ά.

Χαιρετισμούς αλλά και συγχαρητήρια για την πρωτοβουλία αυτή του Δήμου Κω και του ΕΚΒΥ απέστειλαν ο Υπουργός Αιγαίου κ. Νίκος Σηφουνάκης, η Υφυπουργός ΠΕΧΩΔΕ κ. Ροδούλα Ζήση, ο Γενικός Γραμματέας Τουρισμού του Υπουργείου Ανάπτυξης κ. Δημήτρης Γεωργαράκης, ο Νομάρχης Δωδεκανήσων κ. Γιάννης Μαχαιρίδης. Και ο Ομότιμος Καθηγητής ΑΠΘ και μέλος του Εκτελεστικού Συμβουλίου ΕΚΒΥ κ. Σπύρος Ντάφης.

Η έναρξη της διημερίδας έγινε από τον Δήμαρχο Κω κ. Μιλτιάδη Φάκκο, ο οποίος επεσήμανε την ανάγκη συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας στη λήψη αποφάσεων σχετικών με την αειφόρο ανάπτυξη. Ακολούθησε η κ. Έφη Αναγνωστίδου, Προϊσταμένη της Τεχνικής Υπηρεσίας Δήμου Κω και υπεύθυνη του έργου «Προστασία, ανάδειξη και διαχείριση του Υγροτόπου και της Ακτής Ψαλιδίου Δήμου Κω**»**, η οποία αναφέρθηκε στους γενικούς και ειδικότερους σκοπούς του και στην πρόοδο που έχει επιτευχθεί.

Η διημερίδα πραγματεύθηκε σε τέσσερις ενότητες τα ακόλουθα θέματα:

α. Τουρισμός και προστατευόμενες περιοχές

Την ενότητα άνοιξε ο Αντιδήμαρχος Κω κ. Νικόλαος Κανταρζής, ο οποίος τόνισε το έργο του Δήμου Κω σχετικά με την ανάδειξη και την προστασία του Υγροτόπου Ψαλιδίου, την προσπάθειά του να τον εντάξει στη ζωή της πόλης αλλά και παρουσίασε τον σχεδιασμό του Δήμου Κω σε συνεργασία με άλλους δήμους για μια τουριστική ανάπτυξη φιλική προς το περιβάλλον και αναβάθμιση του παρεχόμενου τουριστικού προϊόντος. Μεταξύ άλλων ο κ. Κανταρζής είπε ότι: «*…η Τοπική Αυτοδιοίκηση οφείλει να θέτει τα ζητήματα στην τοπική κοινωνία, να προκαλεί κοινωνικές ζυμώσεις προς όφελός της και να διαμορφώνει ανάλογα το διεκδικητικό της πλαίσιο*».

Ο κ. Αλέξης Χατζηδάκης, προϊστάμενος του Τμήματος Προγραμματισμού και Ανάπτυξης του ΕΟΤ παρουσίασε το μέγεθος και τη σημασία της τουριστικής βιομηχανίας στην προοπτική της βιώσιμης ανάπτυξης αλλά και την κρατική στήριξη στην αειφόρο τουριστική ανάπτυξη. Μέσα από πολύ ενδιαφέροντα στατιστικά στοιχεία κατέδειξε ότι υπάρχει αυξητική τάση αφίξεων αλλοδαπών τουριστών, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι απουσιάζουν και περίοδοι στασιμότητας. Η καταγραφή των αφίξεων ανά μήνα έδειξε ότι η πλειονότητα των τουριστών έρχεται στη χώρα μας τους τέσσερις καλοκαιρινούς μήνες. Αυτή η εποχικότητα έχει καταγραφεί από όλους τους μελετητές, από την αγορά και την Πολιτεία, ως μια αδυναμία του ελληνικού τουρισμού, που για να αντιμετωπισθεί απαιτείται να αναζητηθεί μια ισόρροπη κατανομή της τουριστικής κίνησης στον χώρο και στον χρόνο, να βελτιωθεί η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και να γίνει άριστη χρήση των φυσικών, πολιτιστικών, χρηματοδοτικών και ανθρώπινων πόρων. Ενδιαφέροντα ήταν και τα στοιχεία που παρουσίασε για την Κω, καθώς από μελέτες του ΕΟΤ το νησί κατατάσσεται σε τουριστικό προορισμό με έντονο δυναμισμό και υψηλό αριθμό επισκεπτών.

Ο κ. Πέτρος Κακούρος, από το ΕΚΒΥ, αναφέρθηκε στο Δίκτυο ΦΥΣΗ 2000, στο ιστορικό δημιουργίας του και εστίασε σε ζητήματα σχετικά με τη διατήρηση και διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών. Τόνισε μεταξύ άλλων ότι «*…από τον πλήρη αποκλεισμό των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και την απόλυτη προστασία περάσαμε στη διαχείριση και στην αποκατάσταση των απειλούμενων φυσικών οικοσυστημάτων, ενώ έχει γίνει ευρύτερα αποδεκτό ότι μέσα από κατάλληλες ρυθμίσεις οι ανθρώπινες δραστηριότητες μπορούν και πρέπει να συνεχισθούν στις προστατευόμενες περιοχές».* Τέλος, επεσήμανε τη σπουδαιότητα της ίδρυσης και της λειτουργίας των φορέων διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών.

Στη συνέχεια παρουσιάσθηκαν θεωρητικές προσεγγίσεις όσον αφορά στις διάφορες μορφές τουρισμού, από την Καθηγήτρια ΑΠΘ κ. Όλγα Ιακωβίδου, τον Αναπληρωτή Καθηγητή Πανεπιστημίου Αιγαίου κ. Πάρι Τσάρτα, και την κ. Σοφία Φραντζή από το ΕΚΒΥ (βλ. σχετικά άρθρα στο αφιέρωμα).

Β. Ο οικοτουρισμός ως επιχειρηματική δραστηριότητα

Την ενότητα αυτή άνοιξαν ο κ. Φίλιππος Παπανικολάου, Υπεύθυνος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης του Βορείου Συγκροτήματος Δωδεκανήσων και η κ. Εύα Δημητρίου, εκπαιδευτικός, οι οποίοι παρουσίασαν τις δραστηριότητες της ΠΕ στην Κω.

Για τον τουρισμό ως μοχλό ανάπτυξης της υπαίθρου, μίλησε ο κ. Βασίλης Ξυδιάς, εκπρόσωπος της Αγροτουριστικής Α.Ε., ο οποίος μεταξύ άλλων είπε ότι:
«*…η ύπαιθρος οφείλει να αξιοποιήσει το δικό της πλούτο και την ιδιαιτερότητά της ως μία από τις μεγάλες αναπτυξιακές δεξαμενές της χώρας…η νέα αναπτυξιακή πολιτική για την ανασυγκρότηση της υπαίθρου πρέπει να αποσκοπεί σε μια νέα ισορροπία, μια νέα*

δυναμική σχέση μεταξύ αστικού και αγροτικού χώρου…άμεση προτεραιότητα πρέπει να αποτελέσουν οι μειονεκτούσες σήμερα περιοχές και οι απομονωμένοι οικισμοί στην ορεινή ή νησιωτική Ελλάδα, όπου η αναπτυξιακή υστέρηση μπορεί να μετατραπεί σε συγκριτικό πλεονέκτημα για την τουριστική ανάπτυξη από μηδενική βάση μια με υψηλά ποιοτικά πρότυπα».

Αισιόδοξο ήταν το μήνυμα από την κ. Αγγελική Δημητρίου, Δρ. Δασικής Οικονομίας, για την εμπλοκή των τουριστικών επιχειρήσεων με τρόπο αειφορικό. Τόνισε ότι απαραίτητη είναι η ύπαρξη ενός οράματος που να μπορεί να διακρίνει τη σημαντικότητα των κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραμέτρων. Τις τελευταίες δεκαετίες ολοένα και περισσότερες περιβαλλοντικές και κοινωνικές παράμετροι ενσωματώνονται στην οικονομική αυτή πραγματικότητα.

Γ. Παραδείγματα οικοτουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών από την Ελλάδα

Τη φυσική ομορφιά της χώρας μας μέσα από τόπους λιγότερο ή περισσότερο γνωστούς, τις οικοτουριστικές δραστηριότητες που ασκούνται σε αυτούς και τα διδάγματα που προέκυψαν, παρουσίασε η Τρίτη θεματική ενότητα. Ένα ευχάριστο ταξίδι σε όλη την Ελλάδα από το Δάσος της Δαδιάς και τις Βόρειες Σποράδες έως το Βάι στην Κρήτη, το όρος Όλυμπος της Καρπάθου, τον Υγρότοπο Ψαλιδίου και την Αλυκή Τιγκάκι στην Κω, μας πρόσφεραν αντίστοιχα οι: κ. Κωνσταντίνος Λιαρίκος (Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση-Ελλάς), κ. Βρασίδας Ζάβρας και κ. Γιώργος Στρουφλιώτης (Εταιρεία Προστασίας και Μελέτης της Μεσογειακής Φώκιας –MOm), η κ. Μαρία Κατσακιώρη (ΕΚΒΥ), ο κ. Φώτης Περγαντής και ο κ. Βασίλης Χατζηγιακουμής, Δήμαρχος Δικαίου.

Την ενότητα αυτή έκλεισε ο Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας κ. Χάρης Κοκκώσης δίνοντας έμφαση στη σπουδαιότητα που έχει η εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας στη διαχείριση επισκεπτών σε προστατευόμενες περιοχές (βλ. σχετικό άρθρο στο αφιέρωμα).

Μετά τη σύντομη ξενάγηση στην περιοχή του Υγροτόπου Ψαλιδίου, η τελευταία θεματική ενότητα εστίασε στον ρόλο της τοπικής κοινωνίας σχετικά με τη διαχείριση των επισκεπτών στις προστατευόμενες περιοχές. Η κ. Μαρία Κατσακιώρη στην εισαγωγική της ομιλία τόνισε τη σημασία του ολοκληρωμένου συμμετοχικού σχεδιασμού για την ανάπτυξη του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές. Ακολούθησε στρογγυλό τραπέζι όπου ακούσθηκαν οι απόψεις της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (κ. Νικόλαος Κανταρζής), των τοπικών περιβαλλοντικών οργανώσεων (κ. Φίλιππος Παπανικολάου), της Ένωσης Ξενοδόχων Κω (κ. Κωνσταντίνα Σβύνου), του Μελετητή της ΕΠΜ για τον Υγρότοπο Ψαλιδίου (κ. Φώτη Περγαντή) και δύο καθηγητών πανεπιστημίου ειδικών σε θέματα αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης του κ. Χάρη Κοκκώση και του κ. Πάρι Τσάρτα.

Οι εργασίες της διημερίδας έκλεισαν, με τα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Οι προστατευόμενες περιοχές αποτελούν ένα δημόσιο κοινωνικό αγαθό αλλά και ένα τουριστικό προϊόν. Στόχος είναι η αειφορική τουριστική ανάπτυξη, μέσα από ολοκληρωμένο συμμετοχικό σχεδιασμό, προϊόν ζύμωσης και διαλόγου, με βάση τα δεδομένα θεσμικά πλαίσια, τη σύμφωνη γνώμη ειδικών επιστημόνων και με σεβασμό προς τον άνθρωπο και το περιβάλλον.
- Η αναβάθμιση της ποιότητας του τουρισμού μπορεί να επιτευχθεί μέσω εναλλακτικών μορφών τουρισμού που θα λειτουργούν υποστηρικτικά στον κλασικό τουρισμό.
- Ο τουρισμός στις προστατευόμενες περιοχές απαιτεί καινοτόμες δράσεις, σαφώς χρονοθετημένες και χωροθετημένες, οι οποίες να σέβονται τις κλίμακες και τα

- Ποιοτικός τουρισμός σημαίνει μορφές με τις οποίες ο τοπικός πληθυσμός συμμετέχει ενεργά. Επιπλέον, χρειάζεται και η συνεργασία κυρίως σε επιχειρησιακό επίπεδο, δηλαδή στην καθημερινή διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Η διημερίδα αποτέλεσε την αρχή ενός γόνιμου διαλόγου και έθεσε τις βάσεις για τη συνέχιση μιας σειράς δράσεων που αφορούν τη συνδιαχείριση προστατευόμενων περιοχών στα Δωδεκάνησα.

Β. ΟΜΙΛΙΕΣ

Προστασία-Ανάδειξη και Διαχείριση του Υγροτόπου και της Ακτής Ψαλιδίου Δήμου Κω

Νικόλαος Κανταρτζής
Αντιδήμαρχος Κω

Η τοποθέτησή μου μπορεί να θεωρηθεί ως πρόλογος, θα έλεγα, στις εργασίες του διημέρου που μόλις ξεκίνησε. Θα προσπαθήσω να σκιαγραφήσω, σύντομα:

- Το **πλαίσιο** μέσα στο οποίο εντάσσεται η σημερινή διοργάνωση,
- Την **πολιτική** του Δήμου, τα βήματα δηλαδή που κάναμε ως αυτό το σημείο, καθώς και
- Τις **προσδοκίες** της μικρής μας κοινωνίας, που δεν είναι άλλο, παρά ο σχεδιασμός για το θέμα στο άμεσο μέλλον, που στοχεύει σε ανάπτυξη βιώσιμη, με επίκεντρο τον άνθρωπο.

Οι εργασίες αυτής της διημερίδας αποτελούν μία από τις 3 δράσεις του προγράμματος «**Προστασία Περιβάλλοντος και Βιώσιμη Ανάπτυξη**» που χρηματοδοτεί το **ΥΠΕΧΩΔΕ**, μέσω του **ΕΤΕΡΠΣ**.

Θεωρούμε όλοι σαν δεδομένο ότι ο τουριστικός τομέας –που αποτελεί πλέον τον κύριο πλουτοπαραγωγικό πόρο, τον πυλώνα της τοπικής οικονομίας- διέρχεται περίοδο κρίσης. Αυτό το είδος ανάπτυξης προκάλεσε σοβαρές διαταραχές στην ισορροπία του φυσικού, ανθρωπογενούς και κυρίως του κοινωνικού περιβάλλοντος.

Η πολιτική

Η Κως, ως τα μισά της δεκαετίας του ’70, υπήρξε τόπος κατεξοχήν αγροτικός. Η απότομη και μονόπλευρη τουριστική ανάπτυξη των δύο τελευταίων δεκαετιών του αιώνα, οδήγησε σε οικονομική άνθηση και ανακατανομή ουσιαστικά, του τοπικού εισοδήματος, ενώ ταυτόχρονα, εξαιτίας της έλλειψης κεντρικού σχεδιασμού και ολοκληρωμένης πολιτικής, έγινε φορέας εκτεταμένης και πολυδιάστατης υποβάθμισης με σοβαρές και απροσδιόριστες ακόμα προεκτάσεις στον κοινωνικό ιστό και οπωσδήποτε στο περιβάλλον.

Ο Δήμος της Κω από τα μέσα της δεκαετίας του ’80. άλλοτε μόνος του και άλλοτε σε συνεργασία με τους άλλους Δήμους του νησιού, προσπάθησε –στα όρια των δυνατοτήτων του- να αντιμετωπίσει κρίσιμα ζητήματα, της ανάπτυξης σε επίπεδο έργων υποδομής, σχεδιασμού, προστασίας, ή ελέγχου των χρήσεων.

Αρκετά από αυτά υλοποιήθηκαν ή βρίσκονται σε εξέλιξη. Άλλα σε στάδιο μελέτης ή προγραμματισμού, κάποια όμως παραμένουν στάσιμα.

Στο πλαίσιο ενός ολοκληρωμένου προγράμματος περιβαλλοντικής προστασίας, ο Δήμος από το 1997 έως το 2000, μέσω μιας Προγραμματικής Σύμβασης με το Υπουργείο Περιβάλλοντος, κοινοτικούς πόρους του Β' Κοινοτικού Πλαισίου και του ΕΠ.ΠΕΡ., υλοποίησε μια σειρά δράσεων με στόχο την προστασία και ανάδειξη του Υγροτόπου Ψαλιδίου, οι οποίες αναλυτικά θα παρουσιασθούν στην αυριανή συνεδρία από τον κ. Φώτη Περγαντή.

Στη συνέχεια, αναμένοντας τη δημιουργία Φορέα Διαχείρισης μετά την έγκριση της Ειδικής Περιβαλλοντικής Μελέτης, η οποία, σύμφωνα με τις ισχύουσες νομοθετικές διατάξεις, προέβλεπε τη σύστασή του, προσπάθησε, με ίδια μέσα, να κρατήσει ζωντανό αυτόν τον χώρο.

Βασικός στόχος του προσωρινού φορέα διαχείρισης, που συστάθηκε με ομόφωνη απόφαση του Δ.Σ. Κω, πέρα από την προστασία, ήταν να εντάξει τον Υγρότοπο, στη ζωή της πόλης.

Επιτρέψτε μου να θεωρήσω ότι ο στόχος αυτός έχει σε μεγάλο βαθμό κατακτηθεί, με τη συμβολή τοπικών φορέων, της σχολικής κοινότητας και άλλων κοινωνικών ομάδων.

Καθοριστικής σημασίας παράμετρος, είναι βεβαίως το γεγονός της ένταξης σε προγράμματα χρηματοδότησης, όπως το πρόγραμμα του ΕΤΕΡΠΣ που προανέφερα, στο πλαίσιο του οποίου πραγματοποιείται η συνάντηση.

Οι στόχοι του προγράμματος αυτού, πέρα από την προστασία της ίδιας της υγροτοπικής έκτασης, σχετίζονται με τη γενική ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και καλλιέργεια φιλοπεριβαλλοντικής συνείδησης στον πληθυσμό τοπικά, αλλά και ευρύτερα.

Ειδικότερα, η διοργάνωση φιλοδοξεί να πληροφορήσει με επιστημονικό τρόπο για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού ως εναλλακτικής μορφής τουριστικής διακίνησης, δίνοντας έτσι προοπτικές στην κινητοποίηση της τοπικής επιχειρηματικότητας, εφόσον οι φορείς της πεισθούν ότι μπορούν να προκύψουν αποδοτικά οικοτουριστικά προϊόντα, συμβατά πάντα, με την προστασία του περιβάλλοντος.

Ο σχεδιασμός

Η προσπάθεια της τοπικής κοινότητας να διατηρηθεί ζωντανός ο χώρος, ενισχύεται αυτή την περίοδο με την κεντρική πολιτική του ΥΠΕΧΩΔΕ, το οποίο, μετά από ένα τετράχρονο διάστημα στασιμότητας, προχώρησε σε εγκρίσεις των ΕΠΜ και σε σύσταση είκοσι πέντε (25) Φορέων Διαχείρισης αντίστοιχων περιοχών σε όλη την Ελλάδα.

Παράλληλα, στην κατεύθυνση μιας εθνικής στρατηγικής όπως φαίνεται, δημιουργεί προϋποθέσεις αποτελεσματικότερης διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών, όπως αυτές προσδιορίζονται από το ΔΙΚΤΥΟ ΦΥΣΗ 2000.

Μέσα από το πρόγραμμά του «Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών», διαφαίνεται πρόθεση πολιτικής αποκέντρωσης προς τις τοπικές κοινωνίες, στο πλαίσιο της οποίας, εκτός των αρμοδιοτήτων, μετακινούνται και πόροι.

Έτσι, οι Δήμοι Κω και Νισύρου έχουν υποβάλλει από τον Αύγουστο του 2003, κοινή πρόταση ολοκληρωμένης διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών των νησιών τους, προϋπολογισμού 370.000Ευρώ, που χρηματοδοτείται περίπου κατά το ήμισυ από το προαναφερθέν πρόγραμμα. Ελπίζουμε ότι στη συνέχεια, στο δίκτυο θα ενταχθεί και ο Δήμος Δικαίου.

Η διάρκεια του προγράμματος είναι τρίχρονη και οι γενικοί του στόχοι, που εξειδικεύονται με ανάλογες δράσεις, συνοψίζονται:

- Στη συγκρότηση και λειτουργία ενός τοπικού φορέα διαχείρισης, ο οποίος θα επωμισθεί το ζήτημα της προστασίας αλλά και της ανάδειξης του δικτύου των προστατευόμενων περιοχών Κω και Νισύρου, με έδρα το Κέντρο Ενημέρωσης Επισκεπτών Υγροτόπου του Ψαλιδίου (αξιοποιείται η υπάρχουσα υποδομή), αφού στελεχωθεί με δυναμικό το οποίο θα εκπαιδευτεί κατάλληλα, για την υποστήριξη των δράσεων του προγράμματος.
- Στον απαραίτητο σχεδιασμό που θα επιτρέψει την ορθολογική διαχείριση των πόρων του δικτύου, αλλά και των μελλοντικών επισκεπτών του, στην κατεύθυνση βέλτιστης αλλά και αειφορικής αξιοποίησης της περιοχής (θα συνταχθούν ειδικά διαχειριστικά σχέδια, που θα αποτυπώνουν επακριβώς τις ειδικές παραμέτρους, τη φέρουσα ικανότητα, την οργάνωση διαδρομών και τη διαχείριση επισκεπτών στο δίκτυο).
- Στην υλοποίηση ήπιων παρεμβάσεων απαραίτητων για την ανάδειξη του δικτύου (οργάνωση οικοδιαδρομών).
- Στην ευαισθητοποίηση, προβολή και ενημέρωση του πληθυσμού και τέλος,
- Στην εξασφάλιση της βιωσιμότητας της διαχείρισης της ενότητας των περιοχών, ώστε να λειτουργήσουν αυτοδύναμα κατά το δυνατόν, και μετά τη λήξη του προγράμματος.

Τα σημαντικότερα αποτελέσματα που αναμένονται με την ολοκλήρωση των δράσεων, μπορούμε να πούμε ότι είναι:

- Η αποτελεσματικότερη προστασία των περιοχών.
- Η συνολική ανάδειξη του δικτύου Κω-Νισύρου και μέσω αυτής η προώθηση εναλλακτικών μορφών τουριστικής διακίνησης (οικοτουρισμός).
- Η ευαισθητοποίηση και ανάπτυξη φιλοπεριβαλλοντικής στάσης του πληθυσμού απέναντι στο ζήτημα προστασίας και διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος.
- Η βελτίωση του παρεχόμενου τουριστικού προϊόντος και η αύξηση της επισκεψιμότητας στην περιοχή.
- Η αξιοποίηση της υπάρχουσας υποδομης.
- Η ανάπτυξη ή καλλιέργεια ευρύτερων συνεργασιών με τοπικούς ή άλλους φορείς.

Επίλογος

Επιτρέψτε μου να ολοκληρώσω με κάποιες σκέψεις. Όλοι διαισθανόμαστε, άλλοι περισσότερο και άλλοι λιγότερο, ότι η κλασσική μορφή ανάπτυξης του Τουρισμού έχει αποτύχει. Ελπίζω ότι η πλειοψηφία των πολιτών έχει πειστεί πως απαιτείται δραστική και άμεση παρέμβαση, «αλλαγή πορείας» θα έλεγα και πολιτικής.

Αυτή η πορεία πρέπει να σχεδιαστεί από κοινού με τους ανθρώπους που έχουν άμεσο οικονομικό όφελος, ή δραστηριοποιούνται στον τομέα, σε διάφορα επίπεδα (επενδυτικό, επιστημονικό κ.λπ.), αλλά στη βάση κάποιων αρχών, όπως:

- του σεβασμού των διακριτών ρόλων των εταίρων,
- του σεβασμού της έννοιας «δημόσιο συμφέρον» ή «κοινό καλό»,
- του σεβασμού του περιβάλλοντος με την ευρύτερη έννοιά του.

Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, σαν πρωτοβάθμιου φορέα εξουσίας κοντά στον πολίτη, πρέπει να είναι ρυθμιστικός-εποπτικός και να διασφαλίζει το δημόσιο συμφέρον.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση **οφείλει να θέτει τα ζητήματα στην τοπική κοινωνία, να προκαλεί κοινωνικές ζυμώσεις προς όφελός της και να διαμορφώνει ανάλογα το διεκδικητικό της πλαίσιο.**

Αυτόν τον σκοπό υπηρετεί η σημερινή συνάντηση. Φιλοδοξία μας είναι να τεθεί το ζήτημα μιας εναλλακτικής πορείας στον τουρισμό, στην προοπτική μιας «άλλου είδους» ανάπτυξης: «βιώσιμης και αειφόρου».

Υπάρχει εναλλακτική πορεία και θέλουμε να σας ενημερώσουμε για αυτή και να προσπαθήσουμε να σας πείσουμε ότι μπορεί να προκύψουν τεράστια οφέλη –μακροπρόθεσμα ίσως- για το σύνολο της τοπικής κοινωνίας.

Δεδομένης της γενικότερης κρίσης και του ιδεολογικού αδιέξοδου που διακατέχει τον πλανήτη και σηματοδοτεί ίσως το «τέλος εποχής», για το περιβάλλον και το άτομο, πιστεύω ότι θα αποτελέσουν τον κεντρικό πυρήνα της αναθεωρημένης πολιτικής θεωρίας του μέλλοντος.

Μέχρι τότε, πέρα από την αυτονόητη ευθύνη των φορέων εξουσίας στην άσκηση της πολιτικής, είναι κατά τη γνώμη μου απαραίτητο να αναλογιστούμε παράλληλα ο καθένας το ζήτημα της «ατομικής ευθύνης», της στάσης μας ως πολίτες απέναντι στα γενικότερα ζητήματα που προκύπτουν στην κοινωνία.

Οι μεμονωμένες προσωπικές απαντήσεις δίνουν τη συνισταμένη δύναμη που, όπως είναι προφανές, αποτελεί τη «συλλογική ευθύνη» που διαμορφώνει τη σημερινή κατάσταση.

Το μέγεθος και η σημασία της τουριστικής βιομηχανίας στην Ελλάδα και την Κω στην προοπτική της βιώσιμης ανάπτυξης

Αλέξης Χατζηδάκης
Προϊστάμενος Τμήματος Προγραμματισμού Τουριστικής Ανάπτυξης ΕΟΤ

Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο ΦΥΣΗ 2000 και προστατευόμενες περιοχές

Πέτρος Κακούρος
Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων (ΕΚΒΥ)

Η ίδρυση του ευρωπαϊκού οικολογικού Δικτύου Φύση 2000 αποτέλεσε μια νέα αρχή για τον θεσμό των προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα καθώς συνετέλεσε στην αλλαγή της αντίληψης για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος. Από τον πλήρη αποκλεισμό των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και την απόλυτη προστασία περάσαμε στη διαχείριση των απειλών και στην αποκατάσταση των απειλούμενων φυσικών οικοσυστημάτων ενώ έγινε ευρύτερα αποδεκτό ότι μέσα από κατάλληλες ρυθμίσεις οι ανθρώπινες δραστηριότητες μπορούν και πρέπει να συνεχισθούν.

Η ίδρυση του ευρωπαϊκού οικολογικού Δικτύου Φύση 2000 προβλέπεται από την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ και περιλαμβάνει τις Περιοχές Κοινοτικού Ενδιαφέροντος (Sites of Community Interest-SCI) της Οδηγίας 92/43 και τις Ζώνες Ειδικής Προστασίας (Special Protection Areas-SPA) της Οδηγίας 79/409. Οι Περιοχές Κοινοτικού Ενδιαφέροντος που εντάσσονται στο δίκτυο κηρύσσονται ως Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (Special Areas of Conservation-SAC) από τα κράτη μέλη.

Σκοπός του Δικτύου είναι η διατήρηση της βιοποικιλότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω της διατήρησης σε ικανοποιητική κατάσταση των τύπων οικοτόπων και των ειδών φυτών και ζώων (εκτός των πουλιών) τα οποία αναφέρονται στα παραρτήματα της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ όπως και των ειδών της ορνιθοπανίδας τα οποία αναφέρονται στα παραρτήματα της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ.

Στην Ελλάδα ο ορισμός των Περιοχών Κοινοτικού Ενδιαφέροντος ως Ειδικών Ζωνών Διατήρησης γίνεται με προεδρικό διάταγμα ή κοινή υπουργική απόφαση μετά από συνεργασία των κατά περίπτωση αρμόδιων υπουργείων. Με την πράξη αυτή καθορίζονται επίσης οι αναγκαίο όροι και οι γενικές κατευθύνσεις διαχείρισης της περιοχής. Η διαδικασία αυτή διαφέρει από τη διαδικασία ορισμού μιας περιοχής ως προστατευόμενης κατά την έννοια του Ν. 1650/86, αν και στην πραγματικότητα οι περιοχές του δικτύου αποτελούν προστατευόμενες περιοχές.

Η ένταξη μιας περιοχής στο δίκτυο δεν απαιτεί την εκ των προτέρων λήψη κανενός διοικητικού, ρυθμιστικού ή περιοριστικού μέτρου, ενώ επιτρέπονται όλες οι προϋπάρχουσες χρήσεις διότι η βιοποικιλότητα δημιουργήθηκε και διατηρήθηκε μαζί με αυτές. Μόνο αν διαπιστωθεί, τεκμηριωμένα και μετά από παρακολούθηση, ότι κάποια από τις υπάρχουσες χρήσεις θέτει σε κίνδυνο την υπόσταση ενός τύπου οικοτόπου ή ενός ενδιαιτήματος ή αποτελεί απειλή για τον πληθυσμό ενός είδους της Οδηγίας, τότε λαμβάνονται τα αναγκαία μέτρα, αλλά πάντοτε κατόπιν ενημέρωσης των ενδιαφερομένων και μέσα από τη διαβούλευση μαζί τους.

Ο σκοπός διαχείρισης των περιοχών του Δικτύου είναι η διατήρηση των προστατευόμενων στοιχείων τους σε ικανοποιητική κατάσταση, όπως αυτή ορίζεται στο Άρθρο 1 της Οδηγίας. Τα αναγκαία διαχειριστικά μέτρα που πρέπει να ληφθούν για να επιτευχθεί ο σκοπός καθορίζονται από τα κράτη μέλη λαμβάνοντας επιπλέον υπόψη τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές, ιστορικές και τις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε περιοχής (Άρθρο 6 της Οδηγίας). Σύμφωνα με την Οδηγία, όπου κρίνεται απαραίτητο συντάσσεται ειδικό σχέδιο διαχείρισης το οποίο μπορεί να είναι αυτοτελές ή να εντάσσεται σε ένα γενικότερο σχέδιο διαχείρησης.

Τα βασικά εργαλεία για τη διαχείριση των περιοχών του Δικτύου Φύση 2000 είναι η παρακολούθηση, η ενημέρωση, και η διαβούλευση.

Παρακολούθηση: Ως παρακολούθηση εννοούμε τον έλεγχο της κατάστασης διατήρησης και της τυχόν μεταβολής των ορίων εξάπλωσης των τύπων οικοτόπων, των ενδιαιτημάτων και των πληθυσμών των ειδών. Επίσης, ελέγχεται η απόδοση των διαχειριστικών μέτρων που τυχόν έχουν παρθεί και οι οικονομικές, κοινωνικές ή άλλες συνέπειες που προκύπτουν από την εφαρμογή των μέτρων. Για κάθε περιοχή πρέπει να συντάσσεται, να εφαρμόζεται, να αξιολογείται και αναλόγως να αναθεωρείται, πρόγραμμα παρακολούθησης.

Ενημέρωση: Η ενημέρωση των άμεσα ενδιαφερομένων ξεκίνησε με την επιλογή των περιοχών ως υποψήφιων για ένταξη στο δίκτυο Φύση 2000 και θα συνεχισθεί και μετά την κήρυξή τους ως Ειδικών Ζωνών Διατήρησης. Η ενημέρωση των ενδιαφερομένων πρέπει να είναι συνεχής σε ό,τι αφορά την εκπόνηση και την αναθεώρηση του σχεδίου διαχείρισης της περιοχής, τα αποτελέσματα της παρακολούθησης και τις προτάσεις για τη λήψη οποιονδήποτε αποφάσεων ή τη λήψη οποιωνδήποτε διαχειριστικών μέτρων.

Διαβούλευση: Μετά την ενημέρωση των ενδιαφερομένων και πριν από τη λήψη οποιουδήποτε διαχειριστικού μέτρου, το οποίο πιθανόν να έχει δυσμενείς συνέπειες σε μια μερίδα των ενδιαφερομένων, πρέπει να γίνεται διαβούλευση με τους τυχόν άμεσα ή έμμεσα θιγομένους.

Σημαντικό βήμα για τη διαχείριση των περιοχών και την προώθηση των σκοπών του δικτύου αποτελεί η ίδρυση και λειτουργία των φορέων διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών στις οποίες, σε αρκετές περιπτώσεις, περιλαμβάνονται περισσότερες από μια περιοχές του Δικτύου Φύση 2000. Οι φορείς διαχείρισης αναλαμβάνουν σημαντικές αρμοδιότητες όπως η παρακολούθηση και η ενημέρωση. Επιπροσθέτως λόγω της αρμοδιότητάς τους στην εκπόνηση και εφαρμογή των σχεδίων διαχείρισης θα λειτουργούν ως οι κύριοι μηχανισμοί διαβούλευσης για τη διαχείριση των περιοχών και τον σχεδιασμό της τουριστικής δραστηριότητας σε αυτές.

Τουρισμός σε Προστατευόμενες περιοχές. Μορφές και παραδείγματα ανάπτυξης στην Ελλάδα και σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες

Πάρις Τσάρτας
Αναπληρωτής Καθηγητής Τουριστικής Ανάπτυξης
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Α. Τουρισμός και προστατευόμενες περιοχές: Παράγοντες επιρροής και αναπτυξιακά διλήμματα.

1. *Οι πιέσεις του κυρίαρχου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης και των δραστηριοτήτων αναψυχής* (Τσάρτας Π, 1996).

Βασικό χαρακτηριστικό του πλαισίου λειτουργίας των προστατευόμενων περιοχών είναι η ελεγχόμενη –σε αριθμό τουριστών και επισκεπτών, υποδομών και δραστηριοτήτων- ανάπτυξη του τουρισμού και των δραστηριοτήτων αναψυχής σε αυτές. Η συνεχής όμως αύξηση του ελεύθερου χρόνου, των ταξιδιών διακοπών, των ταξιδιών μικρής διάρκειας και των μεταφορικών δικτύων εντείνει διαρκώς και περισσότερο τις πιέσεις που ασκούνται στις προστατευόμενες περιοχές. Οι πιέσεις αυτές επικεντρώνονται συνήθως:

- Στην συνεχή αύξηση των χρηστών–επισκεπτών με επιπτώσεις –άμεσες και έμμεσες- στην διαχείριση τους.
- Στην προσπάθεια ανάδειξης –μέσω αύξησης των υποδομών και δραστηριοτήτων- ενός εντονότερου τουριστικού ή ψυχαγωγικού χαρακτήρα αυτών των περιοχών.

2. *Η σταδιακή ανάπτυξη των διαφορετικών Εναλλακτικών μορφών Τουρισμού* (Lane P, 1993).

Η τελευταία δεκαετία χαρακτηρίζεται από μια συνεχή ανάπτυξη του Εναλλακτικού Τουρισμού στον κόσμο. Η τάση αυτή φαίνεται ότι θα παραμείνει σταθερά δυναμική ενώ παράλληλα παρατηρείται και μια αύξηση του αριθμού των Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού οι οποίες διαθέτουν εξειδικευμένες υποδομές και δραστηριότητες οι οποίες ενεργοποιούνται και λειτουργούν συχνά σε ετήσια βάση. Τέτοιες μορφές είναι: ο Οικοτουρισμός, ο Φυσιολατρικός Τουρισμός, ο Αθλητικός Τουρισμός, ο Αγροτοτουρισμός, ο Πολιτιστικός Τουρισμός, ο Τουρισμός Περιπέτειας, ο Ορεινός Τουρισμός κ.α. Οι προστατευόμενες περιοχές αποτελούν για αυτές τις Εναλλακτικές Μορφές βασική παράμετρο της λειτουργίας τους και συχνά υποδοχέα πολλών δραστηριοτήτων τους. Το γεγονός αυτό έχει θετικές και αρνητικές επιπτώσεις εφόσον αφενός αυξάνει τον αριθμό των τουριστών οι οποίοι έχουν περισσότερο ισόρροπη σχέση με το περιβάλλον αλλά αφετέρου αυξάνει τον αριθμό των «χρηστών» αυτών των περιοχών με αποτέλεσμα να υπάρχουν διλήμματα διαχειριστικά και αναπτυξιακά.

3. *Η θεσμική διάσταση της προστασίας του περιβάλλοντος σε συνδυασμό με την προβολή του περιβάλλοντος ως σημαντικού Τουριστικού πόρου* (Briassoulis H. and J.V. der Straaten, 2000).

Πληθαίνουν τις τελευταίες δεκαετίες οι θεσμικές και νομοθετικές παρεμβάσεις σε υπερεθνικό και εθνικό επίπεδο με τελικό στόχο την προστασία του περιβάλλοντος. Κοινό χαρακτηριστικό αυτών των παρεμβάσεων υπήρξαν η θέσπιση ορίων στην απρογραμμάτιστη ανάπτυξη, η προώθηση πολιτικών προστασίας του περιβάλλοντος (ιδιαίτερα δε του φυσικού, της χλωρίδας και πανίδας αλλά και του δομημένου περιβάλλοντος) και τέλος η νομοθέτηση συγκεκριμένων χρήσεων γης σε περιοχές που χρήζουν προστασίας. Ένα από τα βασικά πεδία αυτών των προσπαθειών υπήρξαν οι προστατευόμενες περιοχές. Την ίδια περίοδο –ιδιαίτερα μετά το 1980- καταγράφεται μια όλο και εντονότερη τάση προβολής του περιβάλλοντος ως σημαντικού για τις τουριστικές περιοχές –και τους τουρίστες- πόρου του τουρισμού. Με αυτό τον τρόπο το περιβάλλον θεωρείται πλέον ουσιαστικό τμήμα ενός τουριστικού προϊόντος το οποίο αγοράζεται και χρησιμοποιείται από τους τουρίστες χωρίς να υπάρχουν πάντοτε οι κατάλληλοι ελεγκτικοί και διαχειριστικοί μηχανισμοί και θεσμοί για την προστασία του. Στο πλαίσιο αυτό αποτελεί ένα σταθερό πρόβλημα η προσπάθεια συγκερασμού των θεσμών της προστασίας του περιβάλλοντος με την ανάπτυξη υποδομών και υπηρεσιών για χρήση του ως τουριστικού πόρου.

4. *Η ανάδειξη της Τοπικότητας στην ανάπτυξη του σύγχρονου Τουρισμού* (WTO,1993, WTO, 1994).

Μετά από μια περίοδο όπου υπερεθνικοί και εθνικοί φορείς ήταν αυτοί οι οποίοι άμεσα και έμμεσα επηρέαζαν την τουριστική ανάπτυξη αναδεικνύεται τα τελευταία χρόνια η τοπική διάσταση αυτής της ανάπτυξης ως βασική παράμετρος του σχεδιασμού και προγραμματισμού στις περισσότερες τουριστικές χώρες. Η τοπικότητα έχει ιδιαίτερη σημασία στις –πολλές- περιπτώσεις όπου προστατευόμενες περιοχές θεωρούνται ως δυναμικός τουριστικός πόρος μιας περιοχής. Στις περιπτώσεις αυτές έχουν συχνά καταγραφεί διαφορετικές –και συχνά αντίθετες απόψεις- για τα ζητήματα της προστασίας, της διαχείρισης, της προβολής και της χρήσης των περιοχών αυτών από όσους –σε τοπικό επίπεδο- εμπλέκονται στις διαδικασίες της ανάπτυξης του τουρισμού. Η τοπικότητα σε αυτό πλαίσιο αποτελεί πλέον και θα αποτελεί όλο και περισσότερο μια βασική παράμετρο της επιτυχούς έκβασης του σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης σε προστατευόμενες περιοχές.

5. *Η αειφορική Τουριστική ανάπτυξη αναδεικνύει την ιδιαίτερη σημασία των προστατευόμενων περιοχών* (Stabler M. J., 1997).

Οι βασικές αρχές της αειφορίας στον τουρισμό και την ανάπτυξη του αποτελούν πλέον ένα πάγιο χαρακτηριστικό της τουριστικής πολιτικής και ανάπτυξης. Παρόμοια είναι και η τάση που υπάρχει και στην οργάνωση των τουριστικών ταξιδιών αλλά και στην λειτουργία του Τουριστικού Τομέα τα τελευταία χρόνια. Θεωρούνται άρα ουσιαστικοί παράγοντες της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής η προστασία του περιβάλλοντος, ο σχεδιασμός και ο προγραμματισμός και η συνυπευθυνότητα όλων όσων εμπλέκονται στον Τουρισμό. Η άμεση ωφέλεια των προστατευόμενων περιοχών συνίσταται στην εμπέδωση της άποψης ότι η ανάπτυξη του τουρισμού πρέπει να είναι ήπια και ισόρροπη

σεβόμενη τα δεδομένα και χαρακτηριστικά των τοπικών περιβαλλοντικών, κοινωνικών και πολιτιστικών πόρων.

6. *Οι διαφορετικοί τύποι προστασίας και διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών επηρεάζουν την τουριστική τους «χρήση»* (WTO, 1994, Beeton S., 1998).

Οι πολλοί τύποι –σε ότι αφορά τα χαρακτηριστικά τους- προστατευόμενων περιοχών στον κόσμο διαφοροποιούνται κυρίως σε δυο πεδία: στο θεσμικό πλαίσιο το οποίο τις διέπει και στα συστήματα διαχείρισης. Παράγοντες επίσης όπως η παράδοση στην «λειτουργία» προστατευόμενων περιοχών π.χ. στις Ηνωμένες Πολιτείες ή σε ορισμένες Ευρωπαϊκές ή Αφρικανικές χώρες αλλά και η προβολή των προσφερόμενων πόρων, υποδομών και υπηρεσιών (όπως συμβαίνει πλέον σε πολλές περιπτώσεις τουριστικών θερέτρων ή περιφερειών που διαθέτουν προστατευόμενες περιοχές) συμβάλλουν άμεσα στη συγκρότηση συγκεκριμένων τύπων «χρήσης» τους από τον Τουρισμό. Ένας συνδυασμός π.χ δυο βασικών κανόνων αφενός ενός σταθερού θεσμικού πλαισίου προστασίας και αφετέρου ενός επιστημονικά σχεδιασμένου συστήματος διαχείρισης είναι προφανές ότι διαμορφώνει και το ανάλογο πλαίσιο στην έκταση, τον όγκο και τον τύπο των υποδομών και υπηρεσιών οι οποίες θα αναπτυχθούν και θα χρησιμοποιούνται από τους επισκέπτες – τουρίστες. Τα προβλήματα παρουσιάζονται στις περιπτώσεις – και είναι πολλές- όπου οι βασικοί αυτοί κανόνες του παραδείγματος αυτού δεν τηρούνται ή δεν τηρούνται επαρκώς.

Β. Μορφές προστατευόμενων περιοχών με Τουρισμό και Τάσεις ανάπτυξης τους

(EKBY, 1998, S. Wearing and J. Neil, 2000, WTO, 1993, Grolleau H., 1998, Lane P., 1993).

1. Κυριότεροι τύποι προστατευόμενων περιοχών με τουρισμό.

Α. Προστατευόμενες περιοχές με ελάχιστη παρουσία τουριστών.

- Πρόκειται για περιοχές με ιδιόμορφα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά, συχνά δύσβατες συνήθως απομακρυσμένες από μεταφορικά δίκτυα και από τουριστικά θέρετρα ή αστικά κέντρα.
- Η τουριστική τους ζήτηση περιορίζεται σε ένα μικρό αριθμό περιηγητών-οικοτουριστών καθώς και σε ομάδες επιστημόνων οι οποίοι τις επισκέπτονται με στόχο την επιστημονική παρατήρηση, την έρευνα ή και την αναψυχή.
- Η συνεχής αύξηση των ταξιδιών προς μακρινούς, εξωτικούς, παρθένους προορισμούς θα οδηγήσει μεσοπρόθεσμα και σε μεγαλύτερες επιβαρύνσεις (σε υποδομές και υπηρεσίες) τις περιοχές αυτές.
- Η επίπτωση από την παρουσία των τουριστών στην χλωρίδα και την πανίδα των περιοχών αυτών εκτιμάται ότι είναι μικρή λόγω του μικρού χρόνου παραμονής τους και του περιορισμένου αριθμού τους.

Β. *Προστατευόμενες περιοχές με ήπια και ελεγχόμενη τουριστική ζήτηση και ανάπτυξη.*

- Πρόκειται για περιοχές με ποικιλία γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών, συνήθως με εξειδικευμένους πόρους π.χ. υγροβιότοποι ή οικοσυστήματα εξαιρετικής σημασίας και σε ικανή απόσταση από αστικά κέντρα και τουριστικά θέρετρα.
- Η τουριστική τους ζήτηση είναι σχετικά περιορισμένη –συχνά λόγω και του θεσμικού πλαισίου που διέπει την λειτουργία τους- και οι προσφερόμενες υποδομές και υπηρεσίες έχουν ως στόχο την εξυπηρέτηση των επιστημονικών ομάδων και των ομάδων περιηγητών που τις επισκέπτονται κυρίως για εκπαιδευτικούς λόγους ή με κίνητρο την φυσιολατρία.
- Οι πιέσεις προς αυτές τις περιοχές αυξάνονται τα τελευταία χρόνια και επικεντρώνονται είτε στην θέσπιση ενός λιγότερο αυστηρού θεσμικού πλαισίου προστασίας είτε στην προώθηση μιας περισσότερο τουριστικής διάστασης με ανάλογες υποδομές και υπηρεσίες για αναψυχή, εκπαίδευση και περιήγηση.
- Η επίπτωση από την παρουσία των τουριστών στη χλωρίδα και την πανίδα εκτιμάται ότι είναι ήπια λόγω των υπαρχόντων περιορισμών και του θεσμικού πλαισίου προστασίας.

Γ. *Προστατευόμενες περιοχές με σημαντική τουριστική ζήτηση και οργανωμένο πλαίσιο ανάπτυξης και διαχείρισης.*

- Πρόκειται για περιοχές με ποικιλία γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών και με περιβαλλοντικούς πόρους εθνικής ή διεθνούς σημασίας. Οι περιοχές αυτές βρίσκονται συνήθως σε διαφορετικές αποστάσεις από αστικά κέντρα ή τουριστικά θέρετρα και τις περισσότερες φορές σε χώρες με μακρόχρονη τουριστική ανάπτυξη. Συχνά λόγω ζήτησης και παράδοσης αποτελούν αυτοδύναμα τουριστικά αξιοθέατα.
- Η τουριστική τους ζήτηση είναι σημαντική λόγω μιας ποικιλίας παραγόντων: πλούσιων πόρων, παράδοσης, θέσης, διαφήμισης. Οι τουρίστες είναι διαφόρων τύπων: περιηγητές, φυσιολάτρες, οικοτουρίστες με επιστημονικά ενδιαφέροντα, οικοτουρίστες με εκπαιδευτικά ενδιαφέροντα, οικοτουρίστες με ειδικά κίνητρα (π.χ. Bird watching), κλασικού τύπου τουρίστες οι οποίοι επισκέπτονται την περιοχή στα πλαίσια ενός μεγαλύτερου ταξιδιού διακοπών κ.α.
- Το πλαίσιο τουριστικής ανάπτυξης είναι οργανωμένο και προσφέρει διαφορετικού τύπου υποδομές και υπηρεσίες για τουρισμό και αναψυχή: Εκπαιδευτικά κέντρα, Οικομουσεία, Οργανωμένες Περιηγήσεις, Οικοξεναγήσεις, Περίπτερα για παρατήρηση πουλιών ή άλλων ζώων, Χώρους για εστίαση και διαμονή κ.α. Οι τουρίστες πληροφορούνται με την είσοδο τους στην περιοχή για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους κατά την παραμονή τους στην περιοχή.
- Ο σημαντικός αριθμός των τουριστών οδήγησε και σε μια οργανωμένη μορφή διαχείρισης αυτών των περιοχών συνήθως από έναν Φορέα ο οποίος διαθέτει επιστημονικό προσωπικό και αρμοδιότητες για την προστασία και την διαχείριση αυτής της περιοχής. Ο Φορέας αυτός μεριμνεί ώστε: να τηρούνται από τους τουρίστες-επισκέπτες οι κανόνες λειτουργίας της περιοχής, να ελέγχεται και προστατεύεται η χλωρίδα και η πανίδα, να αναπαράγονται και ανατροφοδοτούνται οι περιβαλλοντικοί πόροι της περιοχής και να παρέχονται στους τουρίστες-επισκέπτες οι οργανωμένες υποδομές και υπηρεσίες, να τηρείται το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας, προστασίας και διαχείρισης της περιοχής.

Δ. Προστατευόμενες περιοχές με σημαντική τουριστική ζήτηση χωρίς οργανωμένο πλαίσιο ανάπτυξης και διαχείρισης.

- Πρόκειται για περιοχές με ποικιλία γεωμορφολογικών πόρων και με σημαντικούς περιβαλλοντικούς πόρους συχνά εθνικής ή διεθνούς σημασίας. Οι περιοχές αυτές βρίσκονται σε διαφορετικές αποστάσεις από αστικά κέντρα ή τουριστικά θέρετρα και τις περισσότερες φορές σε νεώτερους τουριστικούς προορισμούς και σε χώρες με ανεπαρκές θεσμικό πλαίσιο προστασίας του περιβάλλοντος. Συχνά λόγω ζήτησης αποτελούν αυτοδύναμα τουριστικά αξιοθέατα ενώ πολλές φορές βρίσκονται σε περιοχές με αντιτιθέμενα συμφέροντα σε ότι αφορά τις χρήσεις γης.
- Η τουριστική ζήτηση είναι σημαντική λόγω μιας ποικιλίας παραγόντων όπου βασικό ρόλο διαδραματίζουν οι πόροι και η διαφημιστική εικόνα. Οι τουρίστες είναι –όπως και στην περίπτωση Γ- διαφόρων τύπων (περιηγητές, φυσιολάτρες, οικοτουρίστες κ.α) με σημαντική όμως παρουσία τουριστών του κλασικού τύπου καθώς και συγκυριακούς «οικοτουρίστες» οι οποίοι αναζητούν ένα ‘νέο’ τουριστικό προϊόν επειδή το απαιτεί η μόδα.
- Το πλαίσιο τουριστικής ανάπτυξης είναι ελάχιστα η διόλου οργανωμένο και προσφέρει ένα –συχνά περιορισμένο- αριθμό υποδομών και υπηρεσιών (Οργανωμένες Περιηγήσεις, Οικοξεναγήσεις, Οικομουσεία κ.α.). Συνήθως αυτές οι υποδομές και υπηρεσίες χαρακτηρίζονται: από οργανωτικές ελλείψεις –με βάση τα διεθνή πρότυπα- παρεμβάσεις «τουριστικοποίησης» και ασαφείς αρμοδιότητες και διαδικασίες προστασίας.
- Το πλαίσιο διαχείρισης ποικίλει σε τύπους ενώ συχνά είναι ανεπαρκές και σε κάποιες περιπτώσεις δεν υπάρχει. Μια πρώτη περίπτωση είναι εκεί όπου υπάρχει κάποιος φορέας ο οποίος διαθέτει ανεπαρκείς αρμοδιότητες και ασαφές θεσμικό πλαίσιο και επιδιώκει να διαχειριστεί μια προστατευόμενη περιοχή χωρίς ικανοποιητικά αποτελέσματα. Μια δεύτερη περίπτωση είναι διαφορετικοί φορείς οι οποίοι εμπλέκονται με διαφορετικές αρμοδιότητες -και συχνά συμφέροντα- στην διαχείριση οπότε το αποτέλεσμα είναι συνήθως αρνητικό για την περιοχή. Τέλος στην τρίτη περίπτωση όπου ουσιαστικά δεν υπάρχουν κάποιες θεσμικά προσδιορισμένες διαδικασίες διαχείρισης με αποτέλεσμα οι τουριστικές πιέσεις να οδηγούν σε σταδιακή υποβάθμιση την χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής.

2. **Ορισμένα κρίσιμα ζητήματα πολιτικής και ανάπτυξης στις προστατευόμενες περιοχές με τουρισμό.**

Την τελευταία δεκαετία ιδιαίτερα έχουν προκύψει ορισμένα κρίσιμα ζητήματα σχετικά με την πολιτική ανάπτυξη του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές τα οποία εκτιμάται ότι θα μας απασχολούν όλο και περισσότερο τα επόμενα χρόνια:

Α. Αυτονόμηση των προστατευόμενων περιοχών ως τουριστικών αξιοθέατων και πόρων ιδιαίτερης σημασίας.

Η μεγαλύτερη και πληρέστερη πληροφόρηση των τουριστών, το διαδίκτυο, η τουριστική διαφήμιση και τα νέα «περιβαλλοντικά» κίνητρα των τουριστών είναι ορισμένοι από τους παράγοντες που ενισχύουν –και θα ενισχύουν- την τάση αυτονόμησης των προστατευόμενων περιοχών ως πόρων και αξιοθέατων με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Την τάση αυτή ενισχύουν επίσης τόσο οι τοπικοί παράγοντες όσο και ο Τουριστικός Τομέας ο οποίος διακρίνει εδώ κάποια «ποιοτικά» και «ακριβά» προϊόντα με δυναμική ζήτηση.

Ήδη καταγράφεται –στο πλαίσιο αυτό- μια τάση μετατροπής ορισμένων προστατευόμενων περιοχών σε ιδιόμορφα περιβαλλοντικά θεματικά πάρκα.

Β. Μαζικοποίηση του Εναλλακτικού Τουρισμού.

Ο Εναλλακτικός Τουρισμός έχει μια εντυπωσιακή σε αριθμούς και υποδομές ανάπτυξη –ιδιαίτερα στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο και σε ορισμένες χώρες του Τρίτου Κόσμου. Αυτή η ταχύτατη μαζικοποίηση του Εναλλακτικού Τουρισμού αναδεικνύει ως ιδιαίτερα σημαντικά ορισμένα ζητήματα τα οποία σχετίζονται με την τουριστική ανάπτυξη και διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, όπως: το θέμα του ελέγχου των δραστηριοτήτων και υποδομών για εναλλακτικό τουρισμό, η μελέτη των επιπτώσεων –στην χλωρίδα και την πανίδα- από ορισμένες τουλάχιστον δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού, ζητήματα οργάνωσης και διαχείρισης των δραστηριοτήτων αυτού του τύπου στις προστατευόμενες περιοχές.

Γ. Πολυσύνθετα μοντέλα Τοπικής οργάνωσης και διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών με τουρισμό: συνέργια και τεχνογνωσία.

Αναδεικνύονται τα τελευταία χρόνια ενδιαφέροντα τοπικά μοντέλα οργάνωσης και διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών με δυο βασικά χαρακτηριστικά: (α) Την συνέργια τοπικών, εθνικών, ιδιωτικών, επιστημονικών φορέων και οργανώσεων στα πλαίσια ενός Φορέα με προσδιορισμένο θεσμικό ρόλο στο ζήτημα των προστατευόμενων περιοχών. (β) Την συστηματική χρήση τεχνογνωσίας και εκπαιδευμένου προσωπικού σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης, εναλλακτικού τουρισμού κ.α.

Δ. Σύνδεση με την έννοια του «υπεύθυνου» τουρισμού: τουρίστες και tour operators.

Η συστηματική προώθηση πολιτικών και μέτρων τα οποία θα συμβάλουν στην διεξαγωγή ενός κοινωνικά και περιβαλλοντικά «υπεύθυνου» τουρισμού επηρεάζει θετικά την τουριστική ανάπτυξη των προστατευόμενων περιοχών. Τα μέτρα και οι πολιτικές αυτές προτείνουν τρόπους και μεθόδους σχεδιασμού και διαχείρισης ευαίσθητων τουριστικών περιοχών αλλά και κώδικες ηθικής λειτουργίας και συμπεριφοράς τουριστών και tour operators σε ότι αφορά την διεξαγωγή και την οργάνωση των ταξιδιών. Ουσιαστικά επιβάλλεται σταδιακά η αρχή της συνυπευθυνότητας –στα θέματα της ανάπτυξης και λειτουργίας τουρισμού- ανάμεσα στους ντόπιους, τους τουρίστες και τους ιδιώτες επιχειρηματίες.

Ε. Οι προστατευόμενες περιοχές απαραίτητο τμήμα των ταξιδιών διακοπών.

Η ταχύτατη –τα τελευταία κυρίως χρόνια- μετατροπή των προστατευόμενων περιοχών σε ένα απαραίτητο τμήμα πολλών πακέτων διακοπών στον σύγχρονο κόσμο οδηγεί σε νέα δεδομένα τις πολιτικές προστασίας και διαχείρισης τους εφόσον: (α) αυτές οι περιοχές εντάσσονται στον μεγάλο αριθμό των τουριστικών προϊόντων της διεθνούς τουριστικής αγοράς, (β) οι τουρίστες του κλασικού τουρισμού έχουν διαφορετικά κίνητρα και συμπεριφορές στην διάρκεια των διακοπών, (γ) σε πολλές χώρες οι οποίες διαθέτουν προστατευόμενες περιοχές δεν υπάρχει συνεργασία ανάμεσα στους φορείς διαχείρισης τους και τις εταιρίες του Τουρισμού.

Γ. Παραδείγματα

(Dixon M., Fountain K. et al, 1989, Mc Lellan R., 1997, ΕΤΑΝΑΜ Α.Ε, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, Σύνδεσμός Προστασίας και Ανάδειξης Δέλτα Έβρου).

Θα εξετάσουμε στη συνέχεια ορισμένα παραδείγματα προστατευόμενων περιοχών από την Ελλάδα και την Ευρώπη δίνοντας έμφαση αφενός στα Χαρακτηριστικά Διαχείρισης και Προστασίας (Φορείς Διαχείρισης, Χρήσεις Γης, Προστασία Περιβάλλοντος, Οργάνωση κ.α) και αφετέρου στα Χαρακτηριστικά της Τουριστικής Ανάπτυξης (Υποδομές και Υπηρεσίες, Αειφορική Ανάπτυξη, Προβολή, Οργάνωση και Διαχείριση κ.α).

ΕΛΛΑΔΑ

Αμβρακικός Κόλπος.

1. *Χαρακτηριστικά Διαχείρισης και Προστασίας.*

- Βασικός Φορέας Διαχείρισης είναι η ΕΤΑΝΑΜ αλλά εμπλέκονται επίσης στην διαχείριση και Εθνικής εμβέλειας φορείς (ΥΠΕΧΩΔΕ), ΟΤΑ (Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, Δήμοι), Επιστημονικά σωματεία κλπ.
- Υπάρχουν αρκετές συγκρούσεις στις χρήσεις γης κυρίως από Θήρα, Αλιεία, Γεωργία, Οικοδομή οι οποίες επηρεάζουν άμεσα την προσπάθεια προστασίας του περιβάλλοντος ενώ υπάρχουν και ελλείψεις σε εκπαιδευμένο προσωπικό.

2. *Χαρακτηριστικά Τουριστικής Ανάπτυξης.*

- Υπάρχει ήπια αειφορική τουριστική ανάπτυξη και προσφέρονται ορισμένες βασικές υποδομές και υπηρεσίες οικοτουρισμού και φυσιολατρικού τουρισμού (Μουσείο, Οικοξεναγήσεις, Περιηγήσεις, Διαμονή, Ενημερωτικά Φυλλάδια). Οι δυνατότητες για ελεγχόμενη τουριστική ανάπτυξη είναι μεγαλύτερες με βάση τους υπαρκτούς πόρους και την θέση.
- Λείπει ο συντονισμός και η συγκροτημένη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης. Επιπλέον και η προβολή της –παρά τις προσπάθειες της ΕΤΑΝΑΜ- δεν είναι επαρκής ενώ παράλληλα λείπουν καταρτισμένοι επιχειρηματίες και προσωπικό.

Δέλτα του Έβρου.

1. *Χαρακτηριστικά Διαχείρισης και Προστασίας.*

- Βασικός Φορέας Διαχείρισης είναι ο Σύνδεσμος Προστασίας Ανάδειξης του Δέλτα του Έβρου αλλά εμπλέκονται επίσης στην διαχείριση και Εθνικής εμβέλειας φορείς (ΥΠΕΧΩΔΕ), ΟΤΑ (Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, Δήμοι), Επιστημονικά σωματεία κλπ.
- Υπάρχουν συγκρούσεις στις χρήσεις γης κυρίως από Θήρα, Αλιεία και Γεωργία οι οποίες δημιουργούν προβλήματα στις προσπάθειες προστασίας του περιβάλλοντος ενώ σημαντικές είναι και οι ελλείψεις σε εκπαιδευμένο προσωπικό.

2. *Χαρακτηριστικά Τουριστικής Ανάπτυξης.*

- Υποτυπώδης Τουριστική Ανάπτυξη με αειφορικά χαρακτηριστικά και προσφορά ορισμένων βασικών υποδομών και υπηρεσιών (Κέντρο Πληροφόρησης, Ενημερωτικά Φυλλάδια, Οικο-ξεναγήσεις κλπ). Οι δυνατότητες για μια ελεγχόμενη τουριστική ανάπτυξη είναι πολύ μεγαλύτερες με βάση τους υπαρκτούς τουριστικούς πόρους και την θέση.
- Λείπει ο συντονισμός και η συγκροτημένη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης. Επιπλέον και η προβολή της –παρά τις προσπάθειες του Συνδέσμου- κρίνεται

ανεπαρκής. Τέλος και εδώ καταγράφονται σημαντικές ελλείψεις σε καταρτισμένο προσωπικό και επιχειρηματίες.

Εθνικός Δρυμός Βίκου – Αώου.

1. *Χαρακτηριστικά Διαχείρισης και Προστασίας.*

- Είναι Εθνικός Δρυμός και στην διαχείριση του άμεσα ή έμμεσα εμπλέκονται οι τοπικοί ΟΤΑ, Φορείς εθνικής εμβέλειας (ΥΠΕΧΩΔΕ), Επιστημονικά σωματεία, Τοπικοί αναπτυξιακοί φορείς κλπ.
- Υπάρχουν σημαντικές συγκρούσεις στις Χρήσεις Γης από Θήρα, Οικοδομή, Γεωργία, Κτηνοτροφία, Υλοτομία, Τουρισμό, Μεταφορικά δίκτυα κλπ πολλές από τις οποίες οφείλονται στη σημαντική τα τελευταία χρόνια ανάπτυξη του Τουρισμού και την παρεπόμενη ανοικοδόμηση με προφανή προβλήματα στις προσπάθειες προστασίας του περιβάλλοντος.

2. *Χαρακτηριστικά Τουριστικής Ανάπτυξης.*

- Σημαντική τουριστική ανάπτυξη σε ετήσια βάση με μαζικά χαρακτηριστικά κλασικού και εναλλακτικού τουρισμού και ένα μεγαλύτερο αριθμό προσφερόμενων υποδομών και υπηρεσιών τόσο για Τουρισμό Αναψυχής όσο και για πολλές Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού (Οικοτουρισμού, Φυσιολατρικός, Αθλητικός, Περιπέτειας κλπ).
- Υπάρχει ανάγκη ελέγχου, συντονισμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης οι επιπτώσεις της οποίας είναι προβληματικές. Ο αριθμός των εκπαιδευμένων και καταρτισμένων ατόμων είναι ικανός στην περιοχή αλλά όχι και επαρκής με βάση τις υποδομές και την ζήτηση.

ΕΥΡΩΠΗ

Ιταλία (Περιοχή Τρέντο).

1. Χαρακτηριστικά Διαχείρισης και Προστασίας.

- Ο βασικός Φορέας Διαχείρισης συνδέεται με την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και έχει αυξημένες αρμοδιότητες στον Σχεδιασμό, την Οργάνωση και τη Διαχείριση της περιοχής μέσω ενός μακροχρόνιου και ανανεούμενου προγραμματισμού.
- Οι χρήσεις γης είναι προσδιορισμένες από το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο και οι συγκρούσεις που παρουσιάζονται δεν κρίνονται σημαντικές ενώ η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί βασική παράμετρο της ανάπτυξης της περιοχής επί πολλά χρόνια.

2. Χαρακτηριστικά Τουριστικής Ανάπτυξης.

- Σημαντική τουριστική ανάπτυξη με μεγάλη ποικιλία προσφερόμενων υποδομών σε ετήσια βάση σε διαφορετικές περιοχές με βάση κυρίως τον Εναλλακτικό Τουρισμό (Ορεινός, Οικοτουρισμός, Αθλητικός, Φυσιολατρικός κλπ) αλλά και τον Τουρισμό Αναψυχής.
- Ο συστηματικός έλεγχος, η χωρική διασπορά και η συγκροτημένη διαχείριση έχουν περιορίσει τις προβληματικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης η οποία έχει αειφορικά χαρακτηριστικά. Χρησιμοποιήθηκε εξειδικευμένη τεχνογνωσία και προσωπικό ενώ η προβολή της περιοχής (στην Ιταλία και διεθνώς) κρίνεται επιτυχής.

Σκωτία (Προστατευόμενες Περιοχές).

1. *Χαρακτηριστικά Διαχείρισης και Προστασίας.*

- Οι Φορείς οι οποίοι διαχειρίζονται τις Προστατευόμενες περιοχές ιδρύθηκαν και λειτουργούν σε τοπικό επίπεδο και σε συνεργασία με Εθνικούς Φορείς οι οποίοι σχετίζονται με την ανάπτυξη της Υπαίθρου, τον Τουρισμό και την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.
- Το ασαφές θεσμικό πλαίσιο και οι περιορισμένες αρμοδιότητες που διαθέτουν δεν έχει επιτρέψει μια ικανοποιητική διαχείριση αυτών των περιοχών με αποτέλεσμα να παρατηρούνται και σημαντικά προβλήματα από τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα στις χρήσεις γης και τον σχεδιασμό.

2. *Χαρακτηριστικά Τουριστικής Ανάπτυξης.*

- Η τουριστική ανάπτυξη είναι περιορισμένη και δεν προσφέρονται πολλές υποδομές και υπηρεσίες και διακρίνεται από αειφορικά χαρακτηριστικά στηριζόμενη κατά κύριο λόγο σε Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού (Φυσιολατρικός, Πολιτιστικός, Οικοτουρισμός κ.α) αλλά και στον Τουρισμό Αναψυχής.
- Παρά τις προσπάθειες να χρησιμοποιηθεί και εφαρμοστεί αειφορική τεχνογνωσία στα Σχέδια Τουριστικής Ανάπτυξης τα αποτελέσματα δεν ήταν τα αναμενόμενα. Καθοριστικό ζήτημα αποτέλεσε η κοινωνική αποδοχή αυτών των προγραμμάτων καθώς και οργανωτικά προβλήματα σε τοπικό επίπεδο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.

Η ανάλυση που προηγήθηκε στηριζόμενη σε μια –συχνά μακρόχρονη- διεθνή εμπειρία αλλά και στην αντίστοιχη περισσότερη πρόσφατη Ελληνική μας οδηγεί στα εξής συμπεράσματα:

- Ο σχεδιασμός, η οργάνωση και η διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης μιας προστατευόμενης περιοχής πρέπει να στηρίζεται στην τεχνογνωσία η οποία υπάρχει σχετικά με την ήπια και αειφορική τουριστική ανάπτυξη σε ευαίσθητες περιβαλλοντικά περιοχές.

- Οι πόροι της κάθε προστατευόμενης περιοχής και τα περιβαλλοντικά κριτήρια τα οποία χρησιμοποιούνται για τον χαρακτηρισμό της πρέπει να καθορίζουν αντίστοιχα τόσο τα όρια όσο και τα τυπολογικά χαρακτηριστικά της τουριστικής ανάπτυξης της.

- Ο Φορέας ο οποίος αναλαμβάνει την οργάνωση και διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής πρέπει να έχει αυξημένες αρμοδιότητες να στηρίζεται σε σαφές θεσμικό πλαίσιο και να λειτουργεί υπό καθεστώς αυτονομίας.

- Είναι σημαντικό στον Φορέα Διαχείρισης να εκπροσωπούνται τόσο οι Τοπικοί φορείς όσο και Φορείς Εθνικής ή Διεθνούς Εμβέλειας οι οποίοι σχετίζονται με το Περιβάλλον και τον Τουρισμό.

- Η ήπια Τουριστική Ανάπτυξη σε προστατευόμενες περιοχές μπορεί να έχει μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα σημαντικά αναπτυξιακά και οικονομικά οφέλη για τον ντόπιο πληθυσμό.

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

- Stabler M. J, Tourism and Sustainability: Principles to Practice, CAB INTERNATIONAL, London, 1997.
- ΕΚΒΥ, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, Οδηγία 92/43/ΕΟΚ: Το έργο οικοτόπων στην Ελλάδα: Δίκτυο Φύση 2000, Θεσσαλονίκη, 1998.
- Σφήκας Γ., Τσούνης Γ., Οικοτουριστικός Οδηγός της Ελλάδας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς – Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, Αθήνα, 1993.
- Wearing S. and Neil J., Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities, Butterworth – Heinemann, Oxford, 2000.
- Beeton S., ECO–Tourism: A practical guide for rural communities, LAND LINKS, Australia, 1998.
- Τσάρτας Π., Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι: Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις στον Τουρισμό, ΕΞΑΝΤΑΣ, Αθήνα, 1996.
- Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., Βιώσιμη Τουριστική ανάπτυξη και Περιβάλλον, Κριτική, Αθήνα, 2001.
- Briassoulis H., and J. Van der Straaten (editors), Tourism and the Environment: Regional, Economic, Cultural and Policy Issues, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 2000.
- Dixon M., Fountain K et al, Contribution to the drafting of a Charter for Cultural Tourism (Tourism and the Environment, Brussels, 1989.
- WTO, Sustainable Tourism Development: Guide for Local Planners, Madrid, 1993.
- WTO – Inskeep E., National and Regional Tourism Planning: methodologies and case studies, London, 1994.
- Grolleau H., Rural Heritage and Tourism in the EEC, Brussels, 1988.
- MacLellan R., The Effectiveness of Sustainable Tourism Policies in Scotland, στο Stabler M. J, Tourism and Sustainability: Principles to Practice, CAB INTERNATIONAL, London, 1997.
- Lane P., Tourism Strategies and Rural Development: a review for the OECD, Bristol, 1993.

ΦΟΡΕΙΣ – ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

- Σύνδεσμος Προστασίας και Ανάδειξης Δέλτα Έβρου
- ΕΤΑΝΑΜ
- Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων

Εμπειρίες από την ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού στην Ελλάδα

Όλγα Ιακωβίδου, Αν. Καθηγήτρια
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στην Ελλάδα, μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του 1970, δεν υπήρχε οργανωμένη μορφή αγροτουρισμού. Ο αγροτουρισμός, με την έννοια της δημιουργίας τουριστικών δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο από αγρότες, αναπτύχθηκε κυρίως ως συμπλήρωμα του υπάρχοντος ξενοδοχειακού δυναμικού στις παραθαλάσσιες, τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές της χώρας με τη μορφή κυρίως των ενοικιαζόμενων δωματίων, χωρίς καμία κρατική παρέμβαση και σχεδιασμό. Σε αυτό το πρώτο στάδιο ανάπτυξής του, ο αγροτουρισμός ήταν ακόμη άγνωστος στους περισσότερους. Ως εκ τούτου δεν υπήρχε μια ικανοποιητική ζήτηση η οποία θα μπορούσε να δημιουργήσει παράλληλα και τις συνθήκες εκείνες για την ανάπτυξη και την στήριξη αγροτουριστικών δράσεων. Σημειώνεται εξάλλου, ότι μέχρι τότε δεν είχε εκφραστεί η ανάγκη από τους αστούς για "επιστροφή στη φύση" στο βαθμό που εκδηλώθηκε αργότερα, τη δεκαετία του ’90.

Μετά την πρώτη –καθαρά εμπειρική– φάση ανάπτυξης του αγροτουρισμού, η οποία δεν είχε και ουσιαστικά αποτελέσματα, ακολούθησε, στη δεκαετία του ’80, το δεύτερο στάδιο ανάπτυξής του. Οι πρώτες προσπάθειες ξεκίνησαν λίγο μετά την ένταξη της χώρας μας στην Κοινή Αγορά το 1981 και στηρίχτηκαν περισσότερο στην ερμηνεία των εθνικών και ευρωπαϊκών κανονισμών και νόμων και λιγότερο σε μια καλά στοιχειοθετημένη έννοιά του. Ο αγροτουρισμός θεωρήθηκε ως μια τοπική-περιφερειακή δραστηριότητα που μπορούσε να συμβάλει στην αναζωογόνηση της υπαίθρου, προσφέροντας εναλλακτική λύση στα μεγάλα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που αντιμετώπιζε. Η δεύτερη φάση ανάπτυξης του αγροτουρισμού στη δεκαετία του ’80, χαρακτηρίζεται από μια πιο οργανωμένη προσπάθεια εφαρμογής αγροτουριστικών προγραμμάτων, χωρίς ωστόσο

να έχει επιτευχθεί ουσιαστικό αποτέλεσμα με εξαίρεση την ίδρυση των Γυναικείων Αγροτοτουριστικών Συνεταιρισμών οι οποίοι αποτελούν για την περίοδο αυτή, το πιο διαρθρωμένο πρότυπο προώθησης του αγροτουρισμού.

Από τις αρχές της δεκαετίας του ’90 αρχίζει η τρίτη φάση ανάπτυξης του αγροτουρισμού με την εφαρμογή της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER αλλά και άλλων κανονισμών και προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2328/91-950/95, ΠΕΠ κ.ά.). Είναι η περίοδος όπου τόσο οι ιδιωτικής πρωτοβουλίας επιχειρήσεις, όσο και οι Γυναικείοι Αγροτοτουριστικού Συνεταιρισμοί γνωρίζουν ιδιαίτερη αύξηση, ο αγροτουρισμός γίνεται γνωστός ως η μορφή του τουρισμού των 3 Φ (Φύση-Φιλία-Φιλοξενία) και αγροτικές περιοχές άγνωστες στην τουριστική αγορά, μπαίνουν στο χάρτη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Το σύνολο σχεδόν των αγροτουριστικών επιχειρήσεων που δημιουργήθηκαν την περίοδο αυτή ενισχύθηκαν οικονομικά από εθνικά και κοινοτικά προγράμματα ,τα οποία αποτέλεσαν το μοχλό της δημιουργίας τους.

Η μέχρι σήμερα ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα φαίνεται να έγινε, στις περισσότερες περιπτώσεις, χωρίς ένα συνολικό σχεδιασμό και χωρίς την καθιέρωση ενός θεσμικού πλαισίου το οποίο θα όριζε, βάσει προδιαγραφών, το προφίλ των επιχειρήσεων και των επιχειρηματιών έτσι ώστε ο αγροτουρισμός να καταστεί ανταγωνιστικός του μαζικού τουρισμού και να καθιερωθεί ως διακριτή μορφή τουρισμού.

Οι υπεύθυνοι φορείς για την διαχείριση των προγραμμάτων χρηματοδότησης των αγροτουριστικών επενδύσεων ελλείψει ενός συνολικού σχεδιασμού και ενός θεσμικού πλαισίου, της σύγχυσης που επικρατούσε ως προς τον προσδιορισμό του αγροτικού τουρισμού και της προσπάθειάς τους να απορροφήσουν τα σχετικά κονδύλια χρηματοδότησαν τις επενδύσεις, χωρίς όμως να μπορούν να ελέγξουν την εφαρμογή τους.

Η κατάσταση αυτή είχε ως αποτέλεσμα το μη σαφή προσανατολισμό των αγροτουριστικών επιχειρήσεων και το φαινόμενο κάθε επιχείρηση να ορίζει δικές της προδιαγραφές και πρότυπα, με βάση τη βούληση του επιχειρηματία, τις γνώσεις και τις εμπειρίες του πάνω στο αντικείμενο, τον προσωπικό του χαρακτήρα, την οικονομική του κατάσταση. Έτσι δημιουργήθηκαν διάφορες αγροτοτουριστικές επιχειρήσεις οι οποίες δε συνάδουν με τη φιλοσοφία του αγροτουρισμού. Επιχειρήσεις οι οποίες δεν κατάφεραν να αξιοποιήσουν τις τοπικές ιδιαιτερότητες, να στηρίξουν και να στηριχθούν στην πολιτισμική κληρονομιά του τόπου, στο φυσικό του περιβάλλον, στους ανθρώπους του τόπου.

Εξάλλου, η άνιση χωρική κατανομή του αγροτουρισμού στην Ελλάδα, με τη συγκέντρωση των αγροτουριστικών μονάδων σε ζώνες που ήδη ευνοούνται από τα κλασικά τουριστικά πλεονεκτήματα, αντικατοπτρίζει τον αποπροσανατολισμό του από τον αρχικό στόχο των τοπικών και περιφερειακών δράσεων για την κοινωνικο-οικονομική ανάκαμψη των παρηκμασμένων αγροτικών περιοχών με την ενεργοποίηση των τοπικών πόρων. Στην περίπτωση αυτή, ο μόνος ρόλος που μπορεί να παίξει ο αγροτουρισμός, εκτός της εξασφάλισης εισοδημάτων, αναφέρεται στη συμβολή του στις ποιοτικές συνιστώσες του τουρισμού και στη διαφοροποίηση των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών.

Τα πιο επιτυχή παραδείγματα αγροτουριστικής ανάπτυξης, τα οποία συνάδουν με τους πρωταρχικούς στόχους του αγροτουρισμού, βρίσκονται σε ορεινές περιοχές, σε αγροτικές περιοχές σε κρίση ή σε μειονεκτικές αγροτικές περιοχές. Εξάλλου, η ήδη

διαμορφωμένη ζήτηση αγροτουριστικών υπηρεσιών και αγαθών κατευθύνεται προς εκείνο το πρότυπο αγροτουρισμού που είναι συμβατό με περιβαλλοντικές, πολιτισμικές, κοινωνικές και κοινοτικές αξίες του αγροτικού χώρου, καθώς και με την αναζήτηση της ζωής στην ύπαιθρο και της αυθεντικότητας. Ως εκ τούτου είναι απαραίτητο το αγροτουριστικό προϊόν να δομηθεί γύρω από αυτό το πρότυπο και να χαρακτηρίζεται από την ποιότητα και αυθεντικότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και αγαθών. Ειδάλλως, όσο πιο πολύ αναπτύσσεται, τόσο πιο πολύ θα μοιάζει με το μαζικό τουρισμό.

Εννοιολογική προσέγγιση του οικοτουρισμού

Σοφία Φραντζή
Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων (ΕΚΒΥ)

1. Εισαγωγή

Σκοπός του άρθρου αυτού είναι να δείξει τις δυνατότητες του οικοτουρισμού στο να συμβάλλει στη διατήρηση και αειφορική διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών της χώρας μας. Αρχικά αναλύονται βασικές έννοιες βασικών μορφών τουρισμού, ούτως ώστε να γίνει κατανοητή η σχέση μεταξύ τουρισμού, οικοτουρισμού και αειφορίας. Έπειτα παρουσιάζονται σύγχρονες τάσεις ανάπτυξης του οικοτουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές και εξηγείται η σημασία του συμμετοχικού σχεδιασμού στην ορθή ανάπτυξη του οικοτουρισμού και στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών γενικότερα. Τέλος, παρουσιάζεται ένα παράδειγμα υπό εξέλιξη διακρατικού ερευνητικού έργου, μέρος του οποίου σχετίζεται με τον οικοτουρισμό σε ευρωπαϊκούς υγροτόπους. Τα συμπεράσματα αυτού του ερευνητικού έργου θα βοηθήσουν στη σύνταξη κατευθυντήριων γραμμών για πολιτικές διαχείρισης των υγροτόπων και του τουρισμού σε αυτούς, που να μπορούν ενδεχομένως να εφαρμοστούν σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τονίζοντας έτσι τον ρόλο του οικοτουρισμού στην προστασία του περιβάλλοντος.

2. Εννοιολογικό πλαίσιο

Το παρόν κεφάλαιο προσπαθεί να ορίσει και να ξεχωρίσει τα διάφορα είδη τουρισμού και να αποσαφηνίσει έτσι την τυχόν σύγχυση που έχει δημιουργηθεί. Καθώς τελείωνε η δεύτερη χιλιετία ο οικοτουρισμός άνοιξε μια καινούρια διάσταση στον τρόπο με τον οποίο εξερευνούμε τον κόσμο. Ο οικοτουρισμός έγινε ένα από τα πιο αλματωδώς αυξανόμενα και πιο δυναμικά τμήματα της τουριστικής αγοράς. Όροι όπως αειφορικός τουρισμός, οικοτουρισμός, και εναλλακτικός τουρισμός που δεν υπήρχαν στο λεξικό 20 χρόνια νωρίτερα, είναι τώρα τα αντικείμενα διαμάχης και αντίφασης. Για κάποιες χώρες, κυρίως αναπτυσσόμενες, ο οικοτουρισμός αποτελεί τεράστια πηγή εισοδήματος. Αλλά και για τις ανεπτυγμένες χώρες, παίζει σπουδαίο ρόλο. Εφόσον η διατήρηση και η προστασία της φύσης είναι πια ανάμεσα στις πρώτες προτεραιότητες εθνικής πολιτικής των περισσότερων χωρών, υπήρξε μια αναζήτηση για πιο “περιβαλλοντικά φιλικές” μορφές τουρισμού.

2.1 Εναλλακτικός τουρισμός

Ο όρος εναλλακτικός τουρισμός έχει χρησιμοποιηθεί με πολλούς τρόπους, δίνοντας όμως σε κάθε περίπτωση μια εναλλακτική πρόταση στον κλασικό ή μαζικό τουρισμό. Ο κλασικός τουρισμός είναι τουρισμός μεγάλης κλίμακας με σκοπό την αναψυχή και απαιτεί αυξημένες ποιοτικά και ποσοτικά προσφερόμενες υπηρεσίες. Ο εναλλακτικός λοιπόν τουρισμός είναι οποιαδήποτε άλλη μορφή εκτός του κλασικού. Χωρίζεται σε τουρισμό στη φύση, πολιτιστικό τουρισμό, θρησκευτικό τουρισμό, συνεδριακό τουρισμό, ιαματικό τουρισμό, αθλητικό τουρισμό και όποια άλλη μορφή τουρισμού μπορεί να υπάρξει. Ο τουρισμός στη φύση χωρίζεται με τη σειρά του σε διάφορες μορφές εκ των οποίων μία είναι ο οικοτουρισμός.

2.2 Οικοτουρισμός

Ο οικοτουρισμός ήταν από την αρχή έννοια που απέκτησε εύκολα υποστηρικτές εξαιτίας του προθέματος οικο- το οποίο παραπέμπει σε κάτι οικολογικό ή οικογενειακό. Σε όρους αγοράς ο οικοτουρισμός έγινε «σήμα κατατεθέν» όλων όσων ασχολούνται με την αειφόρο ανάπτυξη και τη διατήρηση του περιβάλλοντος. Υπάρχει όμως σύγχυση μεταξύ του οικοτουρισμού και του τουρισμού στη φύση. Όπως αναφέρθηκε πρωτύτερα ο τουρισμός στη φύση είναι μια κατηγορία του εναλλακτικού τουρισμού η οποία λαμβάνει χώρα στη φύση. Ο τουρισμός στη φύση μπορεί να περιλαμβάνει δραστηριότητες όπως το κυνήγι, το ψάρεμα, την περιπέτεια στη φύση (αθλήματα όπως rafting, canoe-kayak) την παρατήρηση της άγριας ζωής με οχήματα εκτός δρόμου, και μάλιστα πολλές φορές επιβραβεύεται με έπαθλο κάποιο άγριο ζώο, ή φυτό που μπορεί να είναι και υπό εξαφάνιση (π.χ. ενθύμιο από ελεφαντοστό). Ο οικοτουρισμός είναι μια υποκατηγορία του τουρισμού στη φύση που δεν σχετίζεται με όλες αυτές τις δραστηριότητες.

Έως σήμερα έχουν δοθεί διάφοροι ορισμοί του οικοτουρισμού. Άλλοι τονίζουν την ενεργητική δράση, όπου ο οικοτουρίστας συμβάλλει ενεργώς στη διατήρηση της φύσης, και άλλοι αναφέρονται στην «παθητική» παρουσία δηλαδή όπου ο οικοτουρίστας επισκέπτεται χωρίς να επιβαρύνει το φυσικό περιβάλλον. Κοινό στοιχείο όλων των ορισμών είναι η φύση ως προορισμός. Η Διεθνής Οικοτουριστική Εταιρεία (TIES) αναφέρει ότι: *«Οικοτουρισμός είναι υπεύθυνα ταξίδια σε φυσικές περιοχές που συντελούν στη διατήρηση του περιβάλλοντος και ενισχύουν την ευημερία των τοπικών πληθυσμών»* (Linberg, Epler-Wood and Engeldrum, 1998).

Ένας άλλος ορισμός που αναγνωρίζεται σε διεθνές επίπεδο είναι αυτός που δίνει η Παγκόσμια Ένωση για τη Διατήρηση της Φύσης (IUCN). Η διεθνής αυτή περιβαλλοντική οργάνωση χρησιμοποιεί τον όρο οικοτουρισμός για να υποδηλώσει «τουριστικές δραστηριότητες που βασίζονται σε περιβαλλοντικώς υπεύθυνα ταξίδια και επισκέψεις που γίνονται για την απόλαυση και αναγνώριση της σημασίας της φύσης σε σχετικά αδιατάρακτες φυσικές περιοχές και οι οποίες επισκέψεις, συμβάλλουν στις προσπάθειες διατήρησης, ασκούν μικρή επίδραση στο περιβάλλον και προωθούν την ενεργητική κοινωνικοοικονομική συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού» (Ceballos-Lascuráin 1996).

Οι προαναφερθέντες ορισμοί και αυτοί άλλων ερευνητών που δεν αναφέρονται εδώ παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές. Όμως υπάρχουν στοιχεία που αναγνωρίζονται στους περισσότερους από αυτούς και μπορεί κανείς να τα δεχθεί ως συστατικά του οικοτουρισμού. Τα στοιχεία αυτά είναι:

Περιβαλλοντικά στοιχεία

- Ο οικοτουρισμός εξαρτάται άμεσα από το φυσικό περιβάλλον.
- Η έννοια της περιβαλλοντικής συμμόρφωσης αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο του οικοτουρισμού. Στη χειρότερη περίπτωση οι οικοτουριστικές δραστηριότητες θα πρέπει να έχουν μηδενικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, ενώ στην άριστη περίπτωση θα πρέπει να συμβάλλουν ενεργώς στη διατήρηση της φύσης.
- Ο οικοτουρισμός προωθεί θετική περιβαλλοντική ηθική και καλλιεργεί ‘προτιμώμενες’ συμπεριφορές σε αυτούς που τον ασκούν.
- Ο οικοτουρισμός δεν υποβαθμίζει τον επισκεπτόμενο φυσικό πόρο (σε αντίθεση με το αλόγιστο κυνήγι, το αλόγιστο ψάρεμα, κτλ).
- Οι οικοτουριστικές δραστηριότητες επικεντρώνονται γύρω από το περιβάλλον και όχι γύρω από τον άνθρωπο, που σημαίνει ότι οι επισκέπτες δέχονται το περιβάλλον όπως είναι και δεν περιμένουν να αλλάξει σύμφωνα με τη βολή τους.

- Οι οικοτουριστικές δράσεις ωφελούν το περιβάλλον και την αυτοφυή χλωρίδα και άγρια πανίδα είτε κοινωνικά και οικονομικά, είτε επιστημονικά, διαχειριστικά και πολιτικά.
- Ο οικοτουρισμός απαιτεί την ελάχιστη δυνατή κατανάλωση μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων.

Κοινωνικά-πολιτισμικά στοιχεία

- Ο οικοτουρισμός περιλαμβάνει σαφείς αναφορές στην πολιτισμική κληρονομιά των περιοχών στις οποίες εφαρμόζεται.
- Οι τοπικοί πληθυσμοί συμμετέχουν ενεργητικά στη δραστηριότητα του οικοτουρισμού και ίσως επωφελούνται από αυτήν, πετυχαίνοντας με αυτόν τον τρόπο καλύτερη αποτίμηση της αξίας των φυσικών πόρων στην περιοχή.
- Ο οικοτουρισμός ενθαρρύνει την τοπική συμμετοχή και τις επιχειρησιακές ευκαιρίες για τον τοπικό πληθυσμό, ειδικά όταν αυτός είναι στην πλειονότητά του αγροτικός.
- Ο οικοτουρισμός υποστηρίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις δημοκρατικές διαδικασίες, και αναγνωρίζει το δικαίωμα των αυτόχθονων πληθυσμών και των τοπικών κοινωνιών να αρνηθούν την τουριστική ανάπτυξη.

Οικονομικά-διοργανωτικά στοιχεία

- Η ευημερία των τοπικών πληθυσμών αποτελεί προϋπόθεση των οικοτουριστικών δράσεων.
- Οι οικοτουριστικές δραστηριότητες διοργανώνονται κυρίως από μικρής κλίμακας τουριστικές επιχειρήσεις και απευθύνονται κυρίως σε μικρού μεγέθους ομάδες επισκεπτών.
- Οι δραστηριότητες του οικοτουρισμού εμπεριέχουν αξιόλογη προετοιμασία και απαιτούν σε βάθος γνώση του θέματος και από τη μεριά των διοργανωτών αλλά και από τη μεριά των συμμετεχόντων.

Ερμηνευτικά-εκπαιδευτικά στοιχεία

- Η οικοτουριστική εμπειρία περιλαμβάνει και ερμηνευτικές-μαθησιακές διαδικασίες αναφορικά με το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον.
- Το μέγεθος της ικανοποίησης του επισκέπτη στον οικοτουρισμό αξιολογείται με βάση την ενημέρωση, την εκπαίδευση και την εκτίμηση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος που επιτεύχθηκε.

2.3 Αειφόρος τουρισμός

Ένας όρος ο οποίος συνδέεται συχνά με τον οικοτουρισμό και πολλές φορές προκαλεί σύγχυση είναι ο αειφόρος τουρισμός. Ο αειφόρος τουρισμός δεν είναι μια μορφή τουρισμού, αλλά είναι μια ιδιότητα που μπορεί να έχει ή να μην έχει η κάθε μορφή τουρισμού. Δεν αφορά, λοιπόν, το τι δραστηριότητες περιλαμβάνει ο τουρισμός, αλλά το πώς οι δραστηριότητες αυτές γίνονται πράξη, ώστε να είναι συμβατές με την αειφόρο χρήση των πόρων της περιοχής.

Η έννοια του αειφόρου τουρισμού είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια και την ηθική της αειφόρου ανάπτυξης. Η τελευταία αναφέρθηκε πρώτη φορά στην έκθεση “Our Common Future” (Brundtland Report) της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (WCED 1987). Αυτή επιτάσσει ότι οι άνθρωποι πρέπει να αγωνίζονται να ικανοποιούν τις ανάγκες τους σήμερα, χωρίς να θέτουν σε κίνδυνο τη δυνατότητα των επόμενων γενεών να ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες, μετρημένες πάντα σύμφωνα με τη σημερινή ποιότητα ζωής. Οι τρεις πυλώνες της αειφορίας είναι:

- Περιβαλλοντική Συμμόρφωση
- Οικονομική Βιωσιμότητα
- Κοινωνική Δικαιοσύνη

Έτσι ο αειφόρος τουρισμός θεωρείται ένας τρόπος άσκησης του τουρισμού ο οποίος συμβάλλει στην αειφόρο ανάπτυξη. Ο ορισμός του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού και του Παγκόσμιου Συμβούλιου Τουρισμού και Ταξιδίων στη διακήρυξη «Ατζέντα 21 για την τουριστική βιομηχανία: ο δρόμος προς την αειφόρο ανάπτυξη» δέχεται ότι η αρχή της αειφορίας στον τουρισμό σημαίνει «τουρισμός ο οποίος είναι οικολογικά αποδεκτός σε μακροπρόθεσμη κλίμακα, και οικονομικά βιώσιμος και δίκαιος από κοινωνική και ηθική σκοπιά για τις τοπικές κοινότητες» (www.wttc.org).

Πιο συγκεκριμένα, ο αειφόρος τουρισμός έχει τα εξής γνωρίσματα:
- Λειτουργεί στα πλαίσια των φυσικών ικανοτήτων για την αναγέννηση και τη μελλοντική παραγωγικότητα των φυσικών πόρων.
- Προνοεί για μια προσεκτικά σχεδιασμένη οικονομική ανάπτυξη της περιοχής χωρίς να μονοπωλεί την αγορά, ώστε να είναι ομαλή η μετέπειτα πορεία της οικονομίας.
- Εφαρμόζει τις δύο προαναφερθείσες αρχές σε οικουμενικό επίπεδο και όχι λαμβάνοντας υπόψη μόνο τις τοπικές ανάγκες.

2.4 Διάκριση μεταξύ οικοτουρισμού και αειφόρου τουρισμού

Πολλές φορές επικρατεί σύγχυση μεταξύ οικοτουρισμού και αειφόρου τουρισμού. Στην ουσία, όμως, αποτελούν έννοιες σαφώς διακριτές. Ο οικοτουρισμός αναφέρεται στο τουριστικό προϊόν και αποτελεί τμήμα του κλάδου του τουρισμού. Είναι, δηλαδή, ένα είδος τουρισμού. Ο αειφόρος τουρισμός, από την άλλη πλευρά, αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο διεξάγεται ο τουρισμός και είναι επιθυμητό να ισχύει για το σύνολο του τουρισμού, κλασικού ή εναλλακτικού. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί και ο κλασικός μαζικός τουρισμός να είναι αειφορικός αν πληροί τις προαναφερθέντες αρχές ακόμη και αν δεν έχει τη φύση ως προορισμό ή την προστασία της και την ενημέρωση-ευαισθητοποίηση ως σκοπό του. Άρα ο οικοτουρισμός είναι τμήμα του τουρισμού ενώ η αειφορία είναι γνώρισμα του.

Στα πλαίσια του Διεθνούς Έτους Οικοτουρισμού 2002, πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα του Προγράμματος Περιβάλλοντος των Ηνωμένων Εθνών και του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (WTO) η Παγκόσμια Σύνοδος Κορυφής για τον Οικοτουρισμό, στην πόλη του Κεμπέκ. Σύμφωνα με το κείμενο της Διακήρυξης του Κεμπέκ για τον Οικοτουρισμό (WTO and UNEP, 2002):
«Αναγνωρίζεται ότι ο οικοτουρισμός υιοθετεί τις αρχές του αειφόρου τουρισμού σχετικά με τις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις του τουρισμού. Επίσης υιοθετεί τις ακόλουθες ειδικότερες αρχές που τον διαχωρίζουν από την ευρύτερη έννοια του αειφόρου τουρισμού:
- *Συνεισφέρει ενεργά στην διατήρηση της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς*
- *Ενθαρρύνει την συμμετοχή των τοπικών και αυτόχθονων πληθυσμών στον σχεδιασμό, στην ανάπτυξη και στην λειτουργία του, και συνεισφέρει στην ευημερία τους*
- *Ερμηνεύει την φυσική και πολιτισμική κληρονομιά του τόπου στους επισκέπτες*
- *Προσφέρεται περισσότερο για μεμονωμένους επισκέπτες, καθώς και για οργανωμένες περιηγήσεις ομάδων μικρού μεγέθους».*

Συνοψίζοντας, μπορεί να ειπωθεί πως ο οικοτουρισμός είναι εξ ορισμού αειφορικός. Βλέποντας τα επιμέρους συστατικά του καταλαβαίνουμε πως ανταποκρίνεται πλήρως

στις αρχές της αειφορικής ανάπτυξης πράγμα που σημαίνει ότι η σωστή εφαρμογή του μόνο οφέλη μπορεί να φέρει.

Η οργάνωση προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Κω ως μέσο εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος

Φίλιππος Παπανικολάου
Υπεύθυνος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
Βορείου Συγκροτήματος Δωδεκανήσων

Εμπειρία από την οργάνωση Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Κω

Εύα Δημητρίου
Καθηγήτρια Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Ο τουρισμός ως μοχλός ανάπτυξης της υπαίθρου

Δημήτριος Νταλής
Αγροτουριστική Α.Ε.

Συστηματικές προσπάθειες καταβάλλονται τα τελευταία χρόνια για την τουριστική αξιοποίηση της ελληνικής υπαίθρου και ιδιαίτερα των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών. Πολλαπλές και πολυδιάστατες είναι οι σχετικές δράσεις που περιλαμβάνονται στο Γ' ΚΠΣ (ΕΠ.ΑΝ., Ο.Π.Α.Α.Χ.) και σε άλλα ευρωπαϊκά προγράμματα (LEADER+, LIFE, INTERREG κ.ά.). Όλα αυτά δημιουργούν την ανάγκη ενός ενιαίου σχεδιασμού και πριν από όλα μιας κοινής αντίληψης για το τι είναι ο ελληνικός αγροτουρισμός και πώς μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη της υπαίθρου.

Νέα στρατηγική για την Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου
Καταρχήν είναι σαφές ότι τα νέα διεθνή δεδομένα μας αναγκάζουν να επανεξετάσουμε την αναπτυξιακή πολιτική για τον αγροτικό χώρο: Από τη μία πλευρά είναι η πανθομολογούμενη υποστολή του προστατευτισμού στον οποίο είχαμε επαναπαυθεί τις τελευταίες δεκαετίες και από την άλλη μεριά η ύπαιθρος αποκτά διεθνώς μία νέα γοητεία.

Η ύπαιθρος οφείλει να αξιοποιήσει το δικό της πλούτο και την ιδιαιτερότητά της, ως μια από τις μεγάλες αναπτυξιακές δεξαμενές της χώρας. Για παράδειγμα, η απασχόληση και η

πολυδραστηριότητα, ο μικρός και πολυτεμαχισμένος κλήρος, ο φυσικός και πολιτιστικός πλούτος της υπαίθρου.

Η νέα αναπτυξιακή πολιτική για την ανασυγκρότηση της υπαίθρου πρέπει να αποσκοπεί σε μια νέα ισορροπία, σε μια νέα δυναμική σχέση μεταξύ αστικού και αγροτικού χώρου. Αυτό σημαίνει από τη μια μεριά διεύρυνση του ορίζοντα για τους ανθρώπους που ήδη κατοικούν στην ύπαιθρο και από την άλλη μεριά επανάκτηση και επανοικειοποίηση του αγροτικού χώρου από νέες δυνάμεις, είτε αυτές προέρχονται από τα σπλάχνα της ίδιας της υπαίθρου είτε από τα μεγάλα αστικά κέντρα.

Ο ελληνικός αγροτουρισμός

Ο ελληνικός αγροτουρισμός καλύπτει κάθε μορφή ήπιου και εναλλακτικού τουρισμού στον αγροτικό χώρο, περιλαμβάνοντας τον οικοτουρισμό και τις λοιπές εναλλακτικές μορφές τουρισμού (πολιτιστικό, προσκυνηματικό, περιπέτειας κλπ).

Αγροτουρισμό στην Ελλάδα, εννοούμε κατ' ουσίαν εκείνη την ήπια εναλλακτική μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και πολυδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο, που έχει ως στόχο να γνωρίσει ο επισκέπτης τον αγροτικό χώρο, να φέρει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση, να κινητοποιήσει τις παραγωγικές, πολιτισμικές και αναπτυξιακές δυνάμεις του τόπου

Πιο αναλυτικά, ο αγροτουρισμός, συντελεί στη βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος, προσφέρει εναλλακτικές λύσεις απασχόλησης, ενώ συμβάλει στη συντήρηση των παραδοσιακών μορφών αγροτικής απασχόλησης, λειτουργεί ως μηχανισμός εμπορίας, προώθησης και προβολής αγροτικών προϊόντων και υπηρεσιών, μπορεί να συμβάλλει στη συνολική αναβίωση παραδοσιακών οικισμών, καθώς και στην προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και του φυσικού πλούτου της υπαίθρου, συμβάλλει στη γενικότερη ανάπτυξη και του ελληνικού τουρισμού, καθώς εμπλουτίζει το εθνικό τουριστικό προϊόν, και βέβαια, μέσω του αγροτουρισμού επιχειρείται η ένταξη της υπαίθρου σε έναν ορθολογικότερο καταμερισμό του τουριστικού εισοδήματος.

Η Αγροτουριστική Α.Ε

Σκοπός της ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ Α.Ε. είναι η συντονισμένη στήριξη των προσπαθειών για την καθιέρωση του αγροτουρισμού στην ελληνική επικράτεια ως ποιοτικού, εναλλακτικού τουριστικού προϊόντος. Κύριοι τομείς δράσης της είναι η προώθηση προτύπων επενδύσεων, η καθιέρωση ποιοτικών προδιαγραφών και η δημιουργία δικτύων προβολής και προώθησης.

Προοπτικές και στόχοι

Πρώτα απ'όλα θα πρέπει να τονιστεί ότι η περαιτέρω ανάπτυξη και διαμόρφωση ενός ποιοτικού και ολοκληρωμένου αγροτουριστικού προϊόντος δεν μπορεί να βασιστεί μόνο στους αγρότες ή στους κατοίκους της υπαίθρου. Επίσης στο θεσμικό και πολιτικό επίπεδο διαπιστώνεται η ανάγκη ενιαίας αντίληψης και συντονισμού μεταξύ των συναρμόδιων υπηρεσιών και των λοιπών εμπλεκόμενων φορέων.

Άμεση προτεραιότητα για την προώθηση των παραπάνω στόχων πρέπει να αποτελέσουν οι μειονεκτούσες σήμερα περιοχές και οι απομονωμένοι οικισμοί στην ορεινή ή νησιωτική Ελλάδα,

όπου η αναπτυξιακή υστέρηση μπορεί να μετατραπεί σε συγκριτικό πλεονέκτημα για την τουριστική ανάπτυξη από μηδενική βάση και με υψηλά ποιοτικά πρότυπα.

Στην κατεύθυνση αυτή θα πρέπει να ενώσουμε τις προσπάθειές μας όλοι οι ενδιαφερόμενοι, έχοντας κοινό στόχο την ποιοτική αναβάθμιση και την καλύτερη δυνατή προβολή και προώθηση του εναλλακτικού τουρισμού στην ελληνική ύπαιθρο.

ΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Περιβάλλον, ρύπανση, επιχειρηματική δραστηριότητα

Σύμφωνα με την Ελληνική νομοθεσία (1180/8 1981) σχετικά με τη ρύθμιση της ρύπανσης από τις βιομηχανίες, ως Περιβάλλον ορίζεται: « … ο περιβάλλων το άνθρωπο χερσαίος, θαλάσσιος και εναέριος χώρος, μετά των εν αυτώ χλωρίδος και πανίδος, των φυσικών πόρων και στοιχείων πολιτισμού, ως ταύτα διεμορφώθησαν εκ της δραστηριότητος του ανθρώπου…».

Με πιο απλά λόγια, το περιβάλλον είναι ο χώρος μέσα στον οποίο κινούμαστε και από τον οποίον εξαρτάται εξ ολοκλήρου η ύπαρξή μας. Αποτελεί ένα σύστημα δυναμικό και πολύπλοκο στις σχέσεις που το καθορίζουν, αλλά το οποίο, παρά το γεγονός αυτό, μπορεί να βρίσκεται σε μια κατάσταση δυναμικής ισορροπίας.

Μέσα στο σύστημα αυτό λαμβάνουν χώρα όλες οι ανθρώπινες οικονομικές και μη δραστηριότητες. Οι διάφορες επιχειρήσεις, παίρνουν από το περιβάλλον τις πρώτες ύλες τις οποίες μετατρέπουν με τη βοήθεια των συντελεστών παραγωγής σε τελικό προϊόν, αποδίδοντας στο περιβάλλον τα απόβλητα της οικονομικής δραστηριότητας.

Σύμφωνα με ην οικονομική θεωρία, η ελεύθερη λειτουργία του οικονομικού συστήματος, θα μπορούσε να οδηγήσει στη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Αυτό θα συνέβαινε όμως, μόνο εάν η οικονομία ήταν πλήρως ανταγωνιστική, εάν δεν υπήρχαν μονοπώλια, εάν δεν υπήρχαν αδιαιρετότητες στην διαδικασία της παραγωγής και της κατανάλωσης ούτε εξωτερικές αρνητικές οικονομίες. Στην πραγματικότητα όμως οι συνθήκες αυτές δεν ισχύουν.

Ένα σοβαρότατο πρόβλημα για την ρύπανση του περιβάλλοντος από τις επιχειρήσεις είναι η ύπαρξη αρνητικών εξωτερικών οικονομιών. Αρνητικές εξωτερικές οικονομίες ονομάζουμε τις αρνητικές επιπτώσεις που έχει η λειτουργία μιας οικονομικής μονάδας σε τρίτους για τις οποίες η ίδια η μονάδα δεν κοστολογείται. Παραδείγματα αποτελούν, η ρύπανση των νερών από τα απόβλητα βιομηχανιών ή τουριστικών εγκαταστάσεων, η ρύπανση της ατμόσφαιρας από τις εξατμίσεις των αυτοκινήτων και πλήθος άλλα παραδείγματα.

Ο σοβαρότερος παράγοντας για την ύπαρξη των αρνητικών εξωτερικών οικονομιών, είναι η ίδια η φύση των περιβαλλοντικών πόρων. Περιβαλλοντικά αγαθά όπως ο αέρας, το νερό, χαρακτηρίζονται ως ελεύθερα αγαθά, που η κατανάλωσή τους από κάποιο άτομο δεν εμποδίζει την κατανάλωση από οποιοδήποτε άλλο. Τα αγαθά αυτά συνήθως δεν έχουν σαφώς καθορισμένα δικαιώματα ιδιοκτησίας. Έτσι λοιπόν το περιβαλλοντικό κόστος δεν περιλαμβάνεται στην συνάρτηση παραγωγής της κάθε επιχείρησης ούτε στη συνέχεια και στην τιμή αγοράς του αγαθού.

Η εσωτερικοποίηση του περιβαλλοντικού κόστους έτσι ώστε να περιληφθεί στην συνάρτηση παραγωγής της οικονομικής μονάδας αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη διόρθωση σε ένα βαθμό της ατέλειας της αγοράς και την ορθολογικότερη και οικολογικότερη θα λέγαμε συμπεριφορά των οικονομικών μονάδων.

Η εσωτερικοποίηση του περιβαλλοντικού κόστους δεν είναι όμως μια διαδικασία τόσο απλή όσο λέγεται. Θέτει ευρύτερους προβληματισμούς και ερωτήματα σχετικά με τη δυνατότητα την αξιοπιστία και την εγκυρότητα της ποσοτικής εκτίμησης ποιοτικών παραμέτρων. Επιπλέον, σε ένα κόσμο που σκέπτεται και λειτουργεί με κριτήριο το κέρδος τι αξία έχουν μη οικονομικές αξίες; Ποιος και με ποια διαδικασία θα προβεί στη οικονομική αποτίμηση των περιβαλλοντικών αγαθών;

Πρακτικές προστασίας του περιβάλλοντος από τις τουριστικές επιχειρήσεις.

Ο τουρισμός έχει αναμφισβήτητα εξελιχθεί σε μια τεράστια βιομηχανία. Μια βιομηχανία που για την Ελλάδα μεταφράζεται σε σημαντικά οικονομικά μεγέθη, όπως η συνεισφορά στο 8,5% του ΑΕΠ και στο 10% της προσφερόμενης απασχόλησης.

Οι επιχειρήσεις που εμπλέκονται στην παροχή των τουριστικών υπηρεσιών είναι πολλές και ποικίλες. Τουριστικά καταλύματα, ξενοδοχεία, τουριστικά γραφεία, γραφεία ενοικίασης αυτοκινήτων και σκαφών και πλήθος άλλων υποστηρικτικών των τουριστικών δραστηριοτήτων επιχειρήσεων.

Οι επιδράσεις των τουριστικών επιχειρήσεων στο περιβάλλον μπορεί να είναι άμεσες, μέσω των δραστηριοτήτων τους, ή έμμεσες μέσω των επιλογών και των απαιτήσεων που θέτουν στους προμηθευτές τους και του ελέγχου των προτύπων συμπεριφοράς των αποδεκτών των υπηρεσιών τους, που είναι οι τουρίστες.

Οι επιδράσεις των τουριστικών επιχειρήσεων στο φυσικό περιβάλλον μπορεί να είναι θετικές (βελτίωση των τοπικών εγκαταστάσεων και των παρεχομένων υπηρεσιών και υποδομών, ή η ανάδειξη μνημείων της φύσης), αλλά και αρνητικές (ρύπανση υδάτινων αποδεκτών, ηχητική ρύπανση, οπτική ρύπανση, καταστροφή ειδών πανίδας και χλωρίδας).

Επιπλέον, ο βαθμός της επίδρασης των τουριστικών επιχειρήσεων στο περιβάλλον, σχετίζεται με τον τύπο των τουριστών, το είδος των δραστηριοτήτων που ασκούν, τον χρόνο παραμονής τους, την οργάνωση και την υποδομή των επιχειρήσεων.

Πώς μπορούν οι τουριστικές επιχειρήσεις στο σύνολό τους, να λειτουργήσουν με τρόπο τέτοιο που να οδηγεί στη διαφύλαξη του περιβάλλοντος και στην προώθηση ενός αειφορικού τουρισμού; Ενός τουρισμού που εκτός από τις οικονομικές συνθήκες, θα στοχεύει στη βελτίωση των κοινωνικών και περιβαλλοντικών συνθηκών, θα προωθεί την τοπική συμμετοχή στην λήψη των αποφάσεων, θα προτιμά τις μικρές κλίμακες, θα αναζητά τους δεσμούς ανάμεσα στον τουρισμό και τους άλλους τομείς της οικονομίας;

Για την επίτευξη του στόχου αυτού, μια βασική προϋπόθεση είναι απαραίτητη. Αυτή είναι η ύπαρξη ενός **οράματος** στον τομέα των επιχειρήσεων, το οποίο να μπορεί να διακρίνει την σημαντικότητα των κοινωνικών, και περιβαλλοντικών παραμέτρων. Είναι άραγε αυτό το όραμα υπαρκτό σήμερα και αρκετά δυνατό;

Χωρίς αμφιβολία η καθημερινή οικονομική πραγματικότητα για τις τουριστικές επιχειρήσεις εκφράζεται μέσα από παραμέτρους όπως η κερδοφορία, τα κόστη, οι αγορές, οι πωλήσεις, το κεφάλαιο. Τις τελευταίες δεκαετίες ολοένα και

περισσότερες περιβαλλοντικές και κοινωνικές παράμετροι ενσωματώνονται στην οικονομική αυτή πραγματικότητα. Επιπλέον νομοθεσία, φόροι, σχεδιασμός χρήσεων γης, προστατευόμενες περιοχές, μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων, συστήματα περιβαλλοντικού σχεδιασμού, οικολογική σήμανση, φέρουσα ικανότητα. Εάν όλες αυτές οι κοινωνικές και περιβαλλοντικές παράμετροι δεν ιδωθούν ως ένα επιπλέον εμπόδιο στη λειτουργία των επιχειρήσεων, το οποίο θα πρέπει να βρούν τρόπους να το αποφύγουν, τότε μόνο μπορεί να οδηγηθούν σε μονοπάτια αειφορικού τουρισμού.

Στην πράξη, η προώθηση ενός αειφορικού τουρισμού, εκφράζεται με συγκεκριμένες πρακτικές, όπως η εφαρμογή της οικολογικής σήμανσης (eco-label), τα Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης (EMAS), ο Οργανισμός Διεθνών Standards (ISO), πρακτικές της ίδιας της τουριστικής βιομηχανίας και των ταξιδιωτικών πρακτόρων.

Το σύστημα της οικολογικής σήμανσης, εφαρμόζεται σε ξενοδοχεία, μοτέλ, ξενώνες νέων, ακόμα και σε campings και στηρίζεται στην καθιέρωση αριθμού κριτηρίων τα οποία οι ενδιαφερόμενοι θα πρέπει να ικανοποιούν, έτσι ώστε να δικαιούνται το σχετικό οικολογικό σήμα.

Τέτοια κριτήρια αφορούν τα υλικά κατασκευής, τα προϊόντα, τον καθαρισμό, την χρήση του νερού, την κατανάλωση ενέργειας, την εσωτερική διακόσμηση, τη διάθεση των αποβλήτων και άλλα.

Όσο αφορά την Ευρώπη, ακολουθώντας τους στόχους και τις προτεραιότητες του 5^{ου} Προγράμματος Δράσης για το Περιβάλλον, με τον Κανονισμό 880/92, καθιέρωσε την προταθείσα ενιαία Ευρωπαϊκή οικολογική σήμανση για τον τουρισμό, που υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο τον Ιούνιο του 2000. Για πρώτη φορά το σύστημα του eco-label, επεκτείνεται ώστε να συμπεριλάβει και την παροχή υπηρεσιών, με αρχική προτεραιότητα την παροχή υπηρεσιών στον τουρισμό.

Ο στόχος είναι η προώθηση αγαθών (και υπηρεσιών) τα οποία έχουν τη δυνατότητα να μειώσουν τις αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, συμβάλλοντας έτσι στην αποτελεσματική χρήση των πόρων και σε υψηλότερα επίπεδα περιβαλλοντικής προστασίας.

Επιπλέον, η ίδια η τουριστική βιομηχανία έχει αναπτύξει κίνητρα για την προώθηση της περιβαλλοντικής προστασίας, τα σπουδαιότερα από τα οποία αναφέρονται παρακάτω:

- The International “Green Globe: από το Παγκόσμιο Συμβούλιο για τα Ταξίδια και τον Τουρισμό (WTTC)
- The International Hotels Environment Initiative (IHEI)

Ενώ σε επίπεδο Ευρωπαϊκών χωρών έχουμε:

- Το «Πρόγραμμα για το Περιβάλλον» του ομίλου της Grecotel
- Το «Πράσινο κλειδί» στη Δανία
- Το «ECOTUR» στην Ισπανία
- Το «Αυστριακό οικολογικό σήμα για τον τουρισμό» στην Αυστρία

- «Οι Οδηγίες για Σύστημα Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού» στη Φιλανδία κά.
-

Κάποια αποτελέσματα από τον όμιλο Grecotel αναφέρουν μέχρι και 35% συμμετοχή των τουριστών σε δραστηριότητες οικολογικές και πολιτιστικές, όσο δε αφορά τα μέτρα για την διαχείριση των αποβλήτων υπήρξε μείωση μέχρι και 96,5% στη χρήση των κουτιών αλουμινίου, καθώς επίσης μείωση της τάξεως του 86% στα προϊόντα μιας χρήσεως. Τέλος σχετικά με την χρήση του νερού, υπήρξε μείωση μέχρι 30% στην κατανάλωση του νερού από την αρχή της εφαρμογής του προγράμματος το 1992.

Πολιτικές προστασίας του περιβάλλοντος, προωθούνται και από τους τουριστικούς πράκτορες. Οι τουριστικοί πράκτορες παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στη καθιέρωση περιβαλλοντικών κινήτρων για την τουριστική βιομηχανία, αφού ελέγχουν συχνά ένα μεγάλο μέρος της, προωθώντας τα τουριστικά προϊόντα στους πελάτες καταναλωτές.

Ενδεικτικά αναφέρουμε τις βασικές αρχές της TUI, που έχουν σχέση με περιβαλλοντικά θέματα:

- Η προστασία του περιβάλλοντος είναι υψίστης σημασίας για εμάς, αφού συντελεί στην προστασία των φυσικών μας πόρων και διασφαλίζει το μέλλον της επιχείρησής μας.
- Κάθε ένας από τους κατά τόπους εκπροσώπους μας, φέρει ευθύνη για το περιβάλλον. Κάθε ένας από τους εργαζόμενους καλείται να συνεισφέρει με χρήσιμες ιδέες, καθώς η περιβαλλοντική προστασία ξεκινά από τον καθένα μας. Η περιβαλλοντική συμβατότητα των προϊόντων μας αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των προδιαγραφών της ποιότητας.
- Ήδη έχουμε αποκτήσει μια καλή φήμη εντός και εκτός χώρας, όσο αφορά την προστασία του περιβάλλοντος. Το να διατηρήσουμε την αξιοπιστία των περιβαλλοντικών μας προσανατολισμών είναι διαρκής υποχρέωσή μας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι μια ομάδα τουριστικών πρακτόρων από διάφορες χώρες του κόσμου, ένωσαν τις δυνάμεις τους δημιουργώντας την πρωτοβουλία τουριστικών πρακτόρων για την προώθηση του αειφορικού τουρισμού. Στόχος είναι η δημιουργία της βάσης για την εφαρμογή προγραμμάτων και ιδεών, που θα έχουν άξονα τις περιβαλλοντικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και οικονομικές διαστάσεις της αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης.

Η πρωτοβουλία αυτή υποστηρίζεται από την UNESCO και την UNEP, καθώς επίσης και από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού. Η πρωτοβουλία στηρίζεται στην εθελοντική συμμετοχή, δεν είναι κερδοσκοπική και είναι ανοιχτή σε όλους τους τουριστικούς πράκτορες, ανεξαρτήτως μεγέθους και γεωγραφικής θέσης.

Με δεδομένο ότι η πλειοψηφία των τουριστικών επιχειρήσεων τουλάχιστον στον Ελλαδικό χώρο έχουν μικρό μέγεθος, μεγάλη γεωγραφική διασπορά, πολυδιάσπαση των δραστηριοτήτων τους, περιορισμένη πρόσβαση στις τεχνικές γνώσεις και τα χρηματοδοτικά μέσα, είναι φανερό ότι η εφαρμογή του σχετικού

θεσμικού πλαισίου γίνεται δυσκολότερη, όπως και κάθε προσπάθεια περιβαλλοντικής αναβάθμισης των δραστηριοτήτων τους.

Ολοένα και περισσότερο διαφαίνεται η ανάγκη για την δημιουργία καινούργιων εργαλείων περιβαλλοντικής αυτοαξιολόγησης για χρήση από τις ΜΜΕ τουριστικές επιχειρήσεις τα οποία χρησιμοποιώντας ως δείκτες ορισμένες ποιοτικές αλλά και ποσοτικές μεταβλητές , θα δίνουν τη δυνατότητα στις διοικήσεις των τουριστικών επιχειρήσεων, να εκτιμήσουν ως ένα βαθμό την τρέχουσα, αλλά και την επιθυμητή περιβαλλοντικά κατάσταση της οικονομικής μονάδας τους.

Ήδη η 12^{η} DG της Ε.Ε., χρηματοδότησε μία έρευνα που σκοπό είχε την ανάπτυξη ενός τέτοιου διοικητικού εργαλείου περιβαλλοντικής αυτοαξιολόγησης. Το πρόγραμμα ονομάσθηκε STEPS (Sustainable Tourism Environmental Protection System (Σύστημα Περιβαλλοντικής Προστασίας για Αειφορικό Τουρισμό) και το διοικητικό εργαλείο που παρήγαγε ονομάσθηκε Cloverleaf.

Το σύστημα πρωτοδοκιμάσθηκε σε ΜΜΕ που λειτουργούν σε νησιά, εκτιμώντας τις ιδιαιτερότητες τους. Η χρήση του όμως μπορεί να επεκταθεί στην περιβαλλοντική αξιολόγηση και αυτορύθμιση μεγάλων επιχειρήσεων, περιφερειών ακόμη και ολόκληρων χωρών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Davies T. & S. Cahill. 2000. «Environmental Implications of the Tourism Industry» Discussion Paper No 00-14.

Κώττης Γ. 1994. «Οικολογία και Οικονομία». Εκδόσεις Παπαζήση

O.E.C.D. 2000. «Environmental Performance Review: Greece» O.E.C.D.

S.T.E.P.S. 2000 «STEPS: The Final Report» Presented in the Conference: Sustainable Tourism: a European Perspective Venice.

Ο υγρότοπος της Ακτής Ψαλιδίου

Φώτης Περγαντής

Ο υγρότοπος Ψαλίδι εντοπίζεται σε ένα τριγωνικού σχήματος παράκτιο σχηματισμό στη ΒΑ ακτή του νησιού, απέναντι και ανατολικά από την πόλη της Κω. Η εξέλιξη της ανθρώπινης επίδρασης πάνω στον παράλιο σχηματισμό, έχει αναμορφώσει το τοπίο και το χώρο. Έτσι, στο νότιο τμήμα έχουν αναπτυχθεί μεγάλης έκτασης τουριστικές υποδομές και ιδιόκτητες κατοικίες. Στο μέσον του υπόλοιπου τμήματος που απομένει, έχει διατηρηθεί ο σημερινός υγρότοπος καθαυτός έκτασης 100 περίπου στρεμμάτων που περιβάλλεται από την αμμώδη ακτή και μικρές λιβαδικές εκτάσεις. Στον εν λόγω υγρότοπο υπάρχει ένα μικρό τμήμα γλυκού έλους όπου υπάρχει καλαμιώνας και ένα μεγαλύτερο τμήμα υφάλμυρου έλους με μία ανοιχτή επιφάνεια νερού που περιβάλλεται από ποικιλία υδρόφιλων φυτοκοινωνιών αυτού του τύπου βάλτου. Ο υγρότοπος αυτός, αν και μικρός σε έκταση, αξιολογείται ως σημαντικός λόγω της θέσης του στο νησιωτικό χώρο του Αιγαίου. Ως γνωστόν, το Αιγαίο αποτελεί ένα από τους βασικούς "διαδρόμους" που ακολουθούν πολλά πουλιά κατά τις μεταναστεύσεις τους μεταξύ Ευρώπης και Αφρικής. Τα νησιά μας χρησιμεύουν ως ζωτικοί σταθμοί ξεκούρασης και ανεφοδιασμού αυτών των μεταναστευτικών πουλιών. Ιδιαίτερη μάλιστα σημασία έχουν οι υγροτοπικές εκτάσεις που υπάρχουν σ' αυτά και που είναι πλέον πολύ περιορισμένες και σπάνιες αφού αρκετές έχουν χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία αεροδρομίων ή έχουν μπαζωθεί στο παρελθόν για τη δημιουργία τουριστικών υποδομών. Η οικολογική αξία του υγρότοπου του Ψαλιδίου συνίσταται λοιπόν πρώτον στο ότι αποτελεί ένα αξιόλογο τέτοιο ζωτικό σταθμό για τα μεταναστευτικά υδρόβια και παρυδάτια πουλιά, ιδιαίτερα μάλιστα από τότε που εξέλειπε από την περιοχή η ελώδης έκταση της Λάμπειας βορειοδυτικά της πόλης της Κω. Πέραν αυτού, στην οικολογική σημασία του Ψαλιδίου θα πρέπει να προστεθούν:

- ⇒ Η αξία του υγρότοπου και ως χώρου διαχείμασης αρκετών υδροβίων και παρυδάτιων πουλιών και ιδιαίτερα φοινικόπτερων (φλαμίνγκο) για τα οποία αποτελεί ένα αξιόλογο χώρο διατροφής.
- ⇒ Η ύπαρξη αυτών καθαυτών των υγροτοπικών ενδιαιτημάτων του εν λόγω υγρότοπου , τα οποία είναι πλέον σπάνια τόσο στο νησί της Κω, όσο και στον ευρύτερο νησιώτικο χώρο
- ⇒ Η ύπαρξη ενός φυσικού σημαντικού βιότοπου πολύ κοντά σε μία σύγχρονη τουριστική πόλη όπως είναι η Κως και συνεπώς η παροχή δυνατοτήτων προσαρμογής της αναψυχής και ανάπτυξής της και μέσα σε ένα νέο πιο φιλικό για το περιβάλλον πρότυπο.

Ολόκληρος ο χώρος του τριγώνου του Ψαλιδίου ανήκει στη διοικητική δικαιοδοσία του Δήμου της Κω και έχει ενταχθεί λόγω της οικολογικής του σημασίας στο δίκτυο προστατευομένων περιοχών "ΦΥΣΗ 2000" της Ευρωπαϊκής Ένωσης σύμφωνα με την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ καθώς επίσης και στις Σημαντικές για τα Πουλιά Περιοχές στην Ελλάδα. (ΣΠΠΕ, ΕΟΕ 1994). Πέραν αυτών των πιο πρόσφατων θεσμικών μέσων προστασίας του χώρου, υπάρχουν και παλαιότερα αφού η περιβαλλοντική σημασία του είχε αναγνωριστεί από δεκαετίες πριν. Αυτά είναι τα εξής:

- Μεγάλο τμήμα του χώρου έχει περιληφθεί στο ευρύτερο καταφύγιο θηραμάτων που είχε ιδρυθεί με βάση την 160308/2-7-82, ΦΕΚ 698/β/21-9-82 απόφαση και που στη συνέχεια τροποποιήθηκε και που τελικά οριστικοποιήθηκε ως καταφύγιο άγριας ζωής με την 2637/98, ΦΕΚ 200/τ.Α/27-8-1998 απόφαση.
- Από το 1989 υπάρχει θεσμοθετημένη ΖΟΕ (Φ.Ε.Κ. 427/16-6-1989).

Πέραν όμως αυτών, η σημαντικότερη θεσμοθέτηση προστασίας του χώρου αφορά στην υπό έκδοση Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) με βάση την οποία οριοθετούνται ειδικές ζώνες προστασίας και διαχείρισης με ονομαζόμενες κατάλληλες χρήσεις εντός αυτών, τόσο για τον υγρότοπο καθαυτό όσο και για την άμεση γειτονική του περιοχή. Το σχέδιο αυτής της ΚΥΑ βρίσκεται στο στάδιο συζήτησης και γνωμοδότησης από τις τοπικές αρχές και αναμένεται να δημοσιευτεί σε ΦΕΚ στις αρχές του 2004. Το εν λόγω σχέδιο ΚΥΑ έχει προκύψει μετά από την εκπόνηση Ειδικής Περιβαλλοντικής Μελέτης (Περγαντής και συνεργάτες 1998).

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην εν λόγω προστατευόμενη περιοχή στα πλαίσια χρηματοδότησης προγράμματος ΕΠΠΕΡ του Β'ΚΠΣ έχουν εφαρμοστεί οι ακόλουθες δράσεις:

- Οριοθέτηση και περίφραξη του υγρότοπου
- Δημιουργία υποδομής Κέντρου Πληροφόρησης Επισκεπτών και Κέντρου Οικολογικής Αναψυχής Νέων
- Δημιουργία παρατηρητηρίων άγριας ζωής
- Έκδοση ενημερωτικών εντύπων

Η εν λόγω υποδομή έχει λειτουργήσει περιστασιακά από το 2000 ενώ λειτουργεί συστηματικά από το 2002.

Πέραν των βασικών λειτουργιών που προβλέπονται από το σχέδιο διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής, όπως είναι η εποπτεία και φύλαξή της, η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού, η διεξαγωγή ερευνών στο ευρύτερο περιβάλλον, η διεξαγωγή οικοτουριστικών προγραμμάτων κλπ, απαιτούνται και ειδικότερες διαχειριστικές εφαρμογές σ' αυτόν καθαυτό τον υγρότοπο με στόχο τη διατήρηση της άγριας ζωής αλλά και κάθε δυνατής βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσής της. Στα πλαίσια τέτοιων διαχειριστικών εφαρμογών διατήρησης και βελτίωσης της βιοποικιλότητας, σημαντικότατο ρόλο παίζει η διαχείριση του υδατικού παράγοντα τόσο ως προς την εποχικότητα διάθεσής του στον υγρότοπο όσο και ως προς επιμέρους ποσοτικές και ποιοτικές του παραμέτρους. Υπό αυτή την οπτική, εξετάζεται σε τρέχουσα μελέτη η δυνατότητα παροχής υδάτων στον υγρότοπο και κατά τη θερινή περίοδο που δεν υπάρχει σ' αυτόν επιφανειακό νερό.

Χατζηγιακουμής

Το φοινικόδασος στο Βάι της Κρήτης

Μαρία Κατσακιώρη
Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων (ΕΚΒΥ)

Το φοινικόδασος του Βάι, στις βόρειες ακτές της Αν. Κρήτης και μόλις 30χλμ. από την Σητεία, αποτελεί έναν από τους σπουδαιότερους πόλους έλξης για περίπου 200.000 επισκέπτες, ετησίως. Ο φοίνικας του Θεόφραστου που συνθέτει το δάσος αποτελεί είδος ενδημικό της Αν. Μεσογείου, που συναντάται μόνο στην Κρήτη και στα παράλια της Μ. Ασίας. Ωστόσο, η παρουσία του και στις δύο περιοχές είναι αποσπασματική. Έτσι, το Βάι διεκδικεί επάξια την αποκλειστικότητά του, αφού αποτελεί τη μοναδική περιοχή στον κόσμο, όπου ο κρητικός φοίνικας σχηματίζει ένα ολόκληρο δάσος. Η μείωση της έκτασης του φοινικόδασους εξαιτίας παλαιότερων εκχερσώσεων, η μεγάλη τουριστική κίνηση στην περιοχή και η ανεπάρκεια των απαιτούμενων υποδομών για να την αντιμετωπίσει, η έλλειψη σχεδιασμού, τα έντονα σημάδια εμπορευματοποίησης και οι ολοένα αυξανόμενες πιέσεις του φοινικόδασους από την άναρχη τουριστική ανάπτυξη, επέφεραν, μοιραία, την υποβάθμιση του σπάνιου οικοσυστήματος. Το τοπίο αλλοιώθηκε, το φοινικόδασος συρρικνώθηκε και κινδύνεψε να πέσει θύμα της ίδιας του της φήμης, της μοναδικότητας και του φυσικού του κάλλους.

Η επιτακτική ανάγκη να υπάρξει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο διαχείρισης της περιοχής, ώστε να διαφυλαχθεί και να αποκατασταθεί το φοινικόδασος, να ρυθμιστούν οι τουριστικές δραστηριότητες και προωθηθεί ο αειφόρος τουρισμός στην περιοχή, οδήγησε στην εκπόνηση του έργου LIFE-Φύση "Μέτρα Διατήρησης για το Φοινικόδασος του Βάι" (1999-2002). Την υλοποίηση του έργου ανέλαβε το ΕΚΒΥ, σε συνεργασία με την Ιερά Σταυροπηγιακή Μονή Παναγία η Ακρωτηριανή (Τοπλού) και τη Διεύθυνσης Δασών Λασιθίου, αλλά και με την υποστήριξη του Υπουργείου Γεωργίας-Γενική Γραμματεία Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος, της Περιφέρειας Κρήτης, όπως και την ενεργό συμμετοχή του Δήμου Ιτάνου και άλλων αρμόδιων υπηρεσιών. Το έργο συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Υπουργείο Γεωργίας, την Ιερά Μονή Τοπλού και το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας.

Για τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου και πετυχημένου σχεδίου διαχείρισης, έπρεπε, καταρχήν, να καθοριστεί ο σκοπό της διαχείρισης, οι ζώνες προστασίας, αλλά και η φέρουσα ικανότητα της περιοχής. Έπρεπε, ακόμα, να προσδιορισθεί το κοινό και οι ανάγκες του, ώστε να δημιουργηθούν οι κατάλληλες υποδομές ενημέρωσης και ερμηνείας του περιβάλλοντος. Με βάση τους σκοπούς διαχείρισης, τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του χώρου και της ευρύτερης περιοχής, τις απόψεις και τις προσδοκίες των εμπλεκόμενων κοινωνικών ομάδων, τις απαιτήσεις και τις προσδοκίες των επισκεπτών, αλλά και με βάση την υπάρχουσα κατάσταση, χωροθετήθηκαν οι χρήσεις στην περιοχή του φοινικόδασους και σχεδιάσθηκαν οι αναγκαίες υποδομές.

Στα πλαίσια του έργου, το φοινικόδασος αποκαταστάθηκε σε έκταση περίπου 300 στρεμμάτων, με την ανταλλαγή των παρακείμενων γεωργικών εκτάσεων και την παραχώρηση γειτνιάζουσας έκτασης από την Ιερά Μονή Τοπλού και η περίφραξή του αντικαταστάθηκε και επεκτάθηκε, ώστε να περιλάβει και την περιοχή αποκατάστασής του.

Με την αναμόρφωση και τη μετατροπή της περιοχής σε έναν άρτια οργανωμένο χώρο, ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και εξυπηρέτησης των επισκεπτών, το έργο LIFE-ΦΥΣΗ επιδίωξε να μεταμορφώσει το φοινικόδασος σε έναν ζωντανό οργανισμό, που, διασφαλίζοντας τη μοναδικότητά του, ανταποκρίνεται στις σύγχρονες απαιτήσεις. Ο χώρος στάθμευσης μεταφέρθηκε σε καταλληλότερη περιοχή, έξω από το δάσος, ώστε να διατηρηθεί αναλλοίωτη η αισθητική του τοπίου. Προκειμένου να διευθετηθούν και να οργανωθούν οι τουριστικές δραστηριότητες, δημιουργήθηκαν νέες κατάλληλες υποδομές, κατασκευασμένες από συμβατά προς το περιβάλλον υλικά, βασισμένες στα ιδιαίτερα γνωρίσματα του χώρου, κατάλληλες να

διαχειρισθούν σωστά τη μεγάλη τουριστική κίνηση, ικανές να διοχετεύσουν με σύνεση τον μεγάλο όγκο των επισκεπτών, προορισμένες να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες του επισκέπτη στον βέλτιστο βαθμό. Εφοδιασμένες με ειδικά διαμορφωμένα, ξύλινα περίπτερα, πλούσια σε εποπτικό υλικό, γίνονται φορείς επιστημονικής γνώσης για το φοινικόδασος, δίνοντας έγκυρη πληροφόρηση. Ευαισθητοποιούν τον επισκέπτη, ενημερώνοντάς τον άρτια για τη σημασία και μοναδικότητα του δάσους, παρασύροντάς τον σε ένα ταξίδι στο χώρο και το χρόνο, από τις αρχαίες αναφορές για τον φοίνικα ως τις χρήσιμες πληροφορίες για τον χώρο, αλλά και για τ' αξιοθέατα της ευρύτερης περιοχής. Ειδικά στέγαστρα προστασίας από τις καιρικές συνθήκες σε επιλεγμένα σημεία του χώρου, εστιατόριο και αναψυκτήριο, τηλεφωνικοί θάλαμοι και χώροι υγιεινής, καλύπτουν τις ανάγκες της αυξημένης τουριστικής κίνησης. Οριοθετημένες και καλά οργανωμένες διαδρομές, πινακίδες σήμανσης και προσανατολισμού, εξασφαλίζουν στον σύγχρονο επισκέπτη μια άνετη περιήγηση και οργανώνουν την άναρχη, μέχρι πρόσφατα, κίνηση μέσα στο φοινικόδασος. Θέσεις, τέλος, με άπλετη θέα στη θάλασσα ή στο φοινικόδασος, οργανώνονται με σκίαστρα και ενημερωτικές πινακίδες, για να προσφέρουν ξεκούραση και να επιτρέψουν στον επισκέπτη να απολαύσει το μαγευτικό τοπίο.

Έτσι, σήμερα, μετά τις απαραίτητες επεμβάσεις, η οργάνωση του τουρισμού στην περιοχή του φοινικόδασους συνδυάζει την υψηλή τουριστική ζήτηση και το οργανωμένο πλαίσιο διαχείρησης, με την προστασία της φύσης και την ανάδειξη του δάσους. Παράγοντας δεδομένα και πληροφορίες, προμηθεύοντας τις αρμόδιες υπηρεσίες με ορθή και αξιόπιστη πληροφόρηση, εκδίδοντας ενημερωτικό υλικό και οργανώνοντας διεθνές συνέδριο για τον τουρισμό σε προστατευόμενες περιοχές, το έργο ανάπλασης και ανάδειξης του φοινικόδασους προσπάθησε να βελτιώσει τη γνώση για την περιοχή. Διαμόρφωσε προτάσεις διαχείρισης της περιοχής και μέτρων που απαιτούνται, ώστε να διατηρηθούν τα αποτελέσματά του. Προσπάθησε να αμβλύνει τις συγκρούσεις μεταξύ των χρηστών, μεταξύ τουρισμού και διατήρησης της φύσης. Προώθησε την αλληλοκατανόηση των αντιλήψεων των τοπικών φορέων, ώστε οι προσπάθειες διατήρησης του φοινικόδασους να είναι αποτελεσματικές. Λειτούργησε ως καταλύτης στην επίλυση θεμάτων σχετικών με τον τουρισμό και το φυσικό περιβάλλον στην περιοχή. Κινητοποίησε το ενδιαφέρον των τοπικών φορέων για τη δημιουργία παρόμοιων έργων σε περιοχές της Ανατολικής Κρήτης. Στοιχημάτισε, να μετατρέψει το Βάι, από τόπο αναψυχής, σε οικοσύστημα υψηλής επιστημονικής και εκπαιδευτικής αξίας, που εμφυσεί στις σύγχρονες συνειδήσεις την ανάγκη διατήρησης της βιοποικιλότητας. Ενδεικτικό της επιτυχίας του έργου είναι ότι έτυχε της αναγνώρισης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έγινε ευρέως γνωστό. Το Δημοτικό Συμβούλιο της Gran Canaria, ζήτησε τη συνεργασία του ΕΚΒΥ, προκειμένου να υλοποιήσει ανάλογο έργο που αφορά στον Φοίνικα των Καναρίων Νήσων.

Οικοτουρισμός στο Δάσος Δαδιάς

Κωνσταντίνος Λιαρίκος
Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση-Ελλάς (WWF-Ελλάς)

Το Δάσος Δαδιάς αποτελεί έναν ιδιαιτέρως σημαντικό οικοτουριστικό προορισμό, σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, και ίσως των σημαντικότερο στην Ελλάδα. Η οικοτουριστική ανάπτυξη της περιοχής έχει βασιστεί στην εξαιρετικά πλούσια ορνιθοπανίδα της περιοχής, όπου απαντώνται 36 από τα 38 είδη αρπακτικά του Παραρτήματος 1 (είδη προτεραιότητας) και όπου συμβιώνουν τρία είδη γύπα – μεταξύ των οποίων και ο εξαιρετικά σπάνιος Μαυρόγυπας.

Η πληθυσμιακή αυτή σύμπτωση των αρπακτικών, η οποία και οφείλεται στο εξαιρετικά διαφοροποιημένο τοπίο της περιοχής που συνδυάζει πυκνά ώριμα δάση πεύκης και δρυός με συχνά δασικά ανοίγματα και καλλιεργούμενες εκτάσεις, χαρακτηρίζει την Δαδιά ως έναν από τους πλέον πολύτιμους βιότοπους της Ευρώπης. Το στοιχείο αυτό, αναγνωρίστηκε αρχικά το 1979, μέσω ενός προγράμματος του διεθνούς γραφείου του WWF, και κατόπιν επιστημονικής περιγραφής της οικολογικής αξίας της περιοχής και πολιτικής πίεσης, οδήγησε στον χαρακτηρισμό της περιοχής ως προστατευόμενης – με δύο πυρήνες απολύτου προστασίας και μία περιφερειακή ζώνη.

Ο χαρακτηρισμός της περιοχής ως προστατευόμενης αποτελεί και την απαρχή της οικοτουριστικής ανάπτυξής της. Λόγω της επιστημονικής και περιηγητικής προσοχής που πλέον απολαμβάνει. Η ευρύτατη συμμετοχή των ντόπιων στο σχεδιασμό και υλοποίηση του οικοτουρισμού στη Δαδιά συνέβαλε ώστε ο οικοτουρισμός να αποτελέσει, τελικά, σημαντικό αντισταθμιστικό όφελος για τους κατοίκους της περιοχής. Οι τελευταίοι απασχολούνταν σε πολύ μεγάλο ποσοστό στην υλοτομία και ως εκ τούτου εξεδήλωσαν έντονες αντιδράσεις απέναντι στην απαγόρευση των υλοτομιών στους πυρήνες απολύτου προστασίας. Η ανάπτυξη της οικοτουριστικής δραστηριότητας προβλήθηκε ήδη από τα πρώτα βήματα του προγράμματος ως αντισταθμιστικό όφελος και κίνητρο για την εξασφάλιση της συναίνεσης της τοπικής κοινωνία. Ο οικοτουρισμός προσέφερε τελικά μια εναλλακτική λύση για τις οικονομικές δραστηριότητες που τέθηκαν υπό απαγόρευση ή περιορισμό εξαιτίας του καθεστώτος προστασίας. Κατάφερε, μάλιστα, να βάλει τη Δαδιά στον οικοτουριστικό χάρτη της χώρας κατά τρόπο εντυπωσιακό. Η οικοτουριστική ανάπτυξη της περιοχής χωρίζεται αδρά σε τρεις φάσεις –αρχικά πειραματικά βήματα, ταχεία ανάπτυξη και σχετική σταθεροποίηση-, ενώ βασίζεται στην χρήση τριών ειδών εργαλείων:

- Υποδομές για την υποδοχή, ενδιαίτηση και ενημέρωση των επισκεπτών (ξενώνας, εστιατόρια, κέντρο ενημέρωσης) καθώς και υποδομές για την ψυχαγωγική περιήγηση στην περιοχή (παρατηρητήριο, μονοπάτια).
- "Μαλακές υποδομές" δικτύωσης και ανάπτυξης του οικοτουριστικού δυναμικού της περιοχής (Δημιουργία δημοτικής επιχείρησης και γυναικείων συνεταιρισμών, ανάπτυξη συνεργασιών, εκπαίδευση προσωπικού, ενημέρωση κατοίκων, κ.λπ.).
- Δραστηριότητες επιστημονικής παρακολούθησης, φύλαξης και προστασίας της περιοχής, οι οποίες αν και όχι πάντοτε συνδεδεμένες με τον οικοτουρισμό, συνεισφέρουν στην διατήρηση του τουριστικού κεφαλαίου και την παραγωγή του υλικού ενημέρωσης των επισκεπτών.

Η αξιοποίηση αυτού του συνδυασμού εργαλείων, αποδεικνύεται άμεσα πάρα πολύ αποδοτική, συνεισφέροντας στην ταχύτατη ανάπτυξη της επισκεψιμότητας της περιοχής και στην περαιτέρω βελτίωση του προσφερόμενου προϊόντος. Έχει σημασία ότι όλα αυτά τα εργαλεία λειτούργησαν συνδυαστικά. Θα μπορούσαμε όμως να συνοψίσουμε τους βασικότερους παράγοντες επιτυχίας του οικοτουριστικού προγράμματος της Δαδιάς.

Οι παράγοντες αυτοί αφορούν καταρχήν την ενεργό συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στην αναπτυξιακή διαδικασία και την συνεχή διαβούλευση μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών, χαρακτηριστικό το οποίο συνέβαλε στην διατήρηση της καθολικότητας του στόχου την οικοτουριστικής ανάπτυξης ακόμα και σε περιόδους έντασης μεταξύ αντικρουόμενων στάσεων. Αφορούν επίσης την υποστήριξη που απολαμβάνει η προσπάθεια, σχεδόν αδιάκοπτα, από τις τοπικές αρχές και φορείς, όχι μόνο της αυτοδιοίκησης, αλλά και των σχετικών με την προστασία υπηρεσιών (Δασική υπηρεσία, ΠΥ, κ.λπ.). Τέλος αφορούν την ύπαρξη ενός φορέα-καταλύτη (WWF-Ελλάς), ο οποίος και αναλαμβάνει πέρα από τον σχεδιασμό σχετικών προγραμμάτων, την επικοινωνία της έννοιας του οικοτουρισμού και των σχετικών διαχειριστικών αναγκών και επίσης την εν γένει διαβούλευση με όλους τους σχετιζόμενους φορείς εξουσίας και συμφερόντων.

Όλα τα παραπάνω καθιστούν μέσα σε δύο δεκαετίες το Δάσος Δαδιάς έναν από τους σημαντικότερους, αν όχι τον σημαντικότερο, οικοτουριστικό προορισμό της Ελλάδας, και ίσως το μοναδικό όπου ο οικοτουρισμός συνδυάζεται με ένα συστηματικό σχέδιο παρακολούθησης της περιοχής και με ένα αρκετά ανεπτυγμένο σύστημα διαχείρισης επισκεπτών. Το ζητούμενο για τα επόμενα χρόνια παραμένει η περαιτέρω ανάπτυξη των οικοτουριστικών δραστηριοτήτων, όχι εντατικά, αλλά εκτατικά – περιλαμβάνοντας δηλαδή στο τουριστικό προϊόν μία πιο ολιστική αντίληψη του βιοτόπου και των χαρακτηριστικών του τοπίου και αποδεσμεύοντας την τουριστικη κίνηση από τα αρπακτικά πουλιά. Ζητούμενο επίσης παραμένει η περαιτέρω εξάπλωση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, με την ανάπτυξη διαφοροποιημένων δραστηριοτήτων.

Αν μπορούσε να μεταφέρει κανείς ένα δίδαγμα από την εμπειρία της Δαδιάς σε άλλη περιοχή θα μπορούσε να το συνοψίσει ως εξής: Η πραγματική και αποτελεσματική προστασία ενός βιοτόπου, βασισμένη σε διαρκή επιστημονική δουλειά, είναι η βάση για ένα καλό οικοτουριστικό πρόγραμμα. Εν συνεχεία, ο προσεκτικός σχεδιασμός των παρεμβάσεων για την ανάδειξη του τόπου και η ενεργός συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας (μετά από εντατική προσπάθεια κατάρτισής της) είναι βασικές προϋποθέσεις για μια ήπια οικοτουριστική ανάπτυξη. Σημαντικότατη, τέλος, προϋπόθεση για την ορθή διαχείριση του οικοτουρισμού σε μια προστατευόμενη περιοχή είναι η παρακολούθηση της τουριστικής κίνησης και η εφαρμογή συστήματος διαχείρισης επισκεπτών.

Η περιοχή οικοανάπτυξης Ολύμπου Καρπάθου και οι αναπτυξιακές της προοπτικές

Γιώργος Στρουφλιώτης
Εταιρεία Μελέτης και Προστασίας της Μεσογειακής Φώκιας (Mom)

Η Κοινότητα Ολύμπου βρίσκεται στο βόρειο άκρο της Καρπάθου. Μαζί με το ακατοίκητο νησί Σαρία αποτελεί μια από τις δύο περιοχές NATURA 2000 της Καρπάθου. Στα διοικητικά όρια της κοινότητας υπάγονται οι οικισμοί Όλυμπος, Διαφάνι και Αυλώνα. Το ανεπαρκές οδικό δίκτυο, η αραιή θαλάσσια συγκοινωνία και οι ιδιαίτερα δύσκολες καιρικές συνθήκες συνετέλεσαν στην απομόνωση της περιοχής οι κάτοικοι της οποίας μέχρι σήμερα παραμένουν πιστοί στα ήθη, τα έθιμα, την παράδοση και μιλούν την τοπική διάλεκτο. Μετά από ένα έντονο μεταναστευτικό κύμα οι εναπομείναντες κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με τις παραδοσιακές μορφές γεωργίας και κτηνοτροφίας ενώ τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί και ο τουρισμός.

Το βόρειο τμήμα της Καρπάθου καθώς και το νησί της Σαρίας αποτελείται από έντονους ορεινούς όγκους με σπάνια είδη χλωρίδας και πανίδας. Η Σαρία έχει χαρακτηριστεί ως Σημαντική Περιοχή Ορνιθοπανίδας (IBA). Αξιοσημείωτο είναι ότι στη γύρω θαλάσσια περιοχή συναντάται το πλέον απειλούμενο θαλάσσιο θηλαστικό η Μεσογειακή Φώκια (*Monachus monachus*).

Από τις αρχές της δεκαετίας του ‘90 η MOm/Εταιρία για τη Μελέτη και Προστασία της Μεσογειακής Φώκιας μέσω του Δικτύου Συλλογής Πληροφοριών είχε εκτιμήσει ότι η θαλάσσια περιοχή της Καρπάθου και της Σαρίας είναι σημαντική όσον αφορά τη Μεσογειακή Φώκια. Ερευνητικές αποστολές στο τέλος της δεκαετίας του 90 έδειξαν ότι στην περιοχή ζει και αναπαράγεται ένας σημαντικός πληθυσμός του είδους. Στην Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη που εκπονήθηκε προτείνεται η προστασία της περιοχής ως "Περιοχή Οικοανάπτυξης Ολύμπου" (Π.Ο.ΟΛΥ.) βάσει της Εθνικής νομοθεσίας για τις Προστατευόμενες Περιοχές. Από το 2001 η MOm σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση δραστηριοποιείται ενεργά πλέον στη περιοχή μέσω του προγράμματος Life 2000 με δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης, με τη παρακολούθηση του πληθυσμού της Μεσογειακής Φώκιας και των οικοτόπων της και την εφαρμογή ενός πιλοτικού συστήματος καταγραφής των θαλάσσιων δραστηριοτήτων των σκαφών στην περιοχή.

Με βάση την υφιστάμενη κατάσταση και τις προβλεπόμενες τάσεις ανάπτυξης, δεν προβλέπονται ραγδαίες εξελίξεις για το άμεσο μέλλον. Η οικονομική και κοινωνική ζωή στην περιοχή έχουν υποστεί σημαντικά πλήγματα εξαιτίας της εγκατάλειψής της, ιδιαίτερα από τους νέους σε ηλικία κατοίκους.

Η γεωργία, που υπήρξε η βασική δραστηριότητα των κατοίκων της Ολύμπου κατά το παρελθόν, δεν μπορεί να είναι ανταγωνιστική με βάση τα σημερινά δεδομένα: οι μικρές καλλιεργήσιμες εκτάσεις και το ανάγλυφο της περιοχής καθιστά την εκμηχάνιση της γεωργίας αδύνατη. Μπορεί όμως να επιβιώσει και να αναπτυχθεί ως παραδοσιακή δραστηριότητα και να αποτελέσει μέρος του ιδιαίτερου χαρακτήρα της περιοχής.

Τα περιθώρια ανάπτυξης της κτηνοτροφίας είναι και αυτά εξίσου περιορισμένα. Σε σχέση με την ελεύθερη κτηνοτροφία η περιοχή έχει περιορισμένη βοσκοϊκανότητα. Λαμβάνοντας όμως υπόψη

την επικείμενη βελτίωση των θαλάσσιων μεταφορών, την βελτίωση του κεντρικού οδικού άξονα της περιοχής που τη συνδέει με το νότιο τμήμα της Καρπάθου και τη διαρκή αναζήτηση νέων τουριστικών προορισμών από ένα συνεχώς αυξανόμενο τουριστικό κοινό, η σταδιακή ανάπτυξη του τουρισμού τα επόμενα χρόνια θεωρείται βέβαιη.

Η ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού, δεν προσφέρεται καθώς η περιοχή δε διαθέτει τις προϋποθέσεις που θα προκαλέσουν το σχετικό ενδιαφέρον για την ανάπτυξή του: είναι πολύ απομονωμένη και το ανάγλυφο δυσκολεύει την κατασκευή των απαραίτητων υποδομών. Αντίθετα η περιοχή διαθέτει αρκετές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού (φυσιολατρικός, εκπαιδευτικός, πολιτιστικός, αθλητικός κλπ.): φυσικό περιβάλλον σε εξαίρετη κατάσταση, σπάνια είδη φυτών και ζώων, εντυπωσιακό τοπίο, καθώς επίσης γραφικούς οικισμούς, αρχαιολογικά μνημεία και πλούσια ιστορική και πολιτιστική παράδοση. Η προβολή και αξιοποίηση αυτών των στοιχείων, με στόχο την προσέλκυση ποιοτικού τουρισμού, την αύξηση του αριθμού των επισκεπτών και την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου αποτελεί σημαντική προτεραιότητα, εφόσον συνιστά τη μοναδική σχεδόν αναπτυξιακή προοπτική για την Κοινότητα Ολύμπου, που υποφέρει από δημογραφική ερήμωση και οικονομικό μαρασμό. Η ανάπτυξη του συγκεκριμένου είδους τουρισμού θα δώσει ώθηση και στην ανάπτυξη άλλων τομέων, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας και θα αποτελέσει κίνητρο για την παραμονή των νέων στην περιοχή.

Η αποτελεσματική διαχείριση της περιοχής, εκτός από την πρόληψη και την προστασία της που θεωρούνται απαραίτητα για την διατήρηση αυτών των πολύτιμων χαρακτηριστικών της, θα πρέπει να περιλαμβάνει έργα και δράσεις που σχετίζονται: α) με την ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και κατάρτιση των κατοίκων και των επισκεπτών της περιοχής (προγράμματα κατάρτισης, περιβαλλοντική εκπαίδευση, έκδοση και διάθεση ενημερωτικού υλικού, λειτουργία εκθεσιακού/ενημερωτικού κέντρου, κ.λπ.) και β) μέτρα, έργα και δράσεις που σχετίζονται με την προβολή των επί μέρους προστατευτέων αντικειμένων, καθώς και με την οργάνωση, εφαρμογή και προώθηση ήπιων μορφών τουρισμού ή άλλων προγραμμάτων, που αποβλέπουν στην ορθολογική ανάπτυξη της περιοχής.

Η προώθηση έργων και ενεργειών, μέσα από εθνικά και κοινοτικά προγράμματα και πρωτοβουλίες, θα έχουν στόχο: την ανάδειξη της πολιτιστικής παράδοσης της περιοχής, την ανάδειξη της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και των ιστορικών και αρχαιολογικών τόπων, την προώθηση ήπιων μορφών τουρισμού, την ανάδειξη της Σαρίας ως πόλου έλξης ήπιου τουρισμού την οργάνωση και προβολή περιπατητικών διαδρομών (συντήρηση μονοπατιών, σήμανση, πινακίδες κλπ.), την προβολή του νησιού ως εναλλακτικού τουριστικού προορισμού, τη βελτίωση των αναγκαίων υποδομών κ.ά Όλα αυτά περιλαμβάνονται στις προτάσεις της Ειδικής Περιβαλλοντικής Μελέτης που έχει ολοκληρωθεί, και κατατεθεί στο ΥΠΕΧΩΔΕ. Επί πλέον η πρόσφατη σύσταση του Φορέα Διαχείρισης της περιοχής δίνει ένα ακόμα σοβαρό λόγο για την

υλοποίηση των παραπάνω, αφού ο ίδιος ο Φορέας πρέπει να αποτελέσει τον μοχλό προώθησης της αειφόρου ανάπτυξης στην περιοχή.

Ο τουρισμός στις Προστατευόμενες Περιοχές:
Το παράδειγμα του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Αλοννήσου

Βρασίδας Ζάβρας
Εταιρεία Μελέτης και Προστασίας της Μεσογειακής Φώκιας (Mom)

Τα τελευταία χρόνια, η ένταση και η κρισιμότητα των περιβαλλοντικών προβλημάτων αυξάνεται με ταχύτατους ρυθμούς. Παράλληλα, η συστηματική διερεύνηση των τρόπων επίλυσής τους τείνει να αποτελέσει προτεραιότητα για τις σύγχρονες κοινωνίες. Η προσπάθεια, ωστόσο, για τη διατήρηση της φυσικής μας κληρονομιάς μέσα από τη δημιουργία Προστατευόμενων Περιοχών (Π.Π.) άρχισε να υλοποιείται στην χώρα μας μόλις την τελευταία δεκαετία, προσανατολισμένη στη διατήρηση βιοτόπων και οικοσυστημάτων. Τείνει να γίνει ευρύτερα αποδεκτό πλέον το ότι η θέσπιση ειδικών περιοχών για την προστασία, τη διατήρηση και τη διαχείριση της φύσης αποτελεί κομβικό σημείο για την πραγματοποίηση των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης.

Το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου Βορείων Σποράδων (ΕΘΠΑΒΣ), το πρώτο Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο στην Ελλάδα, ιδρύθηκε το 1992 με Προεδρικό Διάταγμα (ΦΕΚ 519/92) με σκοπό την αποτελεσματική προστασία του οικοσυστήματος των Βορείων Σποράδων, όπου όπως δείχνουν και τα πιο πρόσφατα επιστημονικά δεδομένα, ζει ο μεγαλύτερος γνωστός στη Μεσόγειο πληθυσμός της απειλούμενης με εξαφάνιση Μεσογειακής φώκιας *Monachus monachus*. Παράλληλα, η ίδρυση του Πάρκου αποβλέπει στη διατήρηση των μοναδικών αρχαιολογικών, πολιτιστικών και αισθητικών στοιχείων της περιοχής, καθώς και στην προώθηση της τοπικής ανάπτυξης, με γνώμονα την ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων.

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων, την τελευταία δωδεκαετία, η MOm/Εταιρεία για τη Μελέτη και Προστασία της Μεσογειακής Φώκιας εκπονεί στην περιοχή δράσεις, με την υποστήριξη και συνεργασία του ΥΠΕΧΩΔΕ, του ΥΕΝ, του Υπ. Γεωργίας, άλλων φορέων της πολιτείας, της τοπικής αυτοδιοίκησης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι δράσεις της MOm κατά το χρονικό αυτό διάστημα επικεντρώθηκαν κυρίως σε τέσσερις άξονες: την παρακολούθηση της Μεσογειακής φώκιας και των βιοτόπων της, την επιτήρηση των θαλάσσιων περιοχών του ΕΘΠΑΒΣ, τη λειτουργία Κέντρου Περίθαλψης και Επανένταξης Φωκών και την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού.

Η συστηματική καταγραφή των δεδομένων και των αποτελεσμάτων από όλες αυτές τις δραστηριότητες αφενός αποδεικνύει την έμπρακτη προστασία της περιοχής (αύξηση των γεννήσεων της Μεσογειακής Φώκιας, μείωση των παράνομων περιστατικών στην θαλάσσια περιοχή) και αφετέρου επιβεβαιώνει την κοινή πλέον διαπίστωση ότι η διαχείριση των Προστατευόμενων Περιοχών εμπλέκει όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες και αφορά όλους τους κατοίκους, όλους τους φορείς, όλες τις υπηρεσίες, όλα τα Υπουργεία.

Ειδικά, τα μέχρι σήμερα στοιχεία που αφορούν στα θέματα του τουρισμού στην περιοχή του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου, δείχνουν επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, σαφή αύξηση των επισκεπτών - το 60% των οποίων δηλώνουν ότι επέλεξαν την περιοχή λόγω του Πάρκου, ενώ το 91% δηλώνει πως δεν περιορίστηκε από τα ισχύοντα μέτρα προστασίας και εκδηλώνει την επιθυμία να ξαναεπισκεφτεί τη περιοχή. Τέλος χαρακτηριστικές είναι οι απόψεις σε σχέση με τον

βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψή τους, καταδεικνύοντας την ανάγκη βελτίωσης των υποδομών.

Η μέχρι σήμερα εμπειρία στην περιοχή του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Αλοννήσου έχει δείξει ότι η εκπόνηση παρόμοιων δραστηριοτήτων σε περιοχές σχετικά απομονωμένες και με προβλήματα μείωσης του πληθυσμού, παρ' όλο που στην αρχή μπορεί να αντιμετωπίζονται με σκεπτικισμό από τις τοπικές κοινωνίες, αποτελούν τελικά σοβαρό πόλο έλξης ενδιαφέροντος από την εθνική αλλά και ευρωπαϊκή κοινότητα. Με εργαλείο αυτές τις δραστηριότητες, στη συνέχεια επιδιώκεται η προώθηση έργων υποδομής συμβατών με το περιβάλλον, η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, η μελλοντική δημιουργία τοπικών θέσεων εργασίας και η στήριξη της τοπικής οικονομίας, καθώς και η ανάδειξη και προβολή σε εθνικό και διεθνές επίπεδο των ιδιαίτερων περιβαλλοντικών, κοινωνικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών των περιοχών.

Είναι, τελικά, οι δραστηριότητες αυτές και η προβολή τους που προωθούν στις περιοχές αυτές μία αναπτυξιακή λογική άγνωστη στο παρελθόν. Τη λογική της αειφόρου ανάπτυξης, όπου η διασφάλιση του φυσικού περιβάλλοντος συνοδεύεται από διασφάλιση και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και της βελτίωσης της ποιότητας της ζωής του ανθρώπου.

Και στο συγκεκριμένο παράδειγμα του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Αλοννήσου το στοίχημα σήμερα είναι διπλό:

Πρώτον, το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου αποτελεί δημόσιο-κοινωνικό αγαθό. Συνεπώς, η σωστή διαχείρισή του προϋποθέτει το σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός συμμετοχικού, συνεταιρικού και κοινωνικού μοντέλου. Χρειάζεται να αναπτυχθούν διαδικασίες οι οποίες αποτυπώνουν τις κοινωνικές σχέσεις, επιτρέπουν την έκφραση γόνιμων αντιθέσεων, εξασφαλίζουν τους όρους άσκησης πολλαπλών ελέγχων, και συνάδουν τόσο με τον δημόσιο χαρακτήρα του Πάρκου, όσο και με την ανάγκη προστασίας του από ανορθολογικές επιλογές ή αυθαίρετες παρεμβάσεις.

Και δεύτερον, η πρόσφατη δημιουργία του Φορέα Διαχείρισης δίνει την διαδικαστική λύση, που δεν υπήρχε μέχρι σήμερα, για την δρομολόγηση και υλοποίηση των παραπάνω. Αξιοποιώντας την μέχρι σήμερα εμπειρία και πορευόμενος μέσα από συνεργασίες, ο Φορέας Διαχείρισης πρέπει να διασφαλίσει την προστασία σε αρμονία με την ανάπτυξη ενδυναμώνοντας πρωτοβουλίες σε σχέση με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και την αξιοποίηση όλων των φυσικών πόρων του Πάρκου. Δηλαδή να διαχειριστεί αειφορικά το ΕΘΠΑΒΣ. Γιατί, πολύ απλά, το ΕΘΠΑΒΣ μας προσφέρει ζωή, ασφάλεια, ομορφιά, πολιτισμό, ανάπτυξη και πόρους.

Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός στον Τουρισμό για Βιώσιμη Ανάπτυξη σε Τοπικό επίπεδο: Η εκτίμηση για τη φέρουσα ικανότητα και η διαχείριση των επισκεπτών σε προστατευόμενες περιοχές

Χάρης Κοκώσης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σε μια σύγχρονη προοπτική οι ειδικές μορφές τουρισμού, όπως ο οικοτουρισμός, έχουν αποκτήσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς τις δυνατότητες που προσφέρουν στην ανάπτυξη ενός τόπου. Όμως για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρει ο τουρισμός, θα πρέπει η στρατηγική για την ανάπτυξή του να αποτελέσει μέρος μιας γενικότερης στρατηγικής τοπικής/περιφερειακής ανάπτυξης. Αυτή η αναγκαιότητα είναι περισσότερο επιτακτική για την περίπτωση του οικοτουρισμού όπου οι τοπικοί πόροι και οι περιβαλλοντικές συνθήκες αποτελούν καθοριστικό παράγοντα και προϋπόθεση για την ανάπτυξή του. Αυτό επιβάλλει την αναζήτηση των βασικών αρχών και προϋποθέσεων ανάπτυξης του οικοτουρισμού μέσα από την εξέταση της σχέσης του με το περιβάλλον.

Όσο απλή –και συμβιωτική– μπορεί να φαίνεται η σχέση αυτή, από μια πρώτη προσέγγιση, ενέχει σημαντικά προβλήματα. Βασικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη αλλά και τη διατήρηση της τουριστικής δραστηριότητας αυτού του είδους, είναι η διατήρηση της πολιτισμικής ακεραιότητας του τόπου, των οικολογικών διεργασιών και της βιοποικιλότητας και των συστημάτων στήριξης της διαβίωσης του ανθρώπου.

Στο πλαίσιο αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία ο τρόπος της οργάνωσης, μορφοποίησης και μελλοντικής εξέλιξης της περιοχής υποδοχής, ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες των τουριστών αλλά και των κατοίκων. Ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται στον ευρύτερο χωροταξικό-αναπτυξιακό σχεδιασμό με βάση τη σύγχρονη προσέγγιση για μια βιώσιμη ανάπτυξη.

Οι βασικές αρχές που διέπουν τη βιώσιμη ανάπτυξη και τον τουρισμό έχουν κατεξοχήν εφαρμογή στην περίπτωση του οικοτουρισμού που βασίζεται στην ποιότητα του περιβάλλοντος ως καθοριστικό στοιχείο στην εμπειρία του επισκέπτη.

Η ανάπτυξη του οικοτουρισμού απαιτεί σχεδιασμό αλλά και ένα σύστημα διαχείρισης του οικοτουρισμού. Αυτό μπορεί να θεωρείται αυτονόητο αλλά συχνά λείπουν οι βασικές προϋποθέσεις.

Ο προσδιορισμός των δραστηριοτήτων και η οριοθέτηση τους στον χώρο, είναι δυνατό να γίνουν επί τη βάσει των οικολογικών χαρακτηριστικών της περιοχής, ελαχιστοποιώντας τους κινδύνους περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Μέσω των φορέων διαχείρισης, που αναμένεται να συσταθούν στο μέλλον, είναι δυνατό να διασφαλιστεί ο έλεγχος της άσκησης των δραστηριοτήτων αυτών και η εφαρμογή διορθωτικών μέτρων, όταν αυτά απαιτηθούν.

Ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την πρόληψη και τον περιορισμό των περιβαλλοντικών και κοινωνικών–πολιτισμικών προβλημάτων από τον τουρισμό, αλλά και βασική διαδικασία συγκρότησης μιας στρατηγικής για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού σε έναν τόπο.

Με βάση τα υφιστάμενα χαρακτηριστικά και πόρους, αλλά και τη δυναμική των ανθρώπινων και φυσικών οικοσυστημάτων, είναι δυνατό να προσδιοριστεί η επιθυμητή τουριστική ανάπτυξη ως προς το είδος, το φάσμα και τη μορφή των δραστηριοτήτων και εξυπηρετήσεων, τους κανόνες και τα επιθυμητά όρια, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες και τη φέρουσα ικανότητα (φυσική, κοινωνική, κ.λπ.), τα όρια δηλαδή του τόπου να στηρίξει την ανάπτυξη του τουρισμού.

Δύο ειδών όρια έχουν ιδιαίτερη σημασία:
Το ελάχιστο όριο "ζωτικότητας της περιοχής" –όριο κάτω από το οποίο οι τοπικές πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη τουρισμού θα είναι ανεπαρκείς για την αναζωογόνηση της οικονομίας και την αναγέννηση της κοινωνικής ζωής.
Ένα μέγιστο "τουριστικό" όριο το οποίο δεν θα πρέπει να ξεπερασθεί προκειμένου να αποφευχθεί: η υποβάθμιση του τόπου λόγω υπερσυγκέντρωσης δραστηριοτήτων σε περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής και πολιτισμικής αξίας, η υποβάθμιση της ποιότητας των εξυπηρετήσεων και υπηρεσιών από την υπερβολική τουριστική κατανάλωση και η αίσθηση αποξένωσης στην τοπική κοινωνία.

Άρρηκτα συνδεδεμένη με τον σχεδιασμό είναι η εφαρμογή. Τα μέσα εφαρμογής περιλαμβάνουν ρυθμίσεις κανονιστικού και οργανωτικού χαρακτήρα, οικονομικά κίνητρα και άλλα εργαλεία καθώς και φυσικές παρεμβάσεις (τεχνικά έργα, κ.λπ.). Στο πλαίσιο αυτό αποκτούν όλο και περισσότερο ενδιαφέρον σύνθετα και συμπληρωματικά (οριζόντια) μέτρα, όπως π.χ. η διαχείριση της ροής των επισκεπτών με στόχο να αποφεύγεται η χωρική και χρονική υπερσυγκέντρωση, καθώς πολλά από τα προβλήματα είναι αποτέλεσμα των πιέσεων αυτών, η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση τόσο του τοπικού πληθυσμού όσο και των επισκεπτών, κ.λπ.

Κεντρικό ρόλο στην εφαρμογή αλλά και στη διαδικασία του σχεδιασμού, έχει η παρακολούθηση και αξιολόγηση της ανάπτυξης του οικοτουρισμού, ώστε να προσαρμόζεται κατάλληλα και η ακολουθούμενη στρατηγική. Αυτό επιβάλλει, όμως, μια οργάνωση, σε τοπικό/περιφερειακό επίπεδο, και ενός αυστηρού συστήματος διαχείρισης της ανάπτυξης του οικοτουρισμού, ώστε να εξασφαλιστεί η μακροχρόνια βιώσιμη ανάπτυξη του τόπου.

Συμμετοχικός σχεδιασμός για τη διαχείριση των επισκεπτών στις προστατευόμενες περιοχές

Μαρία Κατσακιώρη

Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων (ΕΚΒΥ)

Τα τελευταία έτη, η σπουδαιότητα που έχει η συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων κοινωνικών ομάδων στη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος, αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η αναγνώριση αυτή έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη προσεγγίσεων, βάσει των οποίων όλες οι εμπλεκόμενες κοινωνικές ομάδες μοιράζονται την ευθύνη του σχεδιασμού αλλά και της εφαρμογής της διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής ή ενός φυσικού πόρου.

Οι συμμετοχικές διαδικασίες σε θέματα διαχείρισης περιβάλλοντος αναδεικνύονται πλέον σε ουσιαστικό δικαίωμα του πολίτη και σε υποχρέωση του κράτους στα πλαίσια της ευρωπαϊκής νομοθεσίας. Σταθμό αποτέλεσε η υπογραφή της Σύμβασης του Άαρχους (Δανία 25/6/1998), που αναγνώρισε το δικαίωμα του πολίτη στην πληροφόρηση και στη διατύπωση άποψης για επικείμενα σχέδια, μέτρα και προγράμματα που αφορούν στο περιβάλλον. Ως συνέχεια της σύμβασης του Άαρχους, εκδόθηκε νέα Οδηγία για την πρόσβαση του πολίτη στην πληροφόρηση για περιβαλλοντικά ζητήματα (Οδηγία 2003/4/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, 28/1/2003).

Για την επίτευξη της κοινωνικής συναίνεσης, απαιτείται **επαρκής πληροφόρηση** των εμπλεκόμενων κοινωνικών ομάδων και σωστά σχεδιασμένη **ενημέρωση** όλων εκείνων που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με το ζήτημα. Όταν διαφορετικά συμφέροντα και απόψεις ανακύπτουν μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών ομάδων, τότε ακολουθεί η **διαβούλευση** με απώτερο σκοπό την **ενεργό συμμετοχή** για την επίτευξη του διαχειριστικού σκοπού, π.χ. της διαχείρισης των επισκεπτών σε μία προστατευόμενη περιοχή. Η συμμετοχή απαιτείται για το πως, όχι για το αν θα προστατευθεί μια περιοχή ή ένα αγαθό.

Συχνά οι συμμετοχικές διαδικασίες ταυτίζονται λανθασμένα μόνο με την πληροφόρηση. Η επαρκής πληροφόρηση αποτελεί το πρώτο βήμα για την έναρξη μιας συμμετοχικής διαδικασίας. Οι συμμετοχικές διαδικασίες δεν εξαντλούνται στην πληροφόρηση και δεν αποσκοπούν μόνο στην εξασφάλιση συναίνεσης σε ήδη αποφασισμένα μέτρα διαχείρισης.

Είναι ιδιαιτέρως σημαντικό οι εμπλεκόμενες κοινωνικές ομάδες να ενημερωθούν σε πρώιμο στάδιο ως παράδειγμα για την πρόθεση της δημιουργίας ενός σχεδίου διαχείρισης του τουρισμού για την περιοχή τους. Τα ενδιαφέροντα των κοινωνικών ομάδων έχουν επίδραση στη διαχείριση του τουρισμού στην περιοχή που δεν μπορεί να αγνοηθεί και επομένως θέτουν σημαντικές υποχρεώσεις σε αυτούς που την ασκούν.

Η πληροφόρηση ως έναρξη του σχεδιασμού της διαχείρισης δίνει τον χρόνο στις κοινωνικές ομάδες να επιλέξουν τη στάση και τον βαθμό εμπλοκής τους. Δίνει την ευκαιρία για συζήτηση και επιχειρηματολογία μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών, τον χρόνο να δημιουργηθούν σχέσεις και να αναπτυχθεί εμπιστοσύνη στις ειδικές γνώσεις των άλλων και κατανόηση των σκοπών τους. Η ενημέρωση στο στάδιο αυτό είναι σημαντικό να μην θεωρηθεί ως επίσημη διαβούλευση ή διαπραγμάτευση.

Τονίζεται ότι η διαχείριση σε όλα τα στάδια θα πρέπει να υποβοηθάτε από τους πολίτες και όχι να κατευθύνεται από αυτούς καθώς εντέλει οι αποφάσεις και τα μέτρα βαρύνουν τον υπεύθυνο φορέα για την άσκηση αυτής.

Ο συμμετοχικός σχεδιασμός, πέραν της παροχής πληροφόρησης επιχειρεί την αλλαγή στάσεων και συμπεριφορών, διαδικασία χρονοβόρα για την επίτευξή της. Έτσι απαιτεί τη σταδιακή προσέγγιση και την τοποθέτηση εφικτών σκοπών. Η σταδιακή προσέγγιση δεν είναι σαφώς θεαματική, αλλά έχει αποτελέσματα. Μόνο μέσα από τον καθορισμό ξεκάθαρων και συγκεκριμένων σκοπών, μπορεί κανείς να κρίνει αν είναι ρεαλιστικοί και εφικτοί, αλλά και να καθορίσει εάν έχει πετύχει και σε τι βαθμό τον σκοπό του καθώς επίσης για τον αν ο χρόνος και τα χρήματα δαπανήθηκαν αποδοτικά.

Ο συμμετοχικός σχεδιασμός είναι μια χρονοβόρος διαδικασία η οποία ενέχει ίχνη κινδύνου για τον φέροντα την πρωτοβουλία του σχεδιασμού. Ο κίνδυνος ελλοχεύει σε κάθε στάδιο του σχεδιασμού και οφείλεται τις περισσότερες φορές στην προσωποποίηση του ρόλου των μετόχων. Κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού οι μέτοχοι αντιπροσωπεύονται συνήθως από εκπροσώπους τους. Θεωρητικώς, οι φορείς που συμμετέχουν στον σχεδιασμό δεν είναι προσωποπαγείς. Στην καθημερινή εργασία όμως και στις συζητήσεις γύρω από ένα κοινό τραπέζι, είναι σύνηθες οι φορείς να υποσκελίζονται από τα πρόσωπα. Στις περιπτώσεις αυτές ο φέρων την ευθύνη του σχεδιασμού πρέπει να διαθέτει ουσιαστικές ικανότητες διαπραγμάτευσης και επαναπροσανατολισμού των συζητήσεων.

Σημαντικός είναι όμως ο ρόλος του τοπικού πληθυσμού. Η αναφορά στον ρόλο του τοπικού πληθυσμού τείνει να αποκτήσει το γνώρισμα "γραφικής αναφοράς" καθώς όλο και περισσότερες έρευνες, μελέτες και θεσμικά κείμενα αναφέρονται στη σπουδαιότητα του τοπικού πληθυσμού. Είναι σαφές ότι ο τοπικός πληθυσμός πρέπει να έχει έναν από τους κύριους ρόλους στις διαδικασίες σχεδιασμού και υλοποίησης δραστηριοτήτων σε προστατευόμενες περιοχές. Οι ανάγκες και η πείρα τους αποτελούν χρήσιμες παραμέτρους της διαδικασίας του σχεδιασμού. Επιπλέον, καθώς θα είναι αυτός ο οποίος θα κληθεί να ακολουθήσει τις οδηγίες εφαρμογής των προτεινόμενων μέτρων, η συμμετοχή του στη διαδικασία σχεδιασμού μπορεί να προλάβει επιχειρησιακές ανακολουθίες στο στάδιο της υλοποίησης.

Πρέπει όμως να αναφερθεί ότι υπάρχουν αρκετά παραδείγματα όπου ο τοπικός πληθυσμός ακολουθεί πρακτικές μη συνετής διαχείρισης των διαθέσιμων πόρων και προβαίνει σε δράσεις οι οποίες έχουν σοβαρές επιπτώσεις στα στοιχεία του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος. Πολλές φορές η τοπική επιχειρηματικότητα εκφράζεται μέσα από έργα τα οποία καταστρέφουν τον περιβάλλοντα χώρο. Η κατάσταση είναι σοβαρότερη στις περιπτώσεις όπου ο τοπικός πληθυσμός δεν δέχεται τις τεκμηριωμένες υποδείξεις ειδικών και εφαρμόζει μέτρα τελείως διαφορετικά από τα σχεδιασθέντα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Κως όπως και τα περισσότερα από τα νησιά του Ελληνικού Αρχιπελάγους, από φυσικής πλευράς διαθέτει καλά οργανωμένα οικοσυστήματα με πληθώρα γεωμορφολογικών στοιχείων. Το μικρό τους μέγεθος είναι αυτό που καθιστά τα νησιά μας και τα οικοσυστήματα που φιλοξενούν ιδιαίτερα ευαίσθητα στο ξεπέρασμα της **"φέρουσας ικανότητας"** τους.

Η "φέρουσα ικανότητα", φαίνεται ότι απειλείται αν δεν έχει ήδη ξεπερασθεί σε κάποιες περιπτώσεις. Το νησί μας, η Κως είναι ενταγμένη στο τουριστικό κύκλωμα σαν τόπος μαζικού τουρισμού. Ενταγμένη πλήρως στο Ευρωπαϊκό τουριστικό σύστημα ακολούθησε την Ευρωπαϊκή τουριστική έκρηξη της δεκαετίας του 1980[1]. Η Μαζική διακίνηση χιλιάδων θερινών επισκεπτών όπως είναι εύκολα κατανοητό δημιουργεί αφόρητη πίεση στα οικοσυστήματα και όλες τις φυσικές παραμέτρους του νησιού.

Δημιουργούνται λοιπόν προβλήματα όσον αφορά στην **επάρκεια των Υδάτινων Πόρων**, **στη διαχείριση των απορριμμάτων** και των **Αστικών λυμάτων**. Μεγάλες εκτάσεις **αστικοποιούνται** από την επέκταση των οικισμών και την **εγκατάλειψη της Γεωργικής Γης**. Παρατηρείται **αυξημένη ενεργειακή ζήτηση** ενώ οι ακτές **υποβαθμίζονται και διαβρώνονται**.

ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Η περιοχή της Κω χαρακτηρίζεται από:

- **Έντονη η υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα τους καλοκαιρινούς μήνες.**
- **Πολλαπλές τουριστικές δραστηριότητες**
- **Υψηλές θερινές θερμοκρασίες**
- **Πλήρως άνυδρη θερινή περίοδο.**

Όλα αυτά σε συνδυασμό με τις περιορισμένες δυνατότητες ανάδρασης του νησιωτικού οικοσυστήματος, λόγω του μικρού μεγέθους (292 km^2), δημιουργούν μια έντονη φόρτιση σε σημαντικές περιβαλλοντικές παραμέτρους.

Αν μάλιστα σκεφθούμε ότι στη Κω:

- **Υπάρχουν ευαίσθητοι σχηματισμοί όπως οι αμμώδεις ακτές**
- **Παράγονται μεγάλες ποσότητες απορριμμάτων που δεν διαχειρίζονται ορθολογικά**
- **Οι ανάγκες ύδρευσης αλλά και άρδευσης είναι μεγάλες**
- **Δεν υπάρχουν συστήματα αποχέτευσης και επεξεργασίας των υγρών λυμάτων έξω από τα όρια του δήμου Κω**
- **Σημαντικές υγροτοπικές εκτάσεις δεν έχουν την πρέπουσα διαχείριση**
- **Δεν έχουν θεσπιστεί χρήσεις γης έξω από τα όρια του δήμου Κω**

Κατανοούμε ότι υπάρχει ανάγκη για διορθωτικές κινήσεις τόσο με βραχυπρόθεσμο **όσο και με** μακροπρόθεσμο **ορίζοντα δράσης.**

Η γνώση και η ευαισθητοποίηση είναι ένα σημαντικό κομμάτι του όλου σχεδιασμού και οι κάθε είδους εργασίες περιβαλλοντικής εκπαίδευσης πιστεύω ότι πρέπει να έχουν και τμήμα τοπικού ενδιαφέροντος.

ΧΡΗΣΗ ΓΗΣ

Η σημαντική επέκταση των οικιστικών δραστηριοτήτων αποτελεί την ουσιαστικότερη ίσως απειλή για κάθε νησιωτική τουριστική περιοχή. Θυμίζουμε ότι με βάση την ισχύουσα νομολογία η οικιστική ανάπτυξη των μικρών νησιών πρέπει να είναι ήπια, να μην παραβιάζει την φέρουσα ικανότητα τους και να στηρίζεται σε ειδικό χωροταξικό σχέδιο[2]. Στη Κω η μεγάλη επέκταση των δομούμενων περιοχών και η κατασκευή αφύσικα μεγάλων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων, είναι η βασική αιτία περιβαλλοντικών προβλημάτων. Εκτάσεις που παίζουν σημαντικό ρόλο στην διατήρηση του υδάτινου ισοζυγίου αστικοποιούνται ενώ παρατηρούμε την εγκατάλειψη γεωργικής γης και των παραδοσιακών καλλιεργειών. Δημόσιες παραλιακές εκτάσεις πωλούνται για

[1] AGENDA21 - Sustainability in the European tourism sector

τουριστική εκμετάλλευση, με αποτέλεσμα να δημιουργείται "τείχος" αποκλεισμού της παραλιακής ζώνης

Η άμεση εφαρμογή χωροταξικού σχεδιασμού είναι απαραίτητη για να διασφαλισθεί η βιωσιμότητα του επενδυμένου τουριστικού κεφαλαίου αλλά και του οικοσυστήματος του νησιού.

ΥΔΑΤΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ

Η επάρκεια του διαθέσιμου νερού είναι θεμελιακής σημασίας για την στήριξη του τουριστικού προϊόντος. Όλοι οι δήμοι του νησιού μας υδροδοτούνται από υπόγειους υδροφορείς που τα τελευταία χρόνια εκμεταλλεύονται πέρα από τα όρια αντοχής τους σε αρκετές περιπτώσεις.

Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την αυξημένη ζήτηση κατά την πλήρως άνυδρη θερινή περίπτωση μπορεί να οδηγήσει τον υδροφορέα σε μη αναστρέψιμη εξάντληση και υποβάθμιση. Πολλές ενδείξεις και σημάδια δείχνουν ότι στο νησί μας η διαδικασία αυτή έχει αρχίσει (Αρνητικό υδάτινο ισοζύγιο στο Β , ΒΑ και κεντρικό τμήμα του νησιού, περιοχές Κω-Ασφενδιού Πυλίου, πτώση στάθμης υδροφόρου ορίζοντα, Υφαλμύρωση υδροφόρου ορίζοντα κυρίως στα Β και ΒΑ).

Για να προλάβουμε μια δυσάρεστη εξέλιξη, πρέπει να οδηγηθούμε στην εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου προγράμματος με ***τρεις άξονες δράσης*** *(εκμετάλλευση των επιφανειακών υδάτων, εμπλουτισμό του υπόγειου υδροφορέα, εξοικονόμιση νερού), και* ***ένα μεγάλο στόχο****, την σύσταση ενιαίου οργανισμού ύδρευσης για όλο το νησί.*

1. Εκμετάλλευση επιφανειακών υδάτων

που μπορεί να γίνει με:

- Ανάπτυξη δικτύου αρδευτικής χρήσης του νερού του βιολογικού
- Εκμετάλλευση των νερών των λιμνοδεξαμενών είτε για άρδευση (με κατάλληλο δίκτυο), είτε για ύδρευση με εγκαταστάσεις διύλισης.
- Δημιουργία νέων λιμνοδεξαμενών και ιδιαίτερα του φράγματος στο ρέμα του Μία (περιοχή Καρδάμαινας).

2. Εμπλουτισμός υπόγειου υδροφορέα

που μπορεί να γίνει με:

- Δημιουργία μικρών ανασχετικών φραγμάτων κάθετα στη ροή των επιφανειακών υδάτων. Τα έργα αυτά χαμηλού κόστους και τεχνογνωσίας καθυστερούν την ροή των υδάτων με πολλαπλά θετικά αποτελέσματα, όπως ο περιορισμός της εδαφικής διάβρωσης, η αποτροπή πλημμυρικών φαινομένων και ο εμπλουτισμός του υδροφορέα.

3. Εξοικονόμιση νερού

που μπορεί να γίνει με:

- Διαρκή και άμεση (real time - on line) παρακολούθηση των δικτύων ύδρευσης, ώστε άμεσα να εντοπίζεται κάθε διαρροή.
- Ενημέρωση των αγροτών και ώθηση τους στην εφαρμογή εξελιγμένων συστημάτων άρδευσης.
- Ενημέρωση επιχειρήσεων για την ορθή επιλογή φυτών στη φάση σχεδιασμού των κήπων.
- Εγκατάσταση υδρομέτρων σε κάθε ιδιωτική γεώτρηση νόμιμη και παράνομη. Καθορισμός ανώτατου ορίου παροχής με βάση το υδρολογικό μοντέλο που έχει αναπτυχθεί.

Σύσταση Ενιαίου Φορέα ύδρευσης

---

[2] Λογοθέτης, "Το νέο θεσμικό πλαίσιο περί αιγιαλού και παραλίας και η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης στις παράκτιες ζώνες". 2ο Συνέδριο "Διαχείριση και βελτίωση παράκτιων ζωνών"

Η ουσιαστικότερη όμως κίνηση για την προστασία του υδάτινου αποθέματος θα υλοποιηθεί μόνο με την συνεννόηση των τριών Δήμων του νησιού, ώστε να συσταθεί ενιαίος φορέας διαχείρισης του νερού για όλο το νησί.

Έτσι θα επιτευχθεί η εφαρμογή μιας γενικής πολιτικής που θα ολοκληρωθεί με την κατασκευή αγωγού ύδρευσης που διασχίζοντας κατά μήκος την Κω θα μεταφέρει νερό από τα υδρολογικά διαμερίσματα που έχουν περίσσεια σε αυτά που υφίστανται την μεγαλύτερη πίεση.

Αν θέλουμε να συνεχίσουμε να είμαστε μια ανταγωνιστική τουριστική περιοχή πρέπει να επανασχεδιάσουμε την διαχείριση ορισμένων βασικών φυσικών παραμέτρων, που μεταξύ τους είναι οι υδάτινοι πόροι.

ΑΠΟΡΡΙΜΜΑΤΑ

Στο νησί μας παρατηρείται **ΈΛΛΕΙΨΗ ΕΝΙΑΙΑΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ**, με αποτέλεσμα την ύπαρξη πλήθους μικρών σκουπιδότοπων, όπου η κακή διαχείριση από ανειδίκευτο προσωπικό οδηγεί σε:

- **Διαρκείς αυταναφλέξεις**
- **Μόλυνση των υπόγειων υδροφορέων**
- **Πυρκαγιές καθώς οι σκουπιδότοποι αποτελούν την βασική αιτία πυρκαγιών στο νησί**
- **Μόλυνση της ατμόσφαιρας από μη ελεγχόμενες εκλύσεις αέριων ρύπων**
- **Μόλυνση του εδάφους από μη ελεγχόμενες απορροές των υγρών παραγώγων (στραγγίσματα)**

Η επέκταση της χρήσης των συσκευασιών μιας χρήσης επιτείνει το πρόβλημα. Όλα αυτά μπορούν να επηρεάσουν ακόμα και η τροφική αλυσίδα, καθώς στη Κω υπάρχει σημαντική παράδοση στην ελεύθερη κτηνοτροφία αλλά και στη γεωργική παραγωγή.

Η συσσώρευση λοιπόν των απορριμμάτων αποτελεί σημαντικό παράγοντα υποβάθμισης των νησιωτικών περιοχών. Δεν πρέπει βέβαια να αγνοήσουμε και την επίδραση στην ίδια την τουριστική ανάπτυξη από την υποβάθμιση του τοπίου. Βέβαια χωρίς ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης των στερεών αποβλήτων η τουριστική ανάπτυξη επιτείνει το πρόβλημα, με την αύξηση της ποσότητας τους και δημιουργεί φαύλο κύκλο.

Η παρέμβαση μας πρέπει να είναι άμεση και ουσιαστική, ώστε να διατηρήσουμε το φυσικό περιβάλλον σε επίπεδα ικανά να στηρίξει την συνέχιση της τουριστικής κίνησης.

Απαιτείται εφαρμογή μεθοδολογίας για την μείωση του όγκου τους και στη συνέχεια εναπόθεση σε **ΧΥΤΑ** (Χώρος Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων) . Το μεγάλο βήμα για την ορθολογική διαχείριση των απορριμμάτων, δηλαδή η δημιουργία ενιαίου χώρου υγειονομικής ταφής, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν σχέδια και μελέτες από το 1990 δεν έχει προχωρήσει. Ναυάγησε η κατασκευή του με το $2^{ο}$ ΚΠΣ και σύμφωνα με όσα έχουν ανακοινωθεί προωθείται η κατασκευή του με χρηματοδότηση από το Ταμείο Συνοχής. Υπάρχει συμφωνία για το χώρο στη περιοχή της Αντιμάχειας και έχουν προχωρήσει οι προκαταρκτικές ενέργειες. Είναι πολύ σημαντικό ότι στην Κω δεν υπάρχουν τα προβλήματα αντιδράσεων στην χωροθέτηση τέτοιων δράσεων.

Βέβαια στον όλο σχεδιασμό μέχρι στιγμής δεν υπάρχει μέριμνα για τη διαχείριση των ειδικών αποβλήτων. Σαν τέτοια αναφέρουμε τα χρησιμοποιημένα λιπαντικά[3], οι

[3] "Τα χρησιμοποιημένα Λιπαντικά - Η κατάσταση στη Κω" Παπανικολάου - Κοραλή 1999

συσσωρευτές, τα χημικά των εμφανιστηρίων φωτογραφιών, τα νοσοκομειακά απόβλητα και τα απόβλητα των ιδιωτικών ιατρείων.

ΥΓΡΑ ΑΠΟΒΛΗΤΑ

Είναι ο τομέας όπου σημειώθηκε ιδιαίτερη βελτίωση με την Λειτουργία **ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΥ** στη πόλη της Κω. Η εγκατάσταση λειτουργεί υποδειγματικά με **Τριτοβάθμια επεξεργασία**. Μέρος του στερεού υπολείμματος διατίθεται για λίπανση και το υπόλοιπο οδηγείται στο σκουπιδότοπο, ενώ το νερό διοχετεύεται στη θάλασσα. Υπάρχει δυνατότητα αυτό το νερό να διοχετευθεί για άρδευση με την δημιουργία κατάλληλου δικτύου.

Αντίθετη εικόνα στο υπόλοιπο νησί. Βιολογικοί **δευτεροβάθμιας επεξεργασίας** σε ξενοδοχεία. **Απορροφητικοί βόθροι** στα λοιπά κτίρια.

Ιδιαίτερα προβλήματα στους παραλιακούς οικισμούς της βόρειας ακτής λόγω αργιλικών πετρωμάτων. Η κατασκευή αποχετευτικού δικτύου και εγκατάστασης επεξεργασίας είναι απαραίτητη, αν μη τι άλλο για τη διασφάλιση του τουριστικού προϊόντος. Υπάρχουν και αξιόπιστες μαρτυρίες[4] για την εμφάνιση λυμάτων στην θαλάσσια ζώνη της βόρειας ακτής.

Στην περιοχή της Καρδάμαινας το αμμώδες του εδάφους σε συνδυασμό με την υψηλή τουριστική πυκνότητα επιβάλλει την άμεση δημιουργία βιολογικού καθαρισμού.

Η μεταφορά λυμάτων από τους Δήμους Δικαίου και Ηρακλειδών στο βιολογικό της Κω έχει διακοπεί από 2001 προκειμένου να αποφευχθεί ο κορεσμός του. Για την αντιμετώπιση του οξύτατου προβλήματος οι Δήμοι Δικαίου και Ηρακλειδών προχώρησαν στην κατασκευή ανοικτών λεκανών απόρριψης των λυμάτων. Η λύση πρόχειρη από την φύση της δεν αποτελεί αποδεκτή περιβαλλοντική πρακτική και διαιωνίζει ένα πρόβλημα που απαιτεί ουσιαστική παρέμβαση.

Ιδιαίτερο πρόβλημα αποτελούν επίσης τα υγρά απόβλητα των ελαιοτριβείων. Τα απόβλητα αυτά εμφανίζονται βέβαια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, εκτός τουριστικής αιχμής, όμως η επιβάρυνση που προκαλούν στα σημεία απορροής είναι σοβαρή. Καμιά προσπάθεια δεν γίνεται, ούτε σε επίπεδο σχεδιασμού, για περιβαλλοντικά αποδεκτή διαχείριση τους.

ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ

Οι υγροτοπικές εκτάσεις του νησιού εντοπίζονται στη περιοχή του Ψαλιδίου στο Δήμο Κω και στη περιοχή Τιγκακίου στο Δήμο Δικαίου. Η άλλοτε υγροτοπική περιοχή της Λάμπης έχει αποστραγγιστεί με έργα που ανάγονται στην εποχή της Ιταλοκρατίας και έχει αστικοποιηθεί πλήρως.

Οι υγρότοποι της Κω έχουν ιδιαίτερη σημασία γιατί βρίσκονται σε κρίσιμο σημείο της διαδρομής των μεταναστευτικών πουλιών. Άλλωστε στο ξηρό Μεσογειακό περιβάλλον σπανίζουν οι υγροτοπικές περιοχές.

ΑΛΥΚΗ ΤΙΓΚΑΚΙΟΥ

Η αλυκή της Κω βρίσκεται στην περιοχή Τιγκάκι της κοινότητας Ασφενδιού. Περιήλθε στο ελληνικό δημόσιο με το από 28-8-1949 πρωτόκολλο καταλήψεως κτημάτων δημοσίου και σύμφωνα με αυτό συνορεύει ανατολικά με το αγρόκτημα Λινοπότι, βόρεια με την θάλασσα νότια και δυτικά με το αγρόκτημα Λινοπότι Μετά την διακοπή λειτουργίας της αλυκής, όσον αφορά στην παραγωγή αλατιού, οι εκτάσεις και τα

[4] μεταξύ άλλων και επίσημη καταγγελία της "Ένωσης Ξενοδόχων Κω"

κτίσματα αυτά περιήλθαν στο υπουργείο γεωργίας με την υπουργική απόφαση 213174 (ΦΕΚ 215/24-3-89)

Μορφολογικά στοιχεία

- Η έκταση της αλυκής αρχικά ήταν 1332 στρέμματα αλλά σήμερα έχουν απομείνει περίπου 930 μόνο
- Η ακτή έμπροσθεν της αλυκής είναι αμμώδης με λεπτόκοκκη και εύκολα παρασυρόμενη από τον άνεμο άμμο
- Σε απόσταση 40 περίπου μέτρων από την ίσαλο γραμμή παρεμβάλλεται μεταξύ αλυκής και αιγιαλού ζώνη αμμολόφων ύψους 1 έως 2 μέτρων
- Επί της ζώνης των αμμολόφων συναντάμε χαρακτηριστική αλοφυτική βλάστηση. Η αλοφυτική αυτή βλάστηση συντελεί στην συγκράτηση του εδάφους και την προστασία των αλυκών από την μεταφορά άμμου

Πανίδα

Με σχετικές έρευνες αρχικά του Ναυτικού Ομίλου Κω και στη συνέχεια του συλλόγου Μελέτης και Προστασίας περιβάλλοντος απεδείχθη ότι η περιοχή είναι **περιοχή ωοτοκίας της caretta - caretta και mydas**, έχουν δε καταγραφεί πλήθος φωλεών και έχουν συνταχθεί πλήθος δελτίων εκθαλάσσωσης

Ζώνη υγροτόπου: Καστανόχηνα - tadorna ferruginea*, Πρασινοκέφαλη - anas platyrhynchos, Νεροπουλάδα - gallinula chloropus, φαλαρίδα - fulica atra, Θαλασσοσφυρίχτης - charadrious alexandrinus

Ζώνη θινών: Πετροτριλίδα - burhinus oedicnemus*, γαλιάντρα - melanocorypha calanbra*, Χαμοκελάδα - anthus campestris*

* Το είδος περιλαμβάνεται στο παράρτημα Ι
Της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ (είδη για τα οποία προβλέπονται μέτρα ειδικής διατηρήσεως)
Σημ1. Πλήθος άλλων ειδών πουλιών, μεταξύ των οποίων πολλά είδη που προστατεύονται από την οδηγία 79/409/ΕΟΚΙ και την σύμβαση Βέρνης, ξεχειμωνιάζουν ή σταθμεύουν κατά την (ανοιξιάτικη ιδιαίτερα) μετανάστευση
Σημ2. Η περιοχή αποτελεί ένα από τα ελάχιστα σημεία της Ευρώπης όπου αναπαράγεται το είδος tadorna ferruginea. Το είδος εξάλλου περιλαμβάνεται στους υπό έκδοση κόκκινους καταλόγους (RED DATA LISTS) της ελληνικής πανίδας

Χλωρίδα[5]

- Βλάστηση αμμοθινών και αμμωδών ακτών: pancratium spp.,
- Αλοφυτική - ημιαλοφυτική βλάστηση
- Βλάστηση καλαμώνων: phragmites australis αγριοκάλαμο
- Βλάστηση θαμνώνων:tamarixs spp. Αρμυρίκια

Παράγοντες Υποβάθμισης

- Απόδοση μεγάλης σημασίας εκτάσεων σε ιδιώτες
- Οικιστική ανάπτυξη
- Καταστροφή αμμολόφων
- Υγρά απόβλητα βιοτεχνιών - μεταποιητικών επιχειρήσεων - Απόβλητα ελαιοτριβείων
- Ηχορύπανση
- Αχρήστευση περιμετρικής τάφρου
- Επιχωματώσεις

[5] ΕΚΒΥ - Καταγραφή Ελληνικών Υγροτόπων

- Κατασκευή ή επέκταση οδικού δικτύου
- Ίδρυση νέων οικισμών ή επέκταση παλαιών
- Ίδρυση νέων τουριστικών εγκαταστάσεων ή επέκταση παλαιών
- Παράνομο κυνήγι
- Υγρά απόβλητα οικισμών
- Στερεά απόβλητα οικισμών
- Απόβλητα τουριστικών εγκαταστάσεων
- Μη σημειακή ρύπανση από γεωργικές δραστηριότητες

Προοπτικές του χώρου

Η περιοχή προσφέρεται για την ανάπτυξη ήπιων οικοτουριστικών δραστηριοτήτων που μπορούν να περιλαμβάνουν διαμονή σε καταλύματα οικογενειακής βάσης ενταγμένα μέσα σε βιολογικές γεωργικές - κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις, χάραξη περιμετρικών μονοπατιών περιπάτου και παρατήρησης του χώρου, ανάπτυξη πύργων παρατήρησης πτηνών. Αυτά σε συνδυασμό με την ίδρυση κέντρου ενημέρωσης, επιστημονικής παρατήρησης και Μουσείου αλατιού[6], θα μπορέσει να συνδέσει παραγωγικά την περιοχή με τον ευρύτερο χώρο και να οδηγήσει στην επιθυμητή διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος. Απαραίτητη κρίνεται βέβαια η νομοθετική παρέμβαση για ίδρυση φορέα διαχείρισης που θα έχει την ολική ευθύνη για το χώρο.

[6] Παπαευτυχίου, "Το άλας της Κω" ΣΠΠΕ

ΥΓΡΟΤΟΠΟΣ ΨΑΛΙΔΙΟΥ

Η λίμνη του Ψαλιδίου βρίσκεται στο Δήμο της Κω, σε περιοχή με σημαντική τουριστική ανάπτυξη. Αυτό ακριβώς το γεγονός δημιουργεί σημαντικές περιβαλλοντικές πιέσεις στο χώρο.

Μορφολογικά στοιχεία

Τοποθεσία:4 km ΝΑ του δήμου Κω

Υπερθαλάσσιο ύψος (m):0

Εμβαδόν (στρ.):80

Πρόκειται για :παράκτιο μονίμως κατακλυσμένο έλος αλμυρού-υφάλμυρου νερού

Χαρακτηριστική της επικρατούσης νοοτροπίας είναι η παρέμβαση που έγινε στη δεκαετία του 80 όταν ο υγρότοπος διχοτομήθηκε αυθαίρετα για τη δημιουργία δρόμου. Ο δρόμος αυτός κατασκευάσθηκε αυθαίρετα από ιδιώτη ξενοδόχο για να διευκολυνθεί η πρόσβαση των πελατών παρακείμενου ξενοδοχείου στη παραλία.

Επιπλέον έχουν καταγραφεί τακτικές εμφανίσεις λυμάτων στο μικρότερο τμήμα της λίμνης το οποίο εμφανίζει σαφείς ενδείξεις ευτροφισμού. Η οικιστική ανάπτυξη και η διέλευση οχημάτων έχουν περιορίσει τη συνάθροιση πτηνών, όμως τα φλαμίγκος παραμένουν τακτικοί επισκέπτες μαζί με χαρακτηριστικές μικρές μαύρες πάπιες.

Πανίδα

Πτηνά:|pleganis falsinellus Χαλκόκοτα, phoenicopterous ruber φοινικόπτερο

Χλωρίδα

Αλοφυτική-ημιαλοφυτική βλάστηση

Βλάστηση καλαμώνων: phragmites australis αγριοκάλαμο,typha spp. Ψαθιά

Παράγοντες Υποβάθμισης[7]

- Επιχωματώσεις
- Κατασκευή ή επέκταση οδικού δικτύου
- Ίδρυση νέων τουριστικών εγκαταστάσεων ή επέκταση παλαιών
- Παράνομο κυνήγι
- Στερεά απόβλητα οικισμών
- Απόβλητα τουριστικών εγκαταστάσεων
- Μη σημειακή ρύπανση από γεωργικές δραστηριότητες

Σοβαρό πρόβλημα δημιουργήθηκε με την εγκατάσταση και λειτουργία στην περιοχή Waterpark, παρά την σαφή νομική απαγόρευση τέτοιων δράσεων στην περιοχή.

Προοπτικές του χώρου

Στη περιοχή υλοποιήθηκε από το Δήμο της Κω, με Χρηματοδότηση του ΥΠΕΧΩΔΕ και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, έργο για την προστασία, ανάδειξη και αναβάθμιση του χώρου. Δημιουργήθηκαν Κέντρο Πληροφόρησης, παρατηρητήρια πουλιών και χώρος για την εξυπηρέτηση της διαμονής ολιγομελών ομάδων, με άτομα που μετέχουν σε προγράμματα περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, εκπαίδευσης και έρευνας. Βρίσκεται στη διαδικασία κύρωσης το Προεδρικό Διάταγμα για την ίδρυση φορέα διαχείρισης και την λειτουργία του χώρου.

Η περιοχή παρά το γεγονός ότι είναι κορεσμένη με συμβατικές τουριστικές μονάδες προσφέρεται για εναλλακτική τουριστική ανάπτυξη μέσα από τα έργα που βρίσκονται σε εξέλιξη. Το κέντρο ενημέρωσης σε συνδυασμό με τις εγκαταστάσεις

[7] ΕΚΒΥ - Καταγραφή Ελληνικών Υγροτόπων

υποστήριξης εκτιμούμε ότι μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για την προσέγγιση ειδικής κατηγορίας τουριστών που στοχεύουν κύρια στην επαφή με την φύση.

ΑΚΤΕΣ

Οι αμμώδεις ακτές είναι από την φύση τους ευαίσθητα οικοσυστήματα. Κατ' αρχή πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι δεν πρόκειται για στατικές συσσωρεύσεις άμμου αλλά για δυναμικά συστήματα που κρύβουν ζωντάνια και φιλοξενούν φυτικούς και ζωικούς οργανισμούς[8]. Έχουν ενταχθεί νομικά[9] στα ευπαθή οικοσυστήματα, και οι επεμβάσεις σε αυτές είναι επιτρεπτές μόνο για λόγους δημόσιου συμφέροντος, στηριγμένες σε τεκμηριωμένη μελέτη. Προβλέπεται η εφαρμογή της αρχής διαφύλαξης του φυσικού κάλους και της μη διατάραξης των οικοσυστημάτων, η χρήση των ακτών σαν χώρων κολύμβησης και αναψυχής.

Οι αμμώδεις ακτές στηρίζουν την ύπαρξη τους, ιδιαίτερα τους δύσκολους χειμερινούς μήνες, στους σχηματισμούς αμμοθινών που δρουν σαν απόθεμα ασφαλείας στις δύσκολες ώρες. Οι θίνες των ακτών (αμμόλοφοι) είναι οικοσυστήματα με ιδιαίτερα μεγάλη σημασία. Πολύ μεγαλύτερη από αυτή που συνήθως τους δίνουμε.

Πάνω στους θίνες των ακτών συναντάμε μια ιδιαίτερη κατηγορία φυτών, προσαρμοσμένων στις δύσκολες συνθήκες. Τα φυτά αυτά ονομάζονται αλόφυτα και με το ανθεκτικό και μακρύ ριζικό τους σύστημα, παίζουν ρόλο σταθεροποιητικό για τους αμμόλοφους και γενικότερα για τις ακτές[10].

Σε πολλές περιοχές του νησιού μας, τόσο στη βόρεια όσο και στη νότια ακτή, συναντάμε τους παράκτιους κέδρους, είδος προστατευόμενο από την Ευρωπαϊκή περιβαλλοντική νομοθεσία. Η παρουσία των παράκτιων κέδρων είναι συνυφασμένη με σχηματισμούς αμμολόφων μέσου και μεγάλου ύψους. Το ριζικό τους σύστημα είναι το σταθεροποιητικό στοιχείο των αμμολόφων.

Τόσο οι θίνες των ακτών όσο και τα αλόφυτα είναι σχηματισμοί ευαίσθητοι.

Οι ανθρώπινες δραστηριότητες μπορούν ταχύτατα να τους αποσταθεροποιήσουν.

Η διεθνής τουριστική βιομηχανία κατάφερε αυτό που δεν κατάφερε ο Χίτλερ «Να χτίσει ένα συμπαγές τείχος κατά μήκος του Ατλαντικού»[11].

Το 75% των αμμοθινών με την ποικιλόμορφη χλωρίδα τους και το ανάγλυφο τοπίο, εξαφανίστηκε στην περιοχή από Γιβραλτάρ έως Σικελία, από το 1960-1974»[12].

Παράγοντας με έντονη αποσταθεροποιητική δράση είναι κακής σχεδίασης λιμενικά έργα. Η επίδραση τέτοιων έργων είναι μεγάλης κλίμακας. Μπορούμε να τις παρατηρήσουμε τόσο στο Μαστιχάρι, όσο και στην Καρδάμαινα. Ειδικά στην Καρδάμαινα θα τονίσουμε ότι οι μελετητές της τελευταίας παρέμβασης με την οποία ολοκληρώθηκε το λιμάνι προβλέπουν τάση για διάβρωση σε απόσταση 300-400 μ. προς τα ΒΔ του

[8] Sand Dune Inventory of Europe
[9] Λογοθέτης, "Το νέο θεσμικό πλαίσιο περί αιγιαλού και παραλίας και η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης στις παράκτιες ζώνες". 2ο Συνέδριο "Διαχείριση και βελτίωση παράκτιων ζωνών"
[10] Μαργαριτούλης 1992
[11] Σχίζας, «Ο άλλος Τουρισμός» σελ.42
[12] Παπαδημητρίου, «SOS για τις ακτές», Ελευθεροτυπία 22/5/1994

λιμένα, όταν επικρατούν Ν-ΝΔ άνεμοι[13]. Όμως εδώ θα ασχοληθούμε με τις απλές καθημερινές ενέργειες που οδηγούν στην υποβάθμιση των παραλιών. Η διέλευση μεγάλου αριθμού πεζών και ακόμα χειρότερα οχημάτων, καταστρέφει πολύ εύκολα την αλοφυτική βλάστηση και στη συνέχεια τους αμμόλοφους[14]. Επίσης επεμβάσεις δήθεν καθαρισμού και διευθέτησης οδηγούν σχεδόν πάντα σε χρήση χωματουργικών μηχανημάτων και ισοπέδωση των αμμολόφων με αποτέλεσμα την έντονη διάβρωση της ακτής τον επόμενο χειμώνα. Ιδιαίτερα καταστρεπτική επίσης είναι η κατασκευή παραλιακών δρόμων, που για λόγους ευνόητους μεγάλο τμήμα τους κατασκευάζεται πάνω στους αμμόλοφους[15].

Μπορούμε να επισημάνουμε με σιγουριά, ειδικά για τη βόρεια ακτή του νησιού μας, ότι η μη διάβρωση της από τη θάλασσα οφείλεται αποκλειστικά στο υφιστάμενο κατά μήκος της σημαντικό σύστημα αμμόλοφων. Όπου αυτό αλλοιώθηκε η ακτή διαβρώθηκε μέχρις εξαφάνισης. Για παράδειγμα αναφέρουμε την περιοχή του παραλιακού δρόμου προς Τιγκάκι, όπου η σχεδόν πλήρης διάβρωση σε κάποια σημεία είναι εμφανέστατη[16].

Η καταστροφή της αλοφυτικής βλάστησης και των αμμολόφων οδηγεί όπως προαναφέραμε σε αποσταθεροποίηση **της ακτής και μακροπρόθεσμα σε εξαφάνιση της. Επιπλέον προκαλείται μεταφορά άμμου στην ενδοχώρα και** διείσδυση θαλάσσιων υδρατμών (spray) **στις πίσω εκτάσεις, πράγμα που έχει δυσμενή επίδραση στις καλλιέργειες και στις διάφορες εγκαταστάσεις. Το σύστημα των αμμολόφων παίζει επίσης ουσιαστικό ρόλο στο** διαχωρισμό του υπόγειου υδροφόρου μετώπου γλυκού νερού από το αντίστοιχο θαλασσινό**. Στις διαβρωμένες ακτές η υφαλμύρωση του παράκτιου υδροφόρου ορίζοντα είναι διαπιστωμένη από πλήθος παρατηρήσεων[17].**

Επιπλέον δεν πρέπει να αγνοούμε την σημαντικότητα της απώλειας πολύτιμης γης και χώρου με ιδιαίτερο ρόλο στο τουριστικό μας οικοδόμημα. Η εικόνα των διαβρωμένων ακτών δρα απωθητικά στον επισκέπτη μας και φυσικά μας δυσφημεί ανεπανόρθωτα. Οι εικόνες των βυθισμένων πλέον στη θάλασσα πολυβολείων, τόσο στη βόρεια όσο και στη νότια ακτή, είναι αδιάψευστη απόδειξη της ταχύτατης διάβρωσης[18].

Σήμερα η διάβρωση έχει επεκταθεί σε πολλές περιοχές. Υπάρχουν τμήματα ακτών που στηρίζουν την ύπαρξη τους στη σταθεροποιητική δράση των φυκιών. Στα σημεία αυτά είναι εμφανής η διαστρωμάτωση της άμμου και των φυκιών δια γυμνού οφθαλμού. Ο σχηματισμός αυτός είναι σήμερα ο μοναδικός σταθεροποιητικός παράγοντας των ακτών αυτών μαζί με τα εναπομείναντα αλόφυτα. Όμως τέτοιου είδους σχηματισμοί είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοι και αποσταθεροποιούνται εύκολα. Ειδικότερα η διέλευση βαρέων οχημάτων αποτελεί τον πλέον καταστρεπτικό παράγοντα.

ΕΝΕΡΓΕΙΑ

Τα τελευταία χρόνια η ανάγκη βελτίωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών έχει οδηγήσει σε μαζική εγκατάσταση κλιματιστικών σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις. Ανάλογη

---

[13] Σολομωνίδης, Ρογκαν, Μουτζούρης, "Διερεύνηση σε μαθηματικό ομοίωμα της κυματικής διαταραχής και των φαινομένων προσάμμωσης στον λιμένα Καρδάμαινας Κω. 2ο Συνέδριο Λιμενικών Έργων

[14] European Union for Coastal Conservation - "Coastal Dunes"

[15] Παπανικολάου, "ΠΡΟΒΟΛΕΣ τεύχος 2, Άνοιξη 1993" - Οι αμμώδεις ακτές του νησιού μας και η ανάγκη προστασίας τους.

[16] Βλέπε φωτογραφική τεκμηρίωση

[17] Παπανικολάου, "ΠΡΟΒΟΛΕΣ τεύχος 2, Άνοιξη 1993" - Οι αμμώδεις ακτές του νησιού μας και η ανάγκη προστασίας τους.

[18] Βλέπε φωτογραφική τεκμηρίωση

πρακτική συναντάμε και σε γραφεία καταστήματα και οικίες, πράγμα που έχει οδηγήσει σε αυξημένη κατανάλωση τους θερινούς μήνες. Η αύξηση[19] της ειδικής κατανάλωσης κατά 150% στο διάστημα 1989 - 2002, δείχνει την ραγδαία αύξηση των ενεργειακών αναγκών.

Η παραγωγή ενέργειας[20] γίνεται κυρίως με καύση μαζούτ είτε σε μηχανές ντίζελ ή σε αεροστρόβιλους. Ο βαθμός απόδοσης είναι χαμηλός και στις δύο περιπτώσεις. Η εκπομπή των καυσαερίων γίνεται σχεδόν σε ύψος εδάφους των παρακείμενων κατοικημένων υψιπέδων.

Έχουν δυστυχώς εγκαταλειφθεί τα σχέδια εκμετάλλευσης του γεωθερμικού πεδίου της Νισύρου, Το γεωθερμικό πεδίο υψηλής ενθαλπίας είναι κατάλληλο για ηλεκτροπαραγωγή. Γύρω στα 1990 έγινε εμπεριστατωμένη έρευνα (υλοποιήθηκαν 3 γεωτρήσεις) και προωθήθηκε η μελέτη για την δημιουργία μονάδας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας ισχύος 10 MW. Δυστυχώς μέχρι σήμερα για διάφορους λόγους η μονάδα αυτή δεν έχει κατασκευασθεί.

Υπάρχουν δυνατότητες περιορισμού της κατανάλωσης (σύγχρονοι λαμπτήρες, περιορισμός άεργης ισχύος, εφαρμογή αρχών βιοκλιματικού σχεδιασμού κτιρίων) και στη κατεύθυνση αυτή πρέπει να εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας[21].

Στη περιοχή μας υπάρχει αξιόλογο αιολικό δυναμικό και υπάρχουν σκέψεις για την εγκατάσταση αιολικού πάρκου. Η πρόθεση της ΔΕΥΑΚ για δημιουργία αιολικού πάρκου, για την κάλυψη των αναγκών του Βιολογικού καθαρισμού, φαίνεται να οδεύει προς υλοποίηση.

Αυτή την στιγμή λειτουργεί αιολικό πάρκο, ισχύος 4,2 MW στην περιοχή της Κεφάλου. Είναι της συνεργασίας γνωστής ιδιωτικής εταιρεία που δραστηριοποιείται στο αντικείμενο, και της ΔΕΗ.

Η απελευθέρωση της αγοράς της ενέργειας, η προσπάθεια για περιορισμό των εκπομπών CO_2[22] αλλά και οι σημαντικές εξελίξεις στο τομέα της αποθήκευσης ηλεκτρικής ενέργειας[23], θα επιταχύνουν σίγουρα τις επενδύσεις εκμετάλλευσης των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας [24](ΑΠΕ).

Αξιοσημείωτη είναι η εκτεταμένη χρήση ηλιακής ενέργειας για θέρμανση νερού, που περιορίζει αισθητά την ενεργειακή ζήτηση (25% της εγκατεστημένης ισχύος)[25]. Είναι σημαντικό ότι μεγάλο μέρος των χρησιμοποιούμενων ηλιακών συλλεκτών κατασκευάζεται τοπικά, σε μια περιοχή μάλιστα που βιοτεχνικές δραστηριότητες του δευτερογενούς τομές σπανίζουν.

Σήμερα η μόνιμα εγκατεστημένη ισχύς στη μονάδα ηλεκτροπαραγωγής της Κω αγγίζουν τα 55 MW. Πολλά μηχανικά προβλήματα όμως οδηγούν σε συνεχείς διακοπές. Το υπάρχον έλλειμμα ισχύος καλύπτεται με κινητές γεννήτριες. Στα επόμενα χρόνια η διαφαινόμενη εγκατάσταση κλιματισμού στο σύνολο σχεδόν των τουριστικών εγκαταστάσεων θα αυξήσει ακόμα περισσότερο την ζήτηση ηλεκτρικής ενέργειας.

---

[19] Φ. Παπανικολάου, "ΒΣ Δωδεκανήσου - Ενεργειακή κατάσταση"

[20] Βλέπε "**ΗΛΕΚΤΡΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ - Η ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΣΤΗΝ ΚΩ"** Παπανικολάου - Κοραλή έκδοση **2ο Ενιαίο Λύκειο Κω**

[21] ΚΑΠΕ, "Εξοικονόμηση ενέργειας στα ξενοδοχεία"

[22] Με κοινοτική οδηγία υπέρ των ήπιων μορφών ενέργειας μέχρι το 2010 το 12% της ενέργειας που καταναλώνεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να προέρχεται από ανανεώσιμες πηγές, ενώ για τον ηλεκτρισμό το ποσοστό να θα πρέπει να ανέρχεται στο 22%.

[23] Φ. Παπανικολάου, "Το Ενεργειακό μας Μέλλον"

[24] Φ. Παπανικολάου, "Το Ενεργειακό μας Μέλλον"

[25] Φ. Παπανικολάου, ΒΣ Δωδεκανήσου - Ενεργειακή κατάσταση

ΔΑΣΗ

Στη Κω συναντάμε διαφόρων ειδών δασικές εκτάσεις. Υπάρχει η δασική έκταση του ορεινού όγκου Δικαίου, στη περιοχή Ασφενδιού. Η βλάστηση είναι η φυσική της περιοχής και περιλαμβάνει μεγάλη ποικιλία τοπικών ειδών. Στην ανάπτυξη της δασικής έκτασης συντέλεσε η αφθονία των νερών της περιοχής, που παλαιότερα μάλιστα έδιναν κίνηση σε τοπικό υδρόμυλο.

Σημαντικές είναι οι συστάδες και σχηματισμοί παράκτιων κέδρων που συναντάμε στις παράκτιες αμμώδεις περιοχές, τόσο στη Βόρεια (Μαστιχάρι - Κέφαλος) όσο και στη Νότια (Καρδάμαινα - Κέφαλος) ακτή. Η σημασία των σχηματισμών αυτών στη προστασία των αμμωδών ακτών έχει αναλυθεί στο ειδικό κεφάλαιο.

Επισημαίνουμε ακόμα την ύπαρξη της σημαντική δασικής έκτασης στη Πλάκα.

Στον ορεινό όγκο του Δήμου Κω υπάρχουν κυρίως τεχνητά δάση κυρίως πεύκων. Υπάρχουν ακόμα σημαντικές εκτάσεις με θαμνώδη βλάστηση. Συναντάμε τα τυπικά Μεσογειακά είδη θάμνων.

Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις με ελιές, αμπέλια είναι επίσης σημαντικός παράγοντας περιβαλλοντικής ισορροπίας. Στα όρια τους συναντάμε τις παραδοσιακές ξερολιθιές (κουμούλες), που δημιουργήθηκαν με προσεκτικό στοίβαγμα πετρών (ξηρή λιθοδομή). Στα επικλινή εδάφη οι κουμούλες σχηματίζουν αναβαθμίδες που συγκρατούν το χώμα, προστατεύοντας το έδαφος από τη διάβρωση και επιτρέποντας την καλλιέργεια.

Στοιχείο του τοπίου της Κωακής υπαίθρου είναι και οι Φυσικοί Φράχτες που αποτελούνται από δένδρα, βάτα, αγριοτριανταφυλλιές και πολλά φυτικά είδη μαζί με σωρούς από πέτρες. Έχουν σημαντική θέση στη διατήρηση του οικοσυστήματος καθώς φωλιάζουν πουλιά και ζώα, διατηρούν την ποικιλότητα.

Υπάρχει η δυνατότητα να εκμεταλλευθούμε τις δασικές εκτάσεις για την στήριξη του τουριστικού μας προϊόντος, με την παροχή εναλλακτικών δραστηριοτήτων για τους επισκέπτες του νησιού μας. Η μελετημένη χάραξη διαδρομών πεζοπορίας και αναψυχής στον ορεινό όγκο μπορεί να προωθήσει την επαφή με τη φύση και να αναδείξει στοιχεία του πολιτισμού και της ιστορίας. Η μικρή έκταση του νησιού επιτρέπει την ανάπτυξη συνδυασμένων δραστηριοτήτων προσέγγισης και επαφής με τη φύση. Σε ένα ποικίλο πρόγραμμα δελεαστικών διακοπών.

Τοπικά φυτά

Ενδεικτικά αναφέρουμε φυτά που συναντάμε στη Κω και που είναι άριστα προσαρμοσμένα στα ξηρά και θερμά καλοκαίρια.

- Ελιές
- Συκιές
- Μουριές
- Τζιτζιφιές
- Πλατάνια
- Καρυδιές
- Αβραμιθιές
- Χαρουπιές
- Δάφνες
- Μυρτιές
- Πουρνάρια
- Κυπαρίσσι
- Αμυγδαλιές
- Απιδιές (Αγριοαχλαδιές)
- Κατσοπρίνια
- Πικροδάφνες
- Λυγαριές
- Σπάρτα
- Θυμάρι
- Φραγκοσυκιές
- Ρίγανη

Επισημαίνουμε ότι όσα παράγουν βρώσιμους καρπούς βοηθούν σημαντικά και στην επιβίωση των πτηνών. Πολύ σημαντική μπορεί να αναδειχθεί η φραγκοσυκιά όσον αφορά την πρόληψη των πυρκαγιών. Το φυτό αυτό με τον κατάλληλο σχεδιασμό της φύτευσης του, μπορεί να δημιουργήσει εξαιρετικά αποτελεσματικές αντιπυρικές ζώνες αποτελούμενες ουσιαστικά από τεράστιες ποσότητες νερού.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η τουριστική βιομηχανία είναι η βάση της οικονομικής ζωής στη περιοχή μας και επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα κάθε επαγγελματική δραστηριότητα. Άρα η διαφύλαξη της είναι επιβεβλημένη και μπορεί να στηριχθεί στη προστασία και διαφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος.

Επιβάλλεται να συνειδητοποιήσουμε το πεπερασμένο μέγεθος του νησιού μας. **Η διαρκής και απεριόριστη ανάπτυξη σαν πρακτική οδηγεί σε αδιέξοδο.** Υπάρχουν όρια στον αριθμό των τουριστών που μπορούμε να φιλοξενήσουμε και στην έκταση των εκτάσεων που μπορούμε να αρδεύσουμε. Ακόμη ο γιγαντισμός πολλών τουριστικών εγκαταστάσεων είναι ασύμβατος με τη νησιώτικη κλίμακα μεγεθών και τις δυνατότητες του οικοσυστήματος. Μακροπρόθεσμα μάλιστα θα μας καταστήσει έρμαια λίγων εταιρειών διακίνησης τουριστών . Η ομογενοποίηση και υποβάθμιση του φυσικού τοπίου συμβαδίζει με την ομογενοποίηση και υποβάθμιση του δομημένου τοπίου. Το νέο τοπίο διαχέεται σταδιακά «από την Μαγιόρκα της Ισπανίας μέχρι την Ελληνική Κω»[26]

Δυστυχώς θα επισημάνουμε, για μια ακόμα φορά ότι στο νησί μας, απουσιάζει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο εκμετάλλευσης των διαθέσιμων φυσικών πόρων με τρόπο που να διασφαλίζει την διαθεσιμότητα τους διαχρονικά.

Η μελέτη, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή πρακτικών που θα στοχεύουν στην αειφορική τους διαχείριση του νησιωτικού οικοσυστήματος είναι υποχρέωση όλων μας και στη κατεύθυνση αυτή κινούνται οι προσπάθειες των περιβαλλοντικών οργανώσεων.

[26] Κατά τον Edmondo Masuzzi, “Hard Tourism: A heavy weight on the Mediterranean ecology”